

Здоров'я та освіта XXI століття / Health and Education XXI

МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ,
ЕКОЛОГІЇ ТА ЗДОРОВ'Я
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ
ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ МЕДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
ЧОРНОМОРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

**НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ /
SCIENTIFIC AND INFORMATIONAL SUPPORT
OF PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS
IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY**

*Тези
науково-практичного семінару з міжнародною участю*

*25 квітня 2024 року
м. Миколаїв*

УДК 378:37.091.12

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового медичного інституту
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
(протокол № 10 від 13 травня 2024 року)
та Загальними зборами Міжнародної академії культури безпеки, екології та
здоров'я*

**Науково-інформаційний супровід професійної підготовки фахівців
в умовах невизначеності** : тези науково-практичного семінару з
міжнародною участю (25 квітня 2024 року, м. Миколаїв); відп. ред.
Н. О. Терентьєва. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.В., 2024. 202 с.

Відповідальний редактор:

Терентьєва Н. О., доктор педагогічних наук, професор [Чорноморський
національний університет імені Петра Могили]

Рецензенти:

Бахмат Н. В., доктор педагогічних наук, професор [Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка]

Гнезділова К.М., доктор педагогічних наук, професор [Черкаський
національний університет імені Богдана Хмельницького]

ISBN

Збірник репрезентує авторські матеріали, представлені в рамках проведення науково-практичного семінару з міжнародною участю “Науково-інформаційний супровід професійної підготовки фахівців в умовах невизначеності”, які органічно розкривають різні аспекти окресленої проблематики.

Матеріали стануть у нагоді науковим, науково-педагогічним і педагогічним працівникам, здобувачам усіх освітніх та освітньо-наукових рівнів, учителям-практикам і керівникам закладів освіти.

© Автори публікацій, 2024

© ННМІ ЧНУ імені Петра Могили, 2024

© Видавець Чабаненко Ю.А., 2024

З М І С Т

<i>Antoci D.</i> Methodological support for ensuring well-being in process of Professional Training	6
<i>Bilotserkivets I.</i> Topical Tendencies of Foreign Education Digitalization	9
<i>Вараксіна Н.</i> Інформаційний супровід підготовки фахівців в умовах цифровізації вищої освіти України	12
<i>Велієва Д.</i> Психологічні засади розвитку резильєнтності магістрантів-психологів під час воєнного стану	16
<i>Гнезділова К., Терентьєва Н.</i> Особливості професійної діяльності викладача закладу вищої освіти в умова невизначеності	20
<i>Голіков А.</i> Історичний контекст підготовки вчителів фізично культури в Італії	25
<i>Горяна Л.</i> Теоретичні засади впровадження інформаційних технологій у здоров'язбережувальний простір освіти України	30
<i>Гуралюк А.</i> Створення електронний ресурсів та їх колекцій за допомогою системи ONTOS	34
<i>Загоруйко Т.</i> Стрес і психологічні наслідки безробіття на деокупованих територіях	38
<i>Дрозд О.</i> Педагогічна толерантність в умовах невизначеності	41
<i>Constantinov V.</i> Digitalization and E-governance in the Republic of Moldova as a requirement in the European integration process	47
<i>Коренева І.</i> Рекреаційна рухова активність в контексті досягнення Цілі Сталого Розвитку № 3 в Україні: виклики та можливості	51
<i>Корольова О., Яремчук О.</i> Використання технологій дистанційного навчання в медичних закладах України в умовах війни	57
<i>Кочубей-Литвиненко О., Білик О.</i> Доцільність поєднання формальної і неформальної освіти для підвищення ефективності досягнення результатів навчання за спеціальністю «Харчові технології»	61

<i>Крикун В.</i> До питання про інтернаціоналізацію вищої педагогічної освіти	64
<i>Лаврентьев О., Деркач О.</i> Формування комплексної рекреації вразливих верст населення засобами фізичних вправ	70
<i>Лебеденко А.</i> Підготовка вчителів музики в системі вищої музичної освіти Польщі	74
<i>Лисенкова І., Гнатуша Н.</i> Психологічні особливості емоційного вигорання правників	77
<i>Лисенкова І., Мецержакова Ю.</i> Особливості впливу сім'ї на становлення особистості підлітків	82
<i>Ліна ХЕ.</i> Information and Methodological support for the training of Primary school teachers in the PR China in the context of “One Belt, One Road” geopolitical strategy	86
<i>Ліпін ТАН.</i> Formation of information competence of a civil servant in the system of advanced training in the PR China	90
<i>Луценко О.</i> Пріоритети професійної підготовки вчителів природничих наук	95
<i>Ляшкевич А.</i> Особливості інформаційно-методичного забезпечення здобувачів військово-морських закладів освіти в умовах невизначеності	100
<i>Мазуренко Л.</i> Діджиталізація європейського суспільства: цілі та інструменти	105
<i>Маскаєва І.</i> Психологічна готовність молодих людей до шлюбу та сімейних стосунків	111
<i>Mukhtarkhanova A., Kurmanayeva D.</i> Speech comprehension challenges among L2 Kazakhstani student/researchers in America	116
<i>Мусенко Л.</i> Особливості психологічного стану учасників бойових дій	118
<i>Неннова С.</i> Психологічні особливості професійного самовизначення підлітків у період кризи ідентичності	124
<i>Пищенко В.</i> Особливості викладання курсу «Гістологія, цитологія та ембріологія» студентам спеціальності «Медицина» в умовах воєнного стану	128
<i>Романюк В.</i> Використання штучного інтелекту у навчанні англійської мови: граматичний аспект	133

<i>Руднєва І.</i> Lack of Digital competence as an obstacle to learning of foreign language by people over 45 years old . . .	137
<i>Самілик В.</i> Інформаційний супровід підтримки та відновлення ментального здоров'я вразливих верств населення	142
<i>Самойлов Д.</i> Емоційна сфера людей зрілого віку з деокупованих територій	146
<i>Сі ЛІУ.</i> Education online work with representatives of ethnical minorities in the PR China	151
<i>Тропіна О.</i> Вплив стигми на процес регенерації клієнтів пробації	156
<i>Українець І.</i> Підготовка менеджерів закладів культури і мистецтва: досвід Центру міжнародної освіти Європи . . .	161
<i>Файн А., Піддубний В.</i> Формування інформаційно-цифрової компетентності для здобувачів з особливими освітніми потребами фахової передвищої та вищої освіти	165
<i>Фалько Н.</i> Соціальна інженерія: зброя масового Психологічного впливу в цифрову епоху	171
<i>Хуан Панькан.</i> Роль учителя у процесі творчого саморозвитку учнів основної школи засобами музики	177
<i>Цзивень ВАН.</i> Information competence as a prerequisite for students' participation in internationalization programs in Universities of China	180
<i>Цехоцька І.</i> Арт-терапія та самооцінка: як творчість впливає на самосприйняття у старшому віці	186
<i>Чистякова І.</i> Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва: досвід Німеччини та Швеції	189
<i>Яковенко Н., Хомуленко І.</i> Особливості клінічного перебігу гарячки Західного Нілу на сучасному етапі	192

<i>ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ</i>	198
--	-----

METHODOLOGICAL SUPPORT FOR ENSURING WELL-BEING IN PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Diana Antoci,

Doctor Habilitatus, University Professor,
«Ion Creange» State Pedagogical University of Chisinau,
Chisinau, Republic of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-7018-6651>

Abstract. *This paper explores the importance of methodological support in ensuring the well-being of individuals undergoing professional training. The study emphasizes the significance of insurance, support and promotion of physical, emotional, and psychological aspects of well-being of specialists in frame of professional training. It analyses various methodological approaches, strategies, and practices that can contribute to creating such an environment, including student-centered learning, active learning techniques, mentorship programs, and psychological support services that constitute the base for elaborating the Model of ensuring well-being. It integrates various elements including well-being conceptualization, principals and mechanisms applicable in various conditions, which represent the orientation points for selecting strategies and practices aimed at promoting the physical, emotional, and psychological well-being of individuals undergoing professional development.*

Keywords: *well-being, methodology of well-being, Model of ensuring well-being, professional training of specialists*

Анотація. У цій роботі досліджується важливість методологічної підтримки в забезпеченні благополуччя осіб, які проходять професійне навчання. У дослідженні підкреслюється важливість страхування, підтримки та сприяння фізичним, емоційним і психологічним аспектам благополуччя фахівців у рамках професійної підготовки. Аналізуються різні методологічні підходи, стратегії та практики, які можуть сприяти створенню такого середовища, включаючи студентоцентроване навчання, методи активного навчання, програми наставництва та служби психологічної підтримки, які є основою для розробки моделі забезпечення благополуччя. Вона об'єднує різні елементи, включаючи концептуалізацію благополуччя, принципи та механізми,

застосовні в різних умовах, які представляють орієнтовні точки для вибору стратегій і практик, спрямованих на сприяння фізичному, емоційному та психологічному благополуччю осіб, які проходять професійний розвиток.

Ключові слова: благополуччя, методологія благополуччя, модель забезпечення благополуччя, професійна підготовка фахівців

The relevance of this research lies in addressing the critical need for methodological support to ensure the well-being of individuals undergoing professional training. By emphasizing the importance of supporting the physical, emotional, and psychological aspects of well-being in frame of professional training of specialists.

The purpose of this research is to explore the significance of methodological support in ensuring and promoting the well-being of the persons undergoing professional training. The study aims to analyze the effectiveness of the Model of ensuring well-being.

Through the research, it was revealed that the Model for ensuring well-being (Antoci & Mislitchi) is a comprehensive conceptual framework that emphasizes the interconnectedness of various components. These include scientific foundations (physiological, psychological, pedagogical, social), guiding principles (such as behavioral consistency, self-regulation, and respect for individual differences), operational mechanisms (including information processing, rational decision-making, and affective mechanisms), structural systems (cognition, affectivity, behavior), contextual factors (socio-cultural, educational), and the environment contexts. This model aims to enhance the quality of life by promoting personality development across intrapersonal and interpersonal dimensions.

In conclusion, the continued importance of ensuring well-being and conducting ongoing research in diverse environmental conditions underscores the need for flexible and adaptable approaches to social and educational changes. As societal and environmental contexts evolve, it becomes increasingly crucial to prioritize the well-being of the persons in various settings. Flexible and adaptable approaches to well-being research allow for the development of strategies that can effectively respond to changing social, economic, and environmental circumstances. By continuously assessing and addressing the well-

being of personality in different environments, educational systems can better support the diverse needs of their communities and adapt to emerging challenges. This approach ensures that educational environments remain inclusive, supportive, and responsive to the evolving needs of persons and communities.

Sources:

1. Antoci, D., Mislitchi, V. (2024). Ensuring the Well-Being of Teaching Staff in the Contemporary Education Ecosystem. In: *Сучасна освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих*. Переяслав. pp.15-31. ISBN 978-617-7747-00-0
 2. Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Oxford: Aldine.
 3. Colomeischi, A. A. (2019). Starea de bine psihologică. In *Construind poduri: promovarea stării de bine în familie. Manual pentru părinți* (pp. 43-57). Iași: Lumen.
 4. Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper & Row.
 5. Evaluarea stării de bine a copilului în școală (2019), Coord. S. Irimie. Cluj-Napoca: Centrul Regional de Sănătate Publică Cluj. Disponibil: https://insp.gov.ro/download/cnepss/stare-de-sanatate/rapoarte_si_studii_despre_starea_de_sanatate/sanatatea_copiilor/rapoarte_tematica/2018/Sinteza-%E2%80%93Stare-de-bine-in-scoala-2018.pdf
 6. Fischer, K. W. & Bidell, T. R. (2006). Dynamic development of action and thought. In R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology*. Vol 1: Theoretical models of human development (6th ed., pp. 313-399). New York: Wiley.
 7. Schwartz, S. H. & Sortheix, F. M. (2018). Values and subjective well-being. In E. Diener, S. Oishi, L. Tay (Eds.), *Handbook of well-being* (pp. 833-847). Salt Lake City, UT: DEF Publishers.
 8. Seligman, M.E.P. (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being*. New York: Atria Books.
-

TOPICAL TENDENCIES OF FOREIGN EDUCATION DIGITALIZATION

Iryna Bilotserkivets,

junior research scientist,

*V. Sukhomlynsky State Scientific Educational Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

Abstract. *The topicality of the paper presented is in highlighting some foreign tendencies and practices of educational sphere digitalization, in part such countries as Poland, Netherlands, Great Britain. The aim of this brief analytic research is to prove the importance of studying foreign experience of digital educational technologies application, in order to increase the efficiency of the educational process and to adapt students better to the constantly changing conditions. The expediency of further research in the field and the possibility of exchanging scientific educational results are revealed and considered.*

Keywords: *digitalization, educational process, digital educational technologies, digital educational methods, foreign experience*

Анотація. *Актуальність представленої роботи полягає у висвітленні деяких зарубіжних тенденцій і практик цифровізації освітньої сфери, зокрема таких країн як Польща, Нідерланди, Велика Британія. Метою цього короткого аналітичного дослідження є доведення важливості вивчення зарубіжного досвіду застосування цифрових освітніх технологій для підвищення ефективності освітнього процесу та кращої адаптації студентів до умов, що постійно змінюються. Виявлено та розглянуто доцільність подальших досліджень у галузі та можливість обміну науковими освітніми результатами.*

Ключові слова: *цифровізація, освітній процес, цифрові освітні технології, цифрові методи навчання, зарубіжний досвід*

Researchers (O. Hrytsenchuk, 2022, et al.) state that the urgent theme for today's educational field is the productivity and prospects of applying informational and communicational technologies in the educational process. In this context, the main strategic document "A Digital Agenda for Europe" should be mentioned as the leading guideline within the strategy of social and economic development of

European Union “Europe 2020” adopted by the European Council in 2010. Widening up of e-learning becomes the basis and the main tendency of reforming the educational policy of Europe. The authors of Digital Agenda for Europe Communication from the Commission to the European Parliament, 2010 (The Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Region. European Commission. Luxemburg) note that the processes of digitalization of education should be reflected in educational programmes of educational institutions, should be a part of educational content, and should also be included in the assessment criteria while evaluating the educational results [5].

Beginning from 2000, informational and communicational technologies are widely used, as well as e-methods and e-practices, media educational tools, corresponding educational resources, software etc. These tendencies are attributed to the need of digitalization in the educational sphere, as the authors of some strategic educational documents argue, namely the authors of the project of Conception of Digital Transformation of Education and Science till 2026, Conception of New Ukrainian School and others.

Educators of the Netherlands define, among other ones, the four, in their point of view, tendencies, which are the main and full of prospects, the ones that will have a positive impact on the development of educational activity in e-environments. Scientists [3] differentiate them as follows: *artificial intellect, things internet, interface development, security, digital world* [3].

Educational digital technologies provides a possibility of making the educational process more flexible, interactive, and individualized (osvita.ua), which contributes to better adaptation of students and improves their academic results.

Having analyzed the proceses of digitalization and innovational educational practices used in Poland, the researchers (O. Fedortsova et al.) note “a large amount of multimedia programs, videoservice YouTube, and define their role, investigating conceptions of informational and communicational methods, as well as the expediency of introducing innovational methods of eLearning. On the basis of analysis of scientific works, we can make the conclusion that “introduction of innovational means of collection, processing, and systematization, transmission of educational information opens

new prospects in terms of humanization of education in general, highly professional training of future educators, increasing and deepening of their theoretical background, provision of educational results with practical significance, activation of cognitive processes, creation of conditions for full realization of creative potential of a future specialist, with his/her individual peculiarities, requirements, abilities, talents and gifts taken into consideration [2].

Polish educators effectively realize the capacities of such multimedia programs as AllPlauer, Bestplayer, SubEditPlayer, MediaPlayer, Winamp, etc., videoservice YouTube and combine their usage with the project method, audiovisual educational method, other additional methods, for example internetforum, work in small groups etc. [2]. Scientists of Great Britain investigate the role and the significance of factors such as “resistance to changes”, “self management”, while implementing digital educational methods, arguing that “resistance to changes” has a negative impact on the students’ academic achievements, while “self management” has a positive impact in e-environments. The researchers are also involved in the study of students’ stress levels while online learning foreign languages, while working in large and small groups, individually etc., evaluate the further prospects of applying digital instructional games, investigate further prospects in the field [3].

Thus, we have come to *the conclusion* that studying and application of foreign experience, its scientific processing and enlargement, will provide the capacity of better training of students to their future professional activity under conditions of instability, as well as their better adaptation to educational realities.

Sources:

1. Hrytsenchuk O. (2022). Suchasni tendentsii tsyfrovizatsii osvity: dosvid Niderlandiv [Modern tendencies of digitalization of education: the Netherlands’ experience].
2. Fedortsova O. Innovatsiini osvitni practyky ta ih vykorystannia u zakladakh osvity [Innovational educational practices and their usage in educational institutions]. URL: journal.org.ua.
3. Bijet (2012). Vol. 43, number 6.
4. (Ed.) K. Vermaas, A. van de Graaf (2015). Eeu flexibele en persoonlijke leeromgeving Van losse bouwstenen naar een geheel een Verkenning, Nederland.

5. A Digital Agenda for Europe Communication from the Commission to the European Parliament (2010). The Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Region. European Commission. Luxemburg.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Наталія Вараксіна,
науковий співробітник,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0333-5186>

***Анотація.** Цифрове перетворення освіти зумовлює її динамічний розвиток, викликає потребу в оновленні змісту, методів та засобів навчання. Необхідність підтримувати відповідність рівню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) стає причиною зміни підходів до організації інформаційного супроводу наукової та навчальної діяльності. У запропонованому дослідженні аналізуються підходи до інформаційного супроводу підготовки фахівців в умовах цифровізації освіти, описуються особливості використання інформаційних ресурсів в освітньому процесі.*

***Ключові слова:** система вищої освіти, цифровізація освіти, інформаційний супровід підготовка фахівців, електронні бібліотеки, бази даних, бази знань.*

***Abstract.** The digital transformation of education determines its dynamic development, causes the need to update the content, methods and means of education. The need to maintain compliance with the level of modern information and communication technologies (ICT) is the reason for changing approaches to the organization of information support for scientific and educational activities. The proposed study analyzes approaches to information support for training specialists in the*

conditions of digitalization of education, describes the features of using information resources in the educational process.

Keywords: *system of higher education, digitization of education, information support training of specialists, electronic libraries, databases, knowledge bases*

Актуальність. В умовах формування суспільства знань значно розширилися можливості використання ІКТ, зокрема у системі вищої освіти України. Стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяє ефективним змінам у організації науково-освітньої діяльності та інтенсифікації освітнього процесу. Як зазначено у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки «метою вищої освіти в Україні є інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудова ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя» [1].

Метою дослідження є визначення особливостей інформаційного супроводу підготовки фахівців в умовах цифровізації освіти

Основні результати. Сучасні тенденції цифровізації освіти включають велику кількість інновацій в науково-освітньому процесі, зокрема:

1. Онлайн-навчання: розширення доступу до освіти через онлайн-курси чи дистанційне навчання.

2. Персоналізація навчання: використання технологій створення персоналізованих освітніх програм, які враховують потреби кожного здобувача освіти.

3. Мобільні технології: використання смартфонів та планшетів для навчання поза аудиторією.

4. Віртуальна та доповнена реальність: використання цих технологій для створення іммерсивних освітніх середовищ.

5. Адаптивні освітні платформи: платформи, що використовують алгоритми машинного навчання для адаптації освітнього матеріалу до рівня знань та потреб здобувачів освіти.

Ці тенденції змінюють традиційні методи освіти, забезпечуючи їй доступність, інтерактивність та адаптивність до індивідуальних потреб здобувачів освіти.

Тому підготовка фахівців за умов цифровізації вищої освіти спрямована на забезпечення здобувачів освіти необхідними навичками для успішної роботи у сучасному інформаційному суспільстві. Край важливим є формування цифрових компетенцій здобувачів освіти, навчання їх навичкам роботи з цифровими технологіями, включаючи аналіз даних, програмування, віртуальну та доповнену реальність тощо. Розвиток гнучких форматів навчання, таких як дистанційне навчання, гнучкі навчальні плани, дозволяє здобувачам можливість навчання будь-де і будь-коли. Важливу роль відіграє і впровадження нових підходів до навчання, таких як навчання через ігри (гейміфікація), адаптивне навчання, проєктна діяльність, використання віртуальної та доповненої реальності та інших інноваційних методів.

Застосування технологій у навчанні шляхом створення середовища, що відображає сучасні вимоги та стандарти роботи, включаючи використання спеціалізованого обладнання, програмного забезпечення та технологічних інструментів дозволяє стимулювати здобувачів освіти до активного та самостійного навчання.

Персоналізований підхід до навчання, орієнтований на унікальні потреби та інтереси кожного студента, включаючи можливість вибору предметів, створення індивідуальних навчальних планів та доступ до різних освітніх ресурсів, дозволяє створювати індивідуалізовані навчальні матеріали, а також відео- та аудіоуроки, може забезпечити здобувачам можливість навчатися у власному темпі та відповідно до їхніх потреб.

Під інформаційним супроводом розуміємо цілеспрямовану та систематичну роботу зі створення, організації та надання доступу до інформаційних ресурсів і набір сервісів (послуг). Тобто він включає використання інформаційних технологій і платформ для забезпечення здобувачів освіти актуальною та корисною інформацією під час їх навчання. Деякі методи

інформаційного супроводу підготовки фахівців можуть включати:

1. Електронні бібліотеки, бази даних та бази знань: доступ до актуальних наукових статей, навчальних посібників та інших освітніх ресурсів.

2. Онлайн-курси та освітні платформи: надання можливості професійного навчання через онлайн-курси та інші засоби дистанційного навчання.

3. Мобільні програми: використання мобільних технологій для доступу до освітніх матеріалів у будь-який час та в будь-якому місці.

4. Онлайн-матеріали та ресурси: надання учням доступу до цифрових навчальних матеріалів, таких як навчальні відеоролики, інтерактивні підручники тощо.

5. Системи управління навчанням (LMS): використання спеціалізованих платформ для управління навчальними матеріалами, розкладом занять, оцінками та іншими аспектами навчання тощо.

Інформаційний супровід фахівців допомагає забезпечити їм доступ до найсвіжшої інформації, пов'язаної з їх областю знань, та сприяє розвитку навичок самостійного навчання.

Висновки. Цифровізація вищої освіти дозволяє підготувати студентів до вимог цифрової економіки та суспільства, створюючи умови для формування конкурентоспроможних фахівців, які готові до вирішення складних завдань з використанням сучасних технологій.

Інформаційний супровід фахівців має велике значення для їхнього професійного становлення та розвитку. Завдяки доступу до останніх досліджень, статей, книг та технологічних новинок, фахівці можуть бути в курсі всіх актуальних тенденцій у своїй галузі знань. Це дозволяє їм покращити свої навички, залишатися конкурентоспроможними на ринку праці та приймати більш усвідомлені, обґрунтовані рішення у своїй роботі. Крім того, можливість самостійно знаходити та аналізувати інформацію сприяє розвитку критичного мислення та навичок самонавчання.

Джерела:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032

роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-з. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80> (дата звернення: 02.02.2023).

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МАГІСТРАНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Дінара Велієва,

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

(науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Терентьєва)

Анотація. Авторка розглядає основні психологічні аспекти розвитку резильєнтності (психологічної стійкості) у магістрантів-психологів в умовах військового стану. Таким чином, акцентовано увагу на чинниках, що сприяють розвитку резильєнтності, таких як емоційна регуляція, соціальна підтримка, ціннісні орієнтації, а також стратегії подолання стресу. Важливим аспектом є особливості впливу стресу та травматичних подій на майбутніх фахівців у галузі психології, які, крім власних емоційних реакцій, часто несуть відповідальність за психологічний стан інших. Підкреслюється роль освітньої та практичної підготовки, що сприяє формуванню стійкості як професійної навички для ефективної роботи з клієнтами та підтримки особистісного благополуччя в умовах кризових ситуацій.
Ключові слова: резильєнтність, психологічна стійкість, військовий стан, стрес, травми, кризова ситуація

Abstracts. The author examines the main psychological aspects of the development of resilience (psychological stability) in undergraduate psychology students in conditions of martial law. Thus, the focus is on factors that contribute to the development of resilience, such as emotional regulation, social support, value orientations, as well as

strategies for overcoming stress. An important aspect is the peculiarities of the impact of stress and traumatic events on future specialists in the field of psychology, who, in addition to their own emotional reactions, are often responsible for the psychological state of others. The role of educational and practical training is emphasized, which contributes to the formation of resilience as a professional skill for effective work with clients and maintaining personal well-being in crisis situations.

Keywords: *resilience, psychological stability, martial law, stress, trauma, crisis situation*

Актуальність. Особливого значення у сучасному світі, де відбуваються постійні зміни та нестабільність, набуває тема психологічної стійкості або резильєнтності. Це, безперечно, актуально і для студентів, які здобувають спеціальність у галузі психології, оскільки вони зазнають значного впливу стресових чинників, пов'язаних з навчанням та професійною діяльністю. Резильєнтність допомагає долати труднощі, адаптуватися до змін і підтримувати високу ефективність у навчанні та професійній діяльності.

Однією з головних проблем, з якими стикаються студенти, є їх ізоляція від звичного соціального середовища. Відсутність безпосереднього спілкування з однолітками та викладачами, тривожності та навіть депресії. Крім того, зміна формату навчання вимагає від студентів нових навичок самодисципліни та організації, оскільки вони самостійно відповідають за власний розклад і процес навчання. Ці фактори, разом з іншими особистими і соціальними викликами, зумовлюють необхідність розвитку резильєнтності. Підвищення резильєнтності може значно покращити успішність студентів, їхню мотивацію до навчання та загальну якість життя: підтримка соціальних зв'язків, розвиток навичок самоорганізації, практика усвідомленості та медитації та фізична активність [1].

Основні результати. Проводилося дослідження з використанням кількісних та якісних методів. До участі було запрошено 130 здобувачів освітньої програми «Психологія» Чорноморського національного університету імені Петра Могили. У дослідженні були використані такі діагностичні методики: опитувальник САН (самопочуття, активність, настрої)

розроблений В. Доскіном, Н. Лаврентьевою, В. Шараєм та М. Мірошниковим; ест-анкета «Емоційна спрямованість» авторства Б. Додонова та коротка шкала резильєнтності (BRS. Б. Смітта) [3].

Визначено, що у студентів переважає середній рівень самопочуття, активності та настрою. Середній рівень самопочуття зафіксований у 77 осіб (59%), низький рівень самопочуття виявлено у 28 осіб (22%), у 25 осіб (19%) виявлено високий рівень самопочуття.

Також переважає середній рівень за шкалою «активність» – зафіксовано у 105 осіб (81%), низький рівень активності виявлено у 25 осіб (19%), високий рівень активності не виявлено. За шкалою «настрій» переважає середній рівень – виявлено у 85 осіб (65%), низький рівень за цією шкалою зафіксовано у 20 осіб (16%), високий рівень – у 25 осіб (19%).

Враховуючи результати емпіричного дослідження щодо розвитку резильєнтності магістрантів-психологів під час воєнного стану, зауважимо, що магістранти-психологи під час воєнного стану стикаються зі значними стресовими факторами, які включають небезпеку для життя, втрату близьких, нестабільність та руйнування звичних умов життя тощо, тому це:

- підвищує вимоги до їхньої емоційної стійкості та здатності справлятися з викликами;
- рівень резильєнтності суттєво варіюється серед магістрантів;
- важливу роль у зміцненні резильєнтності відіграє соціальна підтримка від родини, колег, друзів;
- є потреба у впровадженні спеціальних програм, спрямованих на підвищення резильєнтності магістрантів-психологів.

Для магістрів освітньої програми «Психологія», які переважно вже працюють з різними групами населення, вміння справлятися зі складними ситуаціями та підтримувати власну емоційну стійкість є критично важливим. Розробка та впровадження тренінгової програми з розвитку резильєнтності може допомогти майбутнім психологам стати більш адаптивними та ефективними в своїй професійній діяльності.

Основна мета тренінгової програми – забезпечити магістрів психології навичками та знаннями, необхідними для розвитку та підтримки власної резильєнтності, а також для допомоги своїм клієнтам у формуванні цієї важливої характеристики. Програма спрямована на підвищення самоусвідомлення, розвитку навичок управління стресом та емоціями, а також покращення навичок взаємодії з оточуючими. Концептуальною базою тренінгу емоційної стійкості є підхід до проблеми стресу з позиції психології здоров'я. При проведенні тренінгів з емоційної стійкості необхідним є інформувати студентів-учасників про цю галузь психології її роль емоційної стійкості особистості.

У першій частині учасники тренінгу систематизують знання про універсальні умови існування людини, аналізують власний життєвий світ, досліджують способи відповідей на екзистенційні життєві питання: буття та подія, свобода, відповідальність, життя та смерть.

Друга частина спрямована на осмислення учасниками способів взаємодії зі світом, пошук та використання можливостей саморозвитку, незважаючи на обмеження, що задаються життєвим контекстом. Використання тренінгу в освітньому процесі сприятиме формуванню та розвитку психологічної готовності особистості студентів до вирішення складних задач, навіть в екстремальних умовах.

Для того, щоб підтримувати рівень резильєнтності студентам в умовах війни було представлено такі рекомендації: встановлення пріоритетів; підтримка соціальних зв'язків, фізична активність, практика технік релаксацій, піклування про своє психологічне здоров'я. Усі ці рекомендації спрямовані на зміцнення резильєнтності студентів, допомогу в подоланні стресових ситуацій та збереження психічного здоров'я.

Висновки. Отже, впровадження тренінгової програми сприяє створенню підтримуючого та співпрацюючого навчального середовища, де магістранти-психологи можуть ділитися досвідом, надавати один одному підтримку та вчитися один у одного, тому розвиток та підтримка резильєнтності в умовах війни є ключовими для студентів, оскільки це допомагає їм зберігати психологічну стійкість, залишатися активними та успішно досягати своїх цілей попри складні обставини.

Джерела:

1. Гошовська Д.Т., Гошовський Я.О. Основні типологічні параметри феномену психічної депривації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 218–226.
2. Гошовський Я. Ревіталізація депривованої особистості: концептуальні засади. В: *Ревіталізація психогенези депривованої особистості: монографія*. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2015. С. 10–41.
3. Гречкосій М.С., Ружицька М.С. Зв'язок часової перспективи і цілепокладання у осіб різного віку. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Київ : Фенікс. 2014. Т. 11. Вип. 10. С. 268–280.
4. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи Л. М. Вольнова. Київ, 2012. 275 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Кіра Гнезділова,

*доктор педагогічних наук, професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Черкаси, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5226-840X>*

Наталія Терентьєва,

*доктор педагогічних наук, професор,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Миколаїв, Україна
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3238-1608>*

Анотація. Презентоване дослідження містить у собі матеріал, який розкриває чинники і наслідки змін у професійній діяльності викладачів закладів вищої освіти. Умови, в яких здійснюють і удосконалюють свою професійну діяльність викладачі, можна трактувати як умови невизначеності. Серед проблем, які мають вирішувати викладачі, авторами зазначаються такі: постійне підвищення рівня цифрової компетентності, оптимальна організація освітнього процесу в умовах дистанційного і змішаного навчання, самоменеджмент, підтримка ментального здоров'я.

Ключові слова: заклад вищої освіти, викладач, професійна діяльність викладача вищої школи, умови невизначеності, толерантність до невизначеності

Abstract. The presented study contains material that reveals the factors and consequences of changes in the professional activities of teachers of establishments of higher education. The conditions in which teachers carry out and improve their professional activities can be interpreted as conditions of uncertainty. Among the problems that teachers have to solve, the authors note the following: constant improvement of the level of digital competence, optimal organization of the educational process in the conditions of distance and mixed learning, self-management, mental health support.

Keywords: establishments of higher education, teacher, professional activities of a teacher of a higher school, conditions of uncertainty, tolerance to uncertainty

Актуальність презентованого дослідження полягає в тому, що професійна діяльність викладачів закладів вищої освіти України останнім часом зазнала суттєвих трансформацій, причинами яких стали зміни в організації освітнього процесу, пов'язані з пандемією COVID-19, а потім введенням воєнного стану на території України. Перед викладачем виникла необхідність повністю перебудувати власну професійну діяльність, починаючи від опанування різноманітними інформаційно-цифровими технологіями, розробки навчально-методичного супроводу для організації й проведення занять в нових умовах – повному переходу до дистанційного, а потім і змішаного навчання, й до самоменеджменту.

З огляду на зазначене, наголосимо, що викладачі ЗВО опинилися в нових для себе умовах – в умовах пермакризи. За визначенням «пермакриза» трактується як «постійна криза», тобто відчуття життя людиною у небезпеці та невизначеності протягом тривалого часу. Такі події як пандемія, війна порушили звичний порядок життя багатьох людей, й зокрема викладачів, а отже й наклали відбиток на виконання ними своєї професійної діяльності.

За версією Collins Dictionary термін «пермакриза» став головним у 2022 році. Саме це слово «permacrisis», яке за своїм смисловим наповненням описує тривалий період нестабільності та небезпеки, очолило «щорічний список з 10 слів або фраз, які «відображають мову, що постійно розвивається, і занепокоєння тих, хто її використовує» [1]. А отже можна стверджувати, що викладачі вітчизняних закладів вищої освіти останні роки виконують і продовжують виконувати свою професійну діяльність в умовах невизначеності, при цьому намагаючись підходити до цього якісно і професійно грамотно.

Метою дослідження є окреслення чинників і наслідків змін у напрямах професійної діяльності викладача закладу вищої освіти в умовах невизначеності.

Основні результати. Термін невизначеності є предметом дослідження вчених різних галузей знань: філософії, психології, педагогіки тощо. На думку дослідників, невизначеність слід розглядати в об'єктивному (як наявність декількох тенденцій розвитку подій) і суб'єктивному (як ситуацію, в якій у людини з'являється можливість зробити вибір серед існуючих альтернатив) сенсі [2].

За дослідженнями науковців людина, яка займається педагогічною діяльністю, завжди перебуває в «умовах психологічного напруження» й тому має розвивати у собі таку soft skills як толерантність до невизначеності та навички мислення в умовах нестабільності. Серед чинників нестабільності у професійній діяльності викладача дослідники називають «полісуб'єктність освітніх процесів, вертикальність структури педагогічної взаємодії, динаміка освітніх змін і освітніх процесів, яка особливо характерна для сучасного глобального освітнього простору, зовнішня детермінованість

освіти ринковими та суспільними чинниками» [2]. До вказаних чинників додаємо наслідки пандемії COVID-19 і введення воєнного стану на території України.

Зважаючи на зазначені чинники, на сьогодні можна виокремити декілька проблем, які внесли зміни у професійну діяльність викладача вищої школи.

1. Необхідність постійно підвищувати рівень власної інформаційно-цифрової компетентності у процесі підготовки та організації освітнього процесу. Цифрові технології стрімко розвиваються (з'являються нові програмні продукти та освітні платформи, розраховані безпосередньо на освітян), а існуючі постійно вдосконалюються.

2. Під час впровадження дистанційного навчання, і на це вказують як викладачі українських ЗВО, так закордонних, губиться одна із важливих з переліку soft skills, якими має володіти майбутній фахівець – здатність комунікувати. З огляду на це, у викладачів з'являється нова проблема: як зробити освітній процес онлайн таким, щоб одночасно взаємодіяли всі його учасники, які вмотивовані продуктивно комунікувати.

3. Проблема, пов'язана з проведенням занять у дистанційному форматі, на яку вказують викладачі – це «намагання здобувачів освіти уникати проблем, пов'язаних з навчанням» шляхом відключення з онлайн-заняття з посиланням на «виникнення ускладнень з підключенням» та ін. Особливо така ситуація виникає під час проведення опитування або проведення дискусії, бесіди.

4. Не слід забувати й про фізичне і психічне здоров'я викладачів, які продовжують свою професійну діяльність в умовах невизначеності. Сьогодні як ніколи актуалізується питання підтримки їх ментального здоров'я.

5. Варто зазначити, що викладачі українських вишів по суті постійно працюють в умовах реформ та модернізацій вищої освіти, що можна трактувати також як стан постійної невизначеності. Від викладача вимагається не лише слідкувати за змінами, які відбуваються в освітній галузі, зокрема вищій освіті, але й вчасно реагувати на них.

6. Все частіше викладачі визнають відсутність або недостатність вміння організувати та розподіляти свою роботу

і час. Проблема самоменеджменту в професійній діяльності викладача актуалізується у зв'язку з нестабільністю графіку освітнього процесу (повітряні тривоги, неможливість проведення повноцінного заняття у безпечному місці, відсутність або перебої з мережею інтернет, перенесення занять на інший час та ін.). Такі умови невизначеності вимагають від викладача постійно змінювати свій графік роботи, вносити корективи.

Узагальнено: у професійній діяльності викладача вищої школи відбулися значні зміни, пов'язані з низкою чинників. На сьогодні її можна розглядати як таку, що здійснюється в умовах невизначеності. Важливим процесом для викладача за висновками дослідників є розвиток soft skills – толерантність до невизначеності та навички мислення в умовах нестабільності. У процесі дослідження окреслено декілька проблем, які частіше на сьогодні, за висновками науковців і самих викладачів, необхідно вирішувати, і які вносять зміни у професійну діяльність педагогів закладів вищої освіти.

Джерела:

1. Барсукова О. Англійський словник назвав головне слово 2022 року. У шортлисті є «Київ». *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/11/1/251093/>

2. Семиченко В., Артюшина К. Проблема невизначеності у теорії та практиці вищої школи. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія*. 2019. Вип. 2(15). С. 141–152.

3. Цюра С., Гуменюк О., Єфремова О. Розвиток soft skills педагога: толерантність до невизначеності та мислення в умовах нестабільності. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2022. Випуск 36. С. 193–205.

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ІТАЛІЇ

Антон Голіков,
аспірант,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Суми, Україна

***Анотація.** Актуальність дослідження полягає в необхідності реформування системи підготовки майбутніх учителів України, у тому числі й фізичної культури. У зв'язку з цим доцільним є вивчення закордонного досвіду, зокрема Італії. Метою наукової розвідки є вивчення історичного контексту підготовки вчителів фізичної культури в закладах вищої освіти Італії. Виявлено передумови виникнення інститутів фізичного виховання в Італії та особливості їх діяльності в різні часи. Зроблено висновок про постійний розвиток системи підготовки вчителів фізичної культури в закладах вищої освіти Італії.*

***Ключові слова:** вчителі фізичної культури, заклади вищої освіти, підготовка вчителів фізичної культури, Італія*

***Abstract.** The relevance of the study lies in the need to reform the system of training future teachers of Ukraine, including physical education. In this regard, it is advisable to study foreign experience, in particular Italy. The purpose of the research is to study the historical context of the training of physical education teachers in Italian higher education institutions. The prerequisites for the emergence of physical education institutes in Italy and the peculiarities of their activity at different times are revealed. A conclusion was made about the continuous development of the system of training physical culture teachers in Italian higher education institutions.*

***Keywords:** physical education teachers, institutions of higher education, training of physical education teachers, Italy*

В Італії перший досвід підготовки вчителів фізичної культури належить до I половини XIX століття в школах фізичного виховання в Болоньї та Турині. Болонська школа приписувала фізичному вихованню формувальну цінність, яку підтримував і поширював найвидатніший представник епохи, Еміліо Бауманн,

учитель початкової школи та лікар, який із самого початку своєї діяльності намагався вивчити зв'язок між фізичною освітою, медициною та гігієною. Гімнастика, за Е. Бауманом, розвиває фізичні, інтелектуальні та моральні якості, що сприяє досягненню повної гармонії між сторонами. Означені ідеї покладено в основу психокінезі (Baumann, 1887), тобто виховання духу через тіло. Інший аспект, у якому Е. Бауман був першим, стосувався підготовки вчителів гімнастики: школа гімнастики мала готувати не майстрів, а вчителів гімнастики, тобто людей, які вирішили присвятити такій діяльності все своє життя і які мали загальні знання, не тільки базової гімнастики, але й усіх спортивних дисциплін; усе це стало можливим завдяки перетворенню нормальних гімнастичних шкіл в інститути.

Е. Бауман вважав, що вчитель гімнастики повинен мати відповідну підготовку, а саме:

- базові знання (поняття про анатомію, фізіологію та гігієну людини);
- педагогічні знання;
- спеціальні знання різних систем гімнастики;
- знання про історичну еволюцію гімнастики;
- практичний досвід та досвід стажування.

У той самий час Туринська школа була заснована з абсолютно іншими цілями, заохочуючи розвиток мілітаристського типу фізичного виховання завдяки роботі того, хто вважався батьком-засновником італійської гімнастики: Родольфо Обермана. Він віддавав перевагу застосуванню військової гімнастики, яка мала на меті надати солдатам базові знання з гімнастики, адаптовані до будь-якого тіла, що дозволило б розвинути силу, плавність і хоробрість. Незважаючи на мілітаристський характер гімнастики, Р. Оберманн також підтримував розвиток жіночої гімнастики, оскільки жінки могли займатися фізичною діяльністю, що виходила за межі танцю, який на той час вважався одним із небагатьох видів діяльності, яким могли займатися жінки.

У 1878 році Франческо Де Санктіс став пропагандистом норми, яка відкриває шлях до навчання, яке характеризується суто освітніми цілями, навіть якщо військовий характер

гімнастики залишається; після перевизначення дисципліни, перейменувавши її в «навчальну гімнастику», яка наприкінці 1800 року стала «фізичним вихованням», виходить закон, який повністю стосується предмета (Закон № 4442), який робить викладання навчальної гімнастики в школах обов'язковим і встановлює обов'язковість викладання навчальної гімнастики навіть для жінок у школах усіх ступенів.

Проте цей закон говорить, що програми погоджуються на основі тісної конфронтації між Міністром освіти та військовим Міністром, і постановляє, що вчителі набираються з військового персоналу.

У перші роки ХХ століття було зроблено обов'язковим для студентів будь-якого факультету, які прагнули отримати диплом про середню освіту, відвідувати спеціальні майстер-класи з фізичного виховання на відповідних медичних факультетах, тоді як звичайні школи гімнастики Риму, Турину і Неаполю були перетворені на інститути викладання для підготовки до навчання фізичної культури.

У 1923 році відбулася структурна реформа італійської шкільної системи, розроблена філософом-неоідеалістом Джованні Джентіле у співпраці з педагогом Джузеппе Ломбардо Радіче. Було видано відповідні законодавчі декрети. Відтак, урядом на підставі повноважень, наданих парламентом, було перероблено концептуальну та операційну структуру, яка формально характеризуватиме італійську школу до початку 60-х років ХХ століття.

Зокрема, хоча фізичне виховання займає значне місце в суворій педагогічній системі Дж. Джентіле (Gentile 2004; 1993; 1990), оскільки виховання тіла спрямоване на формування морального характеру та волі кожного учня, а тіло розглядається за своєю духовною сутністю, воно виділяється з програм середньої школи, навіть якщо продовжує бути наявним у програмі підготовчих і початкових шкіл та магістерських інститутів; забезпечуючи, щоб учні всіх державних шкіл і відповідні працівники Міністерства освіти завершували своє фізичне виховання у визначених гімнастичних і спортивних клубах (Pasqualini, 2014).

Таким чином, під час фашистського періоду викладання фізичного виховання, яке характеризується сильною націоналістичною та воєнізованою ідеологічною моделлю (Ponzio, 2008), було доручено позашкільним органам (Ledeen, 1969), таким як Національний орган фізичного виховання (Ponzio, 2008), Національної опери Балілья та Італійської молоді Літторіо.

Крах фашистського режиму (Cassata & Building, 2011) у 1943 році відбулися організаційні реформи: через двадцять років фізичне виховання повертається до Міністерства освіти з точки зору дисципліни; процес звільнення від ідеологічно-військових моделей попереднього періоду, однак, є повільним і важким. Після припинення діяльності фашистських академій фізичного виховання протягом приблизно десяти років жоден заклад не взяв на себе їх функцій до 1952/1953 навчального року, коли почав функціонувати Римський інститут фізичного виховання. Планувалося також створення подібних державних установ. Були також створені такі інститути фізичного виховання в Турині (1959), Неаполі та Болоньї (1960), Флоренції (1963), Мілані (1964), Палермо (1965), Перуджі та Урбіно (1967), Lombardia, що базується в Мілані та Л'Аквілі (1968).

Регламент інститутів фізичної культури передбачав трирічні курси навчання, розділені на окремі чоловічі та жіночі секції. Після закінчення цих курсів студенти отримували диплом про фізичне виховання, кваліфікацію, необхідну для викладання фізичного виховання в середніх школах. Доступ до курсу відбувався шляхом конкурсу з урахуванням кількості публікацій, які щорічно визначаються Міністерством освіти. У конкурсі міг брати участь кандидат із кваліфікацією середньої освіти, дійсний для зарахування на курси. Інститути фізичного виховання мали завдання сприяти прогресу наук, пов'язаних із фізичним вихованням, та надання наукової та технічної культури, необхідної для підготовки та вдосконалення тих, хто хотів присвятити себе викладанню фізичного виховання та технічній зайнятості в спортивній галузі (Закон п. 88, 1958).

Законодавчий декрет п. 178 від 8 травня 1998 року передбачав «Трансформацію вищих інститутів фізичного виховання та факультетів, курсів і дипломів у галузі моторних

наук відповідно до статті 17, параграф 115, Закону від 15 травня 1997 року, п. 127. (законодавчий декрет, 1998). У своїй першій конфігурації чотирирічний курс з моторних наук був спрямований на отримання відповідних знань про культурні, наукові та професійні методи та зміст у таких сферах:

а) дидактично-виховна, спрямована на викладання в школах усіх ступенів;

б) профілактичне та адаптоване рухове виховання, спрямоване на суб'єктів різного віку та суб'єктів з обмеженими можливостями;

в) техніко-спортивні, спрямовані на тренування з різних дисциплін;

г) управлінські, спрямовані на організацію та управління спортивною діяльністю та структурами.

Таким чином, можемо зробити висновок про тривалий розвиток системи підготовки вчителів фізичної культури в Італії, який мав як висхідні фази, так низхідні. Водночас, підготовці зазначених учителів завжди приділялася значна увага.

Джерела:

Bauman, E. (1887). *Guida illustrata per l'insegnamento della ginnastica nelle scuole normali ed elementari femminili – parte seconda*. Roma, F. G. Valle Editore.

Cassata, F. Building (2011). The new man: Eugenics, racial science and genetics in twentieth-century Italy. *Building the New Man: Eugenics, Racial Science and Genetics in Twentieth-Century Italy*, pp. 1-428. <https://doi.org/10.7829/9789639776838>

Gentile, E. (1990). Fascism as political religion. *Journal of Contemporary History*, 25 (2-3), 229-251.

Gentile, E. (1993). *Il Culto Del Littorio*.

Gentile, E. (2004). *Fascismo. Historia e Interpretación*.

Law n. 4442, July 7, 1878, *Obbligatorietà dell'insegnamento della ginnastica educativa nelle scuole*.

Law n. 88, 7 febbraio 1958, *Provvedimenti per l'educazione fisica*.

Ledeer, M.A. (1969). Italian fascism and youth. *Journal of Contemporary History*, 4 (3), 137-154. <https://doi.org/10.1177/002200946900400309>

Legislative decree 13 aprile 2017, n. 59. *Riordino, adeguamento e semplificazione del sistema di formazione iniziale e di accesso nei*

ruoli di docente nella scuola secondaria per renderlo funzionale alla valorizzazione sociale e culturale della professione.

- Pasqualini, M. (2014). Youth as a model of Italian fascism: Physical education, medical discourse and body cult in the opera nazionale Balilla, 1930-1937. *Historia Social*, (82), 49-72.
- Ponzio, A. (2008). A forgotten story: The training for teachers of physical education in Italy during the fascist period. *Sport in Society*, 11 (1), 44-58.
<https://doi.org/10.1080/17430430701717681>
-

Теоретичні засади впровадження інформаційних здоров'ятворчих технологій у здоров'язбережувальний простір освіти України

Лариса Горяна,

доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент,
Міжнародна академія культури безпеки, екології
та здоров'я, Київ, Україна

***Анотація.** В статті автор уперше вводить деякі категоріальні поняття впровадження інформаційних здоров'ятворчих технологій у здоров'язбережувальний простір освіти України на основі чітких дефініцій, що виключає їх неоднозначне та суперечливе тлумачення і поглиблює зміст ключових професійних компетентностей.*

***Ключові слова:** здоров'ятворчі / здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальний простір, здоров'язбережувальна освітня технологія, заклад освіти*

***Abstract.** In the article, the author for the first time introduces some categorical concepts of the introduction of health-creating information technologies into the health-preserving space of Ukrainian education on the basis of clear definitions, which will eliminate their ambiguous and contradictory interpretation and deepen the content of key professional competencies.*

***Keywords:** health-creating / health-preserving technologies, health-*

preserving space, health-preserving educational technology, educational institution

Актуальність. У наш час модернізація вітчизняної освіти передбачає розроблення стратегій розвитку системи професійної діяльності педагогічних працівників різних категорій. Визначення потреб і пріоритетів педагогічного ринку праці, активне поширення інноваційних технологій навчання, створення науково-методичного супроводу професійного самовдосконалення кожного педагогічного працівника на основі впровадження практико-орієнтованих програм розвитку професійної компетенції, методичної культури, а також саморозвитку й самореалізації [1-2].

Модернізація (осучаснення) післядипломної освіти в Україні покликана сприяти розвитку особистісних якостей педагогічних працівників. Означене пояснюється тим, що вітчизняна освіта потребує підготовки фахівців нової генерації, котрі сучасно освічені, здатні до співробітництва, морально стійки, здатні самостійно приймати рішення у ситуаціях вибору, прогнозувати можливі наслідки практичної професійної діяльності. Це група фахівців, які відрізняються мобільністю та динамізмом, конкурентноздатністю, котрим притаманна громадянська відповідальність за всіх учасників освітнього процесу [1-2].

Автором безпосередньо вивчено здоров'язбережувальний контент у школах Київської області – опитано 350 школярів і 210 педагогічних працівників. Для аналізу реалізації освітніми закладами функцій збереження та зміцнення здоров'я дітей опитано 300 керівників закладів середньої освіти.

Мета полягає у розкритті важливості впровадження здоров'ятворчих / здоров'язбережувальних технологій серед усіх учасників освітнього процесу.

Основні результати. Здоров'я людини є неперехідним зацікавленням людинознавчих наук – філософії, педагогіки, психології, медицини, соціології упродовж усіх етапів їх розвитку.

Статистика свідчить, що за період 1999-2017 рр. серед учнів молодших класів прослідковується патологічна враженість, яка збільшилася на 54%, поширеності функціональних відхилень

зросла на 59,8% і на 31,8% – частота хронічних захворювань. За даними дослідників – більше половини школярів мають ослаблене здоров'я, дві третини дітей до 14 років – ту чи іншу хронічну хворобу, майже 87% випускників загальноосвітніх шкіл за станом здоров'я обмежені у виборі професії (В. Кучма).

Особливе обурення викликає стан здоров'я молоді великих міст, які за порівняно невеликий проміжок часу відчули низку гострих або хронічних емоційних дій як соціального, так і природного характеру, внаслідок котрих кількість нервово-психічних порушень серед дітей і підлітків зросла майже вдвічі.

Вказана «страхітлива статистика» вимагає довгострокових програмних заходів і стійкої державної політики, спрямованих на створення комфортних умов для навчання, поліпшення якості життя, охорону здоров'я всіх учасників освітнього процесу в закладах освіти України.

Стан здоров'я науково-педагогічних / педагогічних працівників також викликає занепокоєння, оскільки вони працюють в умовах постійного нервово-психічного напруження і хронічного стресу. За даними соціологічних досліджень, у третини учителів (більше 30%) показник міри соціальної адаптації рівний або навіть нижче, ніж у хворих на неврози. Конфліктогенність соціального середовища збільшує можливість виникнення у педагогічних працівників соціально-психологічної дезадаптації. Крім того, професія педагога припускає підвищені емоційні навантаження. Саме тому їм необхідно володіти здоров'ятворчими технологіями, засобами самодіагностики, самодопомоги, самопідтримки і самокорекції як елементами само- і здоров'язбереження.

З цією метою в закладах освіти необхідно впроваджувати здоров'яформуючі / здоров'яформувальні педагогічні технології, які сприятимуть створенню здоров'язбережувального освітнього простору.

Здоров'язбережувальний простір – це сукупність умов, засобів, форм, методів, прийомів, способів освітньої діяльності, що сприяють формуванню позитивних емоцій (ставлення) до навчання, спрямованих на полегшення вивчення навчального матеріалу і засвоєння його у більше стислі терміни, на усунення перевантажень у навчальній діяльності та збереження здоров'я

школярів. Г. Кумарину пише, що до педагогіки увійшло нове поняття – «діти ризику шкільної дезадаптації», що пограничні недоліки психічного розвитку далеко не завжди мають біологічну етимологію (причинність), часто вони безпосередньо співвідносяться з особливостями соціального середовища, дефектами виховання.

Під поняттям «здоров'язбережувальний інформаційний простір» розуміємо сукупність педагогічних та дидактичних прийомів, форм, засобів та методів, спрямованих на побудову психологічно комфортного освітнього середовища, що сприяє формуванню здоров'язбережувальної компетентності особистості [1].

В. Бобрицька зазначає, що «здоров'язбережувальна освіта» – це комплексна системна діяльність освітнього закладу щодо застосування в практиці освіти різних здоров'язбережувальних технологій з метою мінімізації дії основних шкільних чинників ризику руйнування здоров'я на дітей і підлітків [3, с. 109].

Зауважимо, що знання та вміння не стануть актуальними для педагогічного працівника без сформованих в його самосвідомості здоров'язбережувальних ціннісних орієнтацій. Без стійкої мотивації педагогічного працівника неможливо а) запобігти ранньому професійному вигоранню; б) досягти творчого довголіття; в) реалізовувати успішну самоосвіту й самовдосконалення; д) створити імідж професійного успіху [1].

Головні аспекти ефективної реалізації означеного полягають у забезпеченні якісного та чітко вимірюваного результату формування у професорсько-викладацького складу в ЗВО ключових професійних компетентностей на міждисциплінарній основі щодо здатності впроваджувати спеціальні методики здоров'язбережувальних, здоров'яорієнтованих, здоров'ятворчих технологій серед майбутніх учителів, НПП різних категорій, які вдосконалюють свою кваліфікацію [1].

Здоров'язбережувальна освітня технологія – система різних цілеспрямованих дій на цілісний освітній процес, організований освітньою установою для медико-психолого-педагогічної профілактики і корекції негативних психофізіологічних, психологічних і особистісних станів школярів у рамках традиційної системи освіти.

Висновок. Здоров'язбережувальна освіченість педагогічного працівника постає ключовою позвцією у системі професійних компетентностей і вимагає впровадження компетентнісного підходу до формування та розвитку професіоналізму; створення насиченого освітнього середовища, адаптивного управління якісними процесами підвищення кваліфікації. Оскільки здоров'язбережувальна категорія має усі ознаки ключової через специфіку феномена здоров'я людини як біосоціальної істоти, особистості та індивідуальності, вона концентрує в собі усі характеристики соціальних, полікультурних, комунікативних компетентностей, які спрямовані на саморозвиток і самоосвіту, продуктивну й творчу діяльність педагогічних працівників різних категорій.

Джерела:

1. Горяна Л.Г. Генетично детерміновані органоспецифічні зміни деяких морфометичних характеристик тканин організму при різних екзогенних впливах. *Фізіологічний науково-теоретичний журнал Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАНУ*. 2007. Том 53, № 2. С. 8-16.

2. Горяна Л.Г. Безпека життя як спосіб реалізації національної ідеї в Україні. *Безпека життєдіяльності*. 2004. № 4. С. 36-37.

3. Бобрицька В.І., Роман В.В. Здоров'я в системі професійних і життєвих інтересів майбутнього педагога. *Валеологічна освіта як шлях до формування здоров'я сучасної людини*: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава, 1999. С. 107–109.

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ КОЛЕКЦІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ ONTOS

Андрій Гуралюк,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7497-5746>

Анотація. У запропонованому матеріалі описується авторський вебресурс, призначений для створення електронних підручників та їх колекцій. В основу роботи ресурса покладено онтологічний підхід, за допомогою якого створюється структура електронного ресурсу у вигляді дводольного графу, де кожна вершина (вузол) є певним об'єктом (наприклад, сторінкою підручника, його параграфом чи розділом, самим підручником чи групою підручників) між об'єктами встановлені зв'язки – ребра графа. За допомогою ребер вибудовується ієрархія електронного ресурсу. Кожному із вузлів у відповідність може бути поставлений певний контент. За допомогою запропонованої системи вже побудовано ряд вебресурсів, що успішно використовуються в навчальному процесі.

Ключові слова: цифровізація освіти, електронні підручники, колекції електронних ресурсів, система ONTOS

Abstract. The proposed material describes an author's web resource intended for the creation of electronic textbooks and their collections. The resource is based on an ontological approach, which creates the structure of an electronic resource in the form of a bipartite graph, where each vertex (node) is a specific object (for example, a textbook page, its paragraph or section, the textbook itself or a group of textbooks) between the connections established by the objects are the edges of the graph. With the help of edges, the hierarchy of the electronic resource is built. Certain content can be assigned to each of the nodes.

With the help of the proposed system, a number of web resources that are successfully used in the educational process have already been built.

Keywords: digitization of education, electronic textbooks, collections of electronic resources, ONTOS system

Актуальність. Вимоги технічного прогресу зумовлюють технологізацію навчального процесу на основі інтеграції інформаційно-комунікаційних та педагогічних технологій, що стає необхідною умовою масової якісної освіти. Існує велика кількість публікацій, що розглядають технології створення електронних освітніх ресурсів (далі ЕОР) як у теоретичному, так і практичному плані. Такою технологією є онтологічний підхід, який раніше вже описаний як в моїх роботах, так і в багатьох інших авторів. Одним із найбільш актуальних напрямків

застосування цього підходу є побудова електронних підручників та їх колекцій (електронних бібліотек).

Метою дослідження є розкриття можливостей онтологічного підходу до побудови електронних підручників за допомогою авторського вебресурсу onntos.xyz.

Основні результати. Онтологічні моделі відображають концептуальний погляд дослідника на деякій предметній галузі і надають можливість однозначно визначати її поняття, структурувати, накопичувати та неодноразово використовувати знання.

Для реалізації онтологічного підходу був розроблений ресурс, що знаходиться за адресою <http://otos.xyz> Цей ресурс складається із редактора, переглядача і ряду допоміжних сервісів.

Редактор призначений для створення вузлів, що відображаються у вигляді кульок із написами поруч з ними та стрілок, що визначають зв'язки між окремими вузлами. Їх сукупність утворює онтологічний граф, що задає структуру ресурсу, що створюється. Кожному вузлу надається певний зміст (контент).

Розроблений переглядач (може бути викликаний або з меню редактора, або з головної сторінки) дозволяє переглядати як окремі ЕОР, так і їх колекції. Також переглядач може бути розміщений на незалежному веб-ресурсі.

Запропонований підхід дозволяє об'єднати переваги існуючих засобів відображення даних та візуалізувати їх із довільною деталізацією. Нижче наведемо практичний приклад реалізації розробки.

На сьогодні за допомогою цього ресурсу розроблено сім електронних підручників:

1. Товарознавство непродовольчих товарів (3 розряд) - <https://comexpert.pto.org.ua/>

2. Товарознавство непродовольчих товарів (4 розряд) - <https://comexpert-2.pto.org.ua/>

3. Основи радіоелектроніки (3 розряд) - <https://electrician.pto.org.ua/>

4. Основи санітарії і гігієни у сфері послуг - <https://tc-2.pto.org.ua/>

5. Технологія виготовлення чоловічих штанів - <https://tc-1.pto.org.ua/>

6. Навчально-методичний комплекс з професії "Токар, фрезерувальник" <https://bcpl.pto.org.ua/>

7. Устаткування підприємств харчування <https://book-3.pto.org.ua/>

Висновки: В результаті проведеного дослідження було розроблено технологію практичного використання онтологічного підходу для створення ЕОР. Для її реалізації створено ресурс Ontos.xyz, який є редактором онтологічних графів. Таким чином, онтологічний підхід може бути використаний із практичними цілями, такими як розроблення ЕОР та їх колекцій.

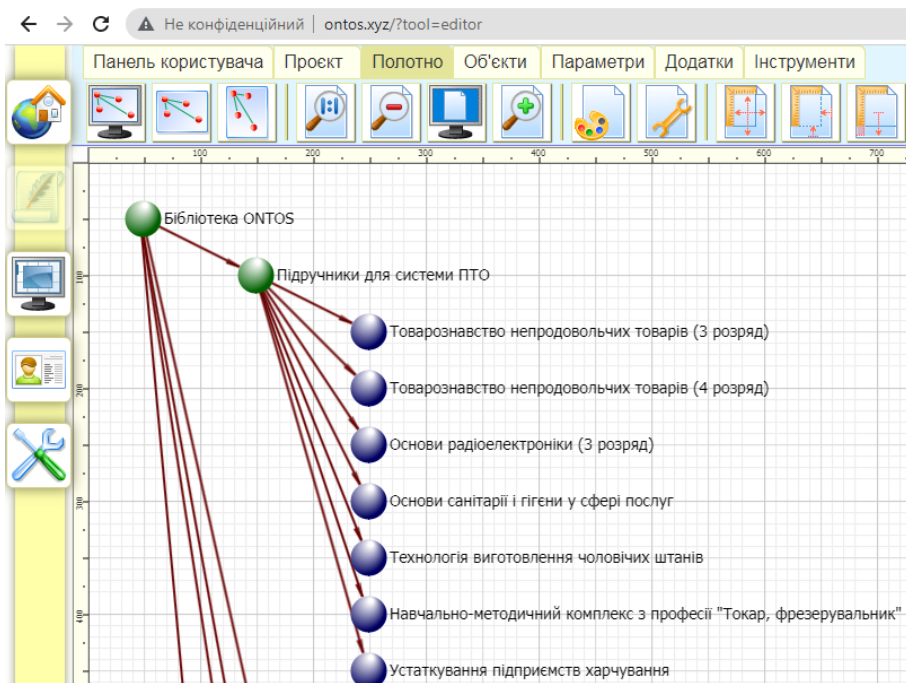

Рис 1. Колекція електронних підручників (розроблено автором)

СТРЕС І ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ БЕЗРОБІТНИХ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Тетяна Загоруйко,

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

(науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Терентьева)

***Анотація.** Дослідження присвячене аналізу безробіття людей, які проживають на деокупованих територіях. Метою дослідження є розкриття однієї з найсерйозніших соціально-економічних проблем сучасності – безробіття, особливо на деокупованих територіях. Проведене дослідження свідчить, що особлива увага приділяється унікальним викликам, які виникають на деокупованих територіях через політичну нестабільність, обмежений доступ до ринку праці та відсутність професійних можливостей.*

***Ключові слова:** безробіття, стрес, деокупація, територія, проблеми, психологія*

***Abstract.** The study is devoted to the analysis of unemployment of people living in the de-occupied territories. The purpose of the study is to reveal one of the most serious socio-economic problems of our time - unemployment, especially in the de-occupied territories. The conducted research shows that special attention is paid to the unique challenges that arise in the de-occupied territories due to political instability, limited access to the labor market and lack of professional opportunities.*

***Key words:** unemployment, stress, deoccupation, territory, problems, psychology*

***Постановка проблеми.** Безробіття є не лише економічною, а й важливою психологічною проблемою, яка особливо гостро проявляється на деокупованих територіях. Окрім економічної нестабільності, відсутність доступу до ринку праці, політичні та соціальні фактори створюють додаткові бар'єри для професійного розвитку. Особливого значення набуває вплив безробіття на психічне здоров'я людей, які часто стикаються з емоційним стресом, депресією, тривогою та соціальною*

ізоляцією. Ці психологічні наслідки поглиблюють соціальну і економічну вразливість безробітних осіб та ускладнюють їхній пошук роботи та адаптацію до нових умов. Проблема потребує глибокого аналізу та розробки спеціальних програм психологічної підтримки і реабілітації для осіб, які перебувають у стані безробіття на деокупованих територіях.

Метою даного дослідження є аналіз психологічних аспектів безробіття на деокупованих територіях, виявлення основних стресових факторів, що впливають на психічне здоров'я безробітних, а також розробка рекомендацій для створення ефективних програм підтримки та реабілітації з метою покращення їхнього психологічного стану і соціальної адаптації.

Основні результати. Безробіття є однією з найбільш серйозних соціально-економічних проблем сучасного світу. Помітним аспектом безробіття, який часто залишається поза увагою, є його психологічні наслідки для людини. Ситуація безробіття може викликати значний стрес і має великий вплив на психічне здоров'я безробітних осіб.

Стрес, пов'язаний з безробіттям, виникає з багатьох причин, включаючи економічну нестабільність, втрату самооцінки, соціальну ізоляцію та невизначеність майбутнього. Цей стрес може мати серйозний вплив на психічне здоров'я та загальний стан самопочуття безробітних осіб.

Психологічні наслідки безробіття можуть включати депресію, тривогу, втрату інтересу до діяльності, зниження самооцінки, а також соціальну відчуженість. Ці наслідки можуть ускладнити процес пошуку роботи та перешкоджати успішній адаптації до нових робочих умов.

У зв'язку з цим важливо провести глибокий аналіз впливу стресу, що виникає внаслідок безробіття, на психологічне здоров'я та добробут людини. Розуміння цих психологічних аспектів може допомогти розробити ефективні стратегії підтримки та реабілітації безробітних осіб, сприяючи їхньому подальшому професійному й особистісному розвитку [3].

Таким чином, безробіття на деокупованих територіях має свою специфіку. На безробіття впливають політичні та економічні фактори, обмежений доступ до ринку праці та інші. В свою чергу політична нестабільність та економічні перешкоди

на деокупованих територіях можуть створювати унікальні виклики для безробітних осіб та умови безробіття на деокупованих територіях можуть бути ускладнені обмеженим доступом до робочих місць та можливостей для професійного розвитку [1].

У безробіття є також свої психологічні наслідки такі як: емоційний стрес, погіршення психічного стану, соціальна ізоляція тощо. Невизначеність майбутнього та економічна нестабільність можуть призвести до підвищеного рівня емоційного стресу серед безробітних осіб; безробіття може призвести до погіршення психічного здоров'я, включаючи депресію, тривогу та втрату самооцінки; відчуття відчуженості та соціальної відокремленості можуть стати наслідком безробіття на деокупованих територіях [2].

Висновки. Отже, стрес і психологічні наслідки безробіття на деокупованих територіях є серйозною проблемою, яка потребує уважного аналізу та управління. Зазначено, що безробіття на деокупованих територіях відрізняється від ситуації в інших регіонах через специфічні політичні, економічні та соціальні умови. Ці умови можуть призводити до погіршення психологічного стану та збільшення рівня стресу серед безробітних.

Дослідження показали, що емоційний стрес, погіршення самопочуття та соціальна ізоляція є основними психологічними наслідками безробіття на деокупованих територіях. Ці наслідки можуть поглибити економічну вразливість та ускладнити пошук нової роботи. Для подолання цих проблем необхідно розробити та впровадити спеціалізовані програми підтримки та реабілітації для безробітних на деокупованих територіях. Ці програми мають спрямовуватися на зменшення стресу, підвищення самоповаги та покращення психологічного стану безробітних осіб.

Загалом, подальше дослідження цієї проблеми та розробка ефективних стратегій психологічної підтримки є важливими для забезпечення добробуту та соціальної інтеграції безробітних на деокупованих територіях.

Джерела:

1. Петрова О.М. Вплив економічної нестабільності на психологічний стан безробітних на деокупованих територіях.

Економіка та суспільство. 2018. № 2. С. 56-68.

2. Солдатенко В.І. Психологічні наслідки безробіття на деокупованих територіях: аналіз та рекомендації. *Вісник соціальної політики*. 2020. № 3. С. 87-95.

3. Чернишова І. О. Стрес та психологічні аспекти безробіття на деокупованих територіях: досвід України. *Сучасні проблеми психології*. 2019. № 24. С. 112-125.

ПЕДАГОГІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Олена Дрозд,

кандидат педагогічних наук,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8134-7353>

Анотація. *Перед педагогічною теорією і практикою постала проблема формування толерантної особистості, яка успішно функціонує в умовах зростаючого соціального напруження, політичних негараздів, неоднорідного середовища, визнає та шанує відмінні культурні моделі. Основою толерантності, як якості особистості, є визнання права кожного на відмінність, яке знаходить свій вияв у прийнятті іншої людини такою, якою вона є; у повазі, стриманості до думок і почуттів, які вона може не поділяти; розумінні та прийнятті традицій, цінностей і культури представників іншої національності й віросповідання. Визначено практико-орієнтовані напрями формування толерантності педагогічних працівників в умовах невизначеності: діалог рішень; діалог культур; мирне співіснування держав; розвиток людських контактів; формування менталітету толерантності.*

Ключові слова: *толерантність, педагогічна толерантність, невизначеність, самоактуалізація, потреби*

Abstract. *Pedagogical theory and practice faced the problem of forming a tolerant personality that functions successfully in the conditions of*

growing social tension, political turmoil, heterogeneous environment, recognizes and respects distinctive cultural models. The basis of tolerance, as a quality of personality, is the recognition of everyone's right to difference, which is manifested in the acceptance of another person as he is; in respect, restraint to thoughts and feelings that she may not share; understanding and acceptance of traditions, values and culture of representatives of other nationalities and religions. Practice-oriented directions for the formation of tolerance of pedagogical workers in conditions of uncertainty have been determined: dialogue of decisions; dialogue of cultures; peaceful coexistence of states; development of human contacts; forming a mentality of tolerance.

Keywords: *tolerance, pedagogical tolerance, uncertainty, self-actualization, needs*

Актуальність. Толерантність – це важливе соціальне явище, появу якого зумовили соціально-економічні та політичні відносини, – це різновид стосунків між різними соціальними групами, що сприяє вирішенню проблеми розвитку міжособистісних і міжнаціональних взаємин. Соціологія трактує толерантність як милостивість, делікатність, прихильність до людей, незалежно від того, якої вони раси, національності, який мають колір волосся, шкіри чи форму носа. Толерантність є особистісною або соціальною характеристикою, яка припускає, що світ і соціальне середовище багатовимірні, а отже і погляди на ці явища різні, тому вони не можуть і не повинні зводитися до одноманітності та використовуватися на чиюсь користь. Поступово в контексті толерантності з'явилися поняття «менталітет толерантності», «толерантна поведінка», «толерантна свідомість». Так, І. Крейн зосереджує увагу на «Універсальності Толерантності Мислення», яка у її вищому вияві інсайту реалізується у різних екстремальних ситуаціях (стихійні лиха, нещасні випадки, «зухвалі» втечі, викрадення, врятування тощо), а також у великих наукових відкриттях і поетичних шедеврах [2, с. 26].

Метою дослідження є вивчення аспектів педагогічної толерантності в умовах невизначеності.

Основні результати. Розкрито, що сучасні зарубіжні концепції дефінують толерантність як мотив добродетності, як

свободу різних типів поведінки, ціннісних орієнтацій і культурної діяльності. У праці М. Уолцера «Про терпимість», де предметом дослідження є толерантність, йдеться про те, що робить терпимість можливою, а саме мирне співжиття груп людей із різною історією, культурою та ідентичністю. Дж. Салліван і Дж. Маркус дають таке визначення: толерантність означає прийняття згоди про «правила гри» та бажання застосовувати їх до всіх учасників однаковою мірою [4]. У свою чергу, М. Томчук пропонує розглядати толерантність особистості як одне з найважливіших вищих почуттів. На його думку, толерантність також можна представити як психологічну готовність особистості до прояву терпимості до чужих думок, вірувань, почуттів, форм поведінки й водночас не терпіти образи та приниження [3, с. 7-8].

Соціологи П. Гречко, О. Грива, О. Швачко акцентують увагу на толерантності як природі морального ідеалу, що формується в результаті історичного добору правил співіснування, норм поведінки й переходить на рівень світоглядних позицій у пізнанні суб'єктів взаємодії. Ми переконані, що в своєму абсолюті толерантність недосяжна, проте можна зробити світ добрішим, головне – чітко усвідомлювати позитивне значення толерантності.

Зауважимо, що тенденція поводити себе толерантно чи інтолерантно притаманна не лише окремим особистостям, а й цілим колективам. Так, для інтолерантного колективу властивими є такі дії: перебивання, невміння слухати одне одного, нетерпіння, ігнорування, відособлення, образи, звинувачення, дорікання, осуд, критика, догани, погрози, попередження, наказ тощо. Тобто інтолерантний колектив характеризується холодним, деспотичним ставленням, що не визнає цінність і самобутність інших людей. Інтолерантність зневажає новизну, а її результати можуть знайти прояв у широкому діапазоні: від звичайної неввічливості, зневажливого ставлення до інших – до етнічних «чисток» і геноциду, навмисного знищення людей. Інтолерантність сприяє скоєнню злочинів, що можна вважати ганьбою людства. По суті, толерантність та інтолерантність не стільки риси та якості

особистості, скільки її стан, точніше стан, у якому на даний момент ця особистість перебуває.

Отже, толерантність – це складна й багатоаспектна проблема. Її розглядають як внутрішню суперечність між особистісною автономією та моральною нормативністю, як важливий складник інтелігентності, що не дозволяє відмінностям переростати в конфлікти, і у кожному із запропонованих визначень відображено головну сутність толерантності: поважати права інших бути такими, які вони є, та не допускати заповідання їм шкоди.

Отже, одним із ключових для нашого дослідження є поняття «толерантність», яке ми розуміємо як моральну якість особистості, яка визнає та поважає відмінності в думках, смаках і поглядах інших людей, незалежно від віку, статі, національності, соціального статусу, та характеризується готовністю розуміти та приймати індивідуальні й етнічні особливості людей, які суттєво відрізняються від неї за певними характеристиками.

Зокрема необхідним для подальшого висвітлення сутності проблеми є розгляд толерантності в педагогічному контексті, оскільки пріоритетною галуззю для впровадження ідей толерантності визнано саме систему освіти. Для педагогіки толерантності близькоспорідненою конструкцією вважається «педагогіка ненасильства», що виступає складовою частиною «педагогіки миру», виховання поважного ставлення до представників інших націй, народностей, етнічних груп, розуміння історичної взаємозумовленості розвитку земної цивілізації, відповідальності за збереження та розвиток культурних цінностей, створених народами світу. У вітчизняній науковій парадигмі ідеї педагогіки толерантності реалізуються в педагогіці співробітництва, педагогіці співпереживання, діалоговій педагогіці, педагогіці успіху та ін.

Педагогічна толерантність – це терпимість до власних дітей, учнів, уміння зрозуміти і пробачити їхню недосконалість, недалекоглядність, недосвідченість. У межах нашого дослідження під педагогічною толерантністю розуміється інтегративна якість особистості педагога, яка забезпечує його здатність устанавлювати гуманні, діалогічні відносини з усіма

учасниками освітнього процесу, які суттєво відрізняються від нього за певними характеристиками. Шукаючи шляхи вирішення проблем формування толерантності, вчені одностайно дійшли висновку, що загальна педагогіка не спроможна вирішити весь спектр виховних завдань із цього питання. Так і поступово виникла необхідність виокремлення й утвердження нової галузі в педагогічній науці – педагогіки толерантності.

Основними принципами педагогіки толерантності є співпраця з довірою, психологічна екологія, правова культура, право на відмінність

Педагогіка толерантності виховує й розвиває такі риси та вміння людини:

- чутливість до змін і сприяння їм;
- критичність мислення та відповідальність щодо вибору;
- бажання творчості в усьому;
- самостійність у визначенні й розв'язанні проблем;
- усвідомлення себе як частини громади, країни, навколишнього світу [1, с. 5].

У свою чергу, сучасні дослідники установили в педагогіці толерантності такий діапазон завдань: навчити аналізувати ситуації, зокрема у власному закладі освіти, сім'ї, класі; виробити вміння самоаналізу, запропонувати загальні та конкретні заходи, прийоми реагування на нетерпимість та продумати шляхи її ліквідації чи нейтралізації. Таким чином, толерантність, із педагогічної точки зору, – це водночас і мета, і засіб процесу виховання, а також вимога до діяльності та особистості вихователя й учителя.

Науковці до основних положень толерантності уналежнюють такі: формування толерантного простору; культуру спілкування як досягнення іншого в діалозі, як взаєморозуміння, взаємоповагу, співучасть і співпереживання, почуття партнерства; синергетичне мислення, що дозволяє приймати широкий спектр особистісних якостей, індивідуальних і етнічних проявів людини; особистісно-орієнтований підхід, основою якого є суб'єкт-суб'єктні відносини. Формування толерантності є однією з найважливіших складових елементів

сучасної освіти, спрямованої на формування цінностей людини, культури світу.

Зроблено висновок, що війна, як соціально-психологічне явище, спричинила негативний вплив на емоційний стан людей, зокрема педагогічних працівників. По суті, це боротьба і з внутрішнім емоційним станом, і з зовнішніми подіями. А боротьба завжди вимагає ресурсу. Піраміда потреб Абрахама Маслоу показує, що лише задовольнивши базові потреби, які, до речі, притаманні і людям і тваринам, можна прагнути вищого щабля саморозвитку [5]. На думку А. Маслоу, за своїм змістом дуже близькими є поняття креативності та повністю здорової людської особистості, яка самоактуалізується, адже людина, яка здатна імпровізувати, може впевнено дивитися в завтра, розраховуючи на свою спроможність діяти в ситуації, яка раніше не виникала (толерантність до невизначеності) [5]. Саме тому педагогічна толерантність в умовах невизначеності ґрунтується на трьох групах переконань, які виступають ядром суб'єктивного світу людини:

- віра в те, що в світі більше добра, ніж зла;
- віра в те, що життя має сенс;
- віра в цінність власного «Я».

Таким чином, толерантність як професійна якість педагога зумовлена такими основними параметрами: розумінням індивідуальних особливостей партнера по спілкуванню; умінням почути іншу людину та зрозуміти її; терпимістю до рис характеру та поведінки людей, сформованістю засобів саморегуляції в ситуаціях фрустрації.

Джерела:

1. Бережна Т. Школа толерантності як модель школи майбутнього. *Завуч*. 2015. № 21. С. 4–8.
2. Крейн І. Концепція толерантності як універсальної категорії еволюції розуму: метапідхід. *Вісник Національної Академії наук України*. 2006. № 11. С. 22–42.
3. Томчук М. Уроки літератури – те поле, де засіваються зерна любові до ближнього (Актуальні проблеми виховання толерантності в учнів). *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях і колегіумах*. 2017. № 9. С. 6–9.

4. Ханстантинов В. О. Політичний вимір толерантності: ідеї та проблеми: монографія Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2011. 336 с.

5. Maslow A. Motivation and personality. Addison-Wesley Educational Publishers, 1998. 400 p.

DIGITIZATION AND E-GOVERNANCE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AS A REQUIREMENT IN THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Valentin Constantinov,

*Doctor Habilitatus, University Professor,
«Ion Creange» State Pedagogical University of Chisinau,
Chisinau, Republic of Moldova
<https://orcid.org/0000-0001-9578-1134>*

Abstract. *The Republic of Moldova has been going through complex transformation processes lately. The signing of the Association Agreement with the European Union in 2014 has opened the prospect of European integration for our country. Relatively recently, Moldova received the status of candidate for accession to the European Union and will soon start accession negotiations. As we know, our country, like Ukraine, has to meet certain requirements, an important part of which is the implementation of digitisation and e-government.*

Keywords: *digitization, E-governance, Republic of Moldova, European Integration*

Анотація. *Останнім часом Республіка Молдова переживає складні процеси трансформації. Підписання у 2014 році Угоди про асоціацію з Європейським Союзом відкрило для нашої країни перспективу євроінтеграції. Відносно недавно Молдова отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу і незабаром розпочне переговори про вступ. Як відомо, наша країна, як і Україна, має відповідати певним вимогам, важливою частиною яких є впровадження цифровізації та електронного урядування.*

Ключові слова: цифровізація, електронне урядування, Республіка Молдова, європейська інтеграція

Relevance: With the signing of the Association Agreement, the Republic of Moldova assumed some obligations towards the demands of foreign partners. Of course, the issue under discussion today is much more complex than the processes that both Moldova and Ukraine went through 10 years ago. In fact, as we can see, the principles of e-government are about to be implemented shortly not only in our countries but also throughout the European Union. The acts that have been drafted recently, and we are talking here about just a few weeks, are a real challenge for Moldova. Our country has to adapt to these requirements. Therefore, the government in Chisinau, as well as civil society, have a very important task ahead of them to bring us into line with the latest achievements in this area and to prepare us for European integration in the timeframe we have set ourselves – 2030.

The purpose of the research consists in establishing European norms regarding e-government and digitization. To discuss the European documents regarding these components and their relation to the realities of our society. To determine to what extent the Chisinau government has prepared the necessary documents to comply with these requirements. At the same time, the purpose of the research is to show the risks that we can face with the implementation of these novelties in the social life of ordinary people. We have to determine what are the vulnerable points of these requirements and how we can overcome them.

In general, the recent events around the world or near us have been a real challenge for humanity. The Covid pandemic has revealed a series of problems that society has been facing for a long time. At the same time, certain segments of the population had to adapt to the new situation. We can say that the whole society was affected by the effects of the pandemic, even if certain sectors of human activity were affected more, others less. The quarantine regime was a real challenge for everyone. Solutions had to be found that would allow solving problems from a distance, and such institutions as schools or local or even central public administrations had to be connected to them. There is no doubt that the problems

generated by the pandemic also imposed a boost to digitization and e-administration. The second big problem started with the beginning of the intervention of the Russian army in Ukraine. For the Republic of Moldova, which is located on the border with Ukraine, the outbreak of the conflict was a new test that our citizens, as well as the local and central public administration bodies, had to pass. At the same time, in parallel with these processes, Moldova received the status of a candidate country for joining the European Union. In certain political speeches, the Moldovan officials declared the year 2030 as the target for joining the European Union - an ambitious project, which was suddenly faced with a series of new challenges and demands.

Relatively recently, on February 21, 2024, the European Commission presented "new initiatives for digital infrastructures of tomorrow". The document proposes "a set of possible actions to foster the innovation, security and resilience of digital infrastructures". The document proposes the start of discussions on "how to shape the future political actions of the EU" in order to achieve general consensus in order to implement digitalization and e-government policies in the member countries. Of course, we can say that this list should include both the Republic of Moldova and Ukraine.

Also then on February 21, 2024, was adopted „White paper. How to master Europe’s digital infrastructure needs?” The document contains 41 pages and refers to the main elements of the plan to create the digital infrastructure at the level of the whole of Europe. We add, therefore, that our countries must also be included in the geographical space of the implementation of this plan. Among the points considered here are: "Trends and challenges in the digital infrastructure sector"; "Mastering the transition to the digital networks of the future-policy issues and possible solutions". This invitation to a broad consultation proposed by the European Commission in which the involvement of member states, civil society, industry and academics is desired so that they contribute to a better implementation of digitization and e-administration processes.

The Government of the Republic of Moldova is committed to complying with the provisions regarding the implementation of the recommendations from the European Union. The Minister of

Economy was changed to the Ministry of Economic Development and Digitalization. At the same time, the digital transformation strategy Moldova 2023-2030 was adopted. Among the points that deserve to be mentioned here, in addition to the alignment with the digital strategy of the European Union, is the creation of conditions in which the population possesses digital skills, at the same time, the creation of the right environment for highly qualified professionals in the digital field; creating safe and sustainable digital infrastructure; digital transformation of enterprises; digitization of public services; integration into the digital single market of the European Union.

In the Digital Transformation Strategy of the Republic of Moldova, it is specified that it is centered on the citizen and that it aims to contribute to the improvement of people's well-being through the use of digital tools. The authors of the strategy propose that by 2030, the Republic of Moldova will have an innovative and inclusive digital society with digital skills. It will benefit from a modern advanced infrastructure, with a digital government and a community of entrepreneurs to use the advantages offered by information technologies.

These are the premises that the government of the Republic of Moldova offers today to citizens in the implementation of digital advantages in everyday life. At the same time, we cannot fail to show that, as in any action plan, there are also certain vulnerable points. They arise both from the general capacity of citizens to use the advantages of modern digital technologies. The issue of digital training remains, unfortunately, one that is still on the agenda. Of course, this fact is especially true in the case of elderly people who are so vulnerable to the profound changes produced especially in the last decades. The second problem we see here is the possession of digital tools that allow people to benefit from the advantages of e-government, that is, either a high-performance computer or a device capable of it replacing – iPhone, for example. And last but not least, an adequate Internet connection must be ensured.

Conclusions. In the last decades we have witnessed a new technological revolution. With the challenges society is facing today, a possible solution to several problems is made possible through the application of new digital technologies. The society in our countries must be prepared for integration into the wider European family, and

one of the elements of this integration is integration into the single European digital system.

Sources:

Commission presents new initiatives for digital infrastructures of tomorrow. URL:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_941

Republica Moldova. Strategia de transformare digital. URL:
<https://mded.gov.md/transparenta/64373-2/>

White paper. How to master Europe's digital infrastructure needs?
URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/white-paper-how-master-europes-digital-infrastructure-needs>

РЕКРЕАЦІЙНА РУХОВА АКТИВНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ №3 В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Інна Коренева,

доктор педагогічних наук, професор,
Глухівський національний педагогічний університет імені
Олександра Довженка, Глухів, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1117-7624>

***Анотація.** У доповіді розглядається актуальність рекреаційної рухової активності для досягнення Цілі сталого розвитку №3 в Україні, зокрема. Акцентується увага на нестачі фізичної активності серед населення. Зазначається, що недостатній рівень рухової активності є проблемою, яка впливає на здоров'я і благополуччя, особливо серед молоді, та вимагає невідкладних заходів. Дослідження також вказують на важливість інформування та навчання молоді здоровому способу життя, особливо у контексті сучасних обмежень, таких як дистанційне навчання та військовий стан.*

***Ключові слова:** сталий розвиток, рекреаційна рухова активність, здоровий спосіб життя, цілі сталого розвитку, Україна*

Abstract. *The report delves into the significance of recreational physical activity in attaining Sustainable Development Goal No. 3 within Ukraine. Particular emphasis is placed on addressing the prevalent lack of physical exercise among the populace. The report underscores that the inadequate level of physical activity poses a significant health and well-being challenge, particularly among the youth, necessitating immediate action. Furthermore, research underscores the criticality of educating and enlightening young individuals about adopting healthy lifestyles, especially amidst contemporary constraints like remote learning and states of emergency.*

Keywords: *sustainable development, recreational physical activity, healthy lifestyle, Goals of sustainable development, Ukraine*

Актуальність. Загальновідомо, що стратегія сталого розвитку людства, запропонована міжнародною спільнотою, спрямована на забезпечення добробуту і благополуччя кожного громадянина нашої планети. Ця стратегія, скоріше є ідеалом, метою, до якої має прагнути людство у своїй діяльності та взаєминах у сфері довкілля, соціуму та економіки [3]. Нині Україна долучилася до всіх міжнародних ініціатив щодо досягнення 17 цілей сталого розвитку (ЦСР). Важливою ціллю досягнення сталого розвитку є ЦСР № 3 – «Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці» [6]. Як і всі цілі сталого розвитку, ЦСР № 3 має міжсекторальний характер, оскільки може бути досягнута лише за умови комплексного підходу та синергії впровадження заходів з різних сфер діяльності суспільства (медицина, охорона природи, економіка, освіта та ін.) [8; 9].

Метою доповіді є визначення актуальності занять рекреаційною руховою активністю в контексті досягнення Україною Цілі сталого розвитку № 3 «Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці».

За даними ВООЗ [7] останні глобальні оцінки показують, що 1,4 мільярда дорослих (27,5% дорослого населення світу) не відповідають рекомендованому рівню фізичної активності для покращення та захисту свого здоров'я. Особливе занепокоєння викликають значні відмінності в рівнях фізичної активності між

регіонами, країнами, віковими групами та статями. Серед дорослих у 2016 році рівень неактивності в країнах з високим рівнем доходу (36,8%) був удвічі вищим, ніж у країнах з низьким рівнем доходу (16,2%) [6]. У більшості країн жінки менш активні, ніж чоловіки, особливо на сході. І незважаючи на природну схильність підлітків та молоді до активних ігор і відпочинку, молоді люди також набагато менш активні, ніж можна було очікувати. Останні глобальні дані показують, що більшість (81%) хлопчиків і дівчаток віком 11–17 років витрачають менше однієї години на день на фізичну активність середньої та високої інтенсивності; і у більшості країн дівчата менш активні, ніж хлопчики (85% і 77,6% відповідно). Там, де було досягнуто помірних покращень у рівнях фізичної активності підлітків за інформацією ВООЗ, це було скоріше серед хлопців, ніж дівчат, що ще більше закріпило статеві відмінності у фізичній активності, які зберігаються протягом усього життя.

Викликає занепокоєння той факт, що якщо ця тенденція збережеться, глобальна ціль відносного скорочення на 15% між 2018 і 2030 роками не буде досягнута для дорослих. Тому існує нагальна потреба збільшити масштаб і подвоїти зусилля, щоб забезпечити повний внесок фізичної активності у формування здоров'я та благополуччя.

Третя ціль сталого розвитку стосується також і неінфекційних хвороб, зокрема тих, що зумовлені способом життя [10]. За інформацією МОЗ України спосіб життя впливає на здоров'я населення, зумовлюючи появу близько 50% неінфекційних хвороб, які спричиняють 80% смертності в Україні. І кількість захворюваності неухильно зростає в нашій країні [1]. Відтак, державою визнано, що інформування дітей та молоді щодо здорового способу життя та формування у них навичок відповідальної здоров'ябережувальної поведінки є особливо важливим. Профілактика неінфекційних захворювань загалом за даними МОЗ України може врятувати тисячі життів людей, підвищити продуктивність праці, зменшити витрати на фінансування системи охорони здоров'я [2].

З метою досягнення ЦСР № 3 у липні 2018 року уряд України затвердив Національний план заходів щодо неінфекційних

захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку [5]. У ньому передбачено заходи з інформування населення про наслідки низької фізичної активності та важливість щоденної 30-хвилинної фізичної активності для профілактики неінфекційних захворювань, про шкідливий вплив на здоров'я недотримання гігієнічного режиму сну та відпочинку, зокрема нераціональної організації навчання, праці, а також тривалого психоемоційного напруження та втоми. Передбачено розроблення та впровадження навчальних матеріалів та рекомендацій щодо здорового способу життя, підготовка педагогів, обізнаних з цією проблематикою. А також передбачаються заходи з дотримання безпечного способу життя і умов навчання дітей.

В Україні з 2016 року діє Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», що визначає здоров'я громадян як найвищою цінністю за окреслює права осіб на оздоровчу рухову активність [4].

Не зважаючи на нормативні вимоги, окреслені в керівних документах України, дослідження науковців й нині констатують недостатній рівень рухової активності громадян, застарілі підходи до організації занять з фізичного виховання у закладах освіти, обмеженість ресурсного забезпечення оздоровчорекреаційної діяльності, недостатність інформаційної підтримки та достатньої популяризації таких заходів, недостатню увагу керівних органів країни, регіонів та громад до формування здоров'я населення, забезпечення профілактики захворювань та просування здорового способу життя. Дослідження доводять, що 56% населення взагалі не мали навіть низької рухової активності (1-2 заняття на тиждень) [4]. Тож важливою проблемою нині є зростання малорухомого способу життя дітей.

Особливої актуальності формування здоров'язбережувальних умінь та навичок молоді, її стан рухової активності набуває в умовах тривалого дистанційного навчання, зумовлених умовами воєнного стану та обмеженнями можливостями переміщення. Загострює цю проблематику розташування закладів освіти на територіях України, що належать до територій можливих бойових дій, на яких рекреаційні можливості природних угруповань є мінімальними і практично недоступними. Саме до

таких закладів освіти належить Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, що знаходиться на території Глухівської міської територіальної громади на відстані 15 км від кордону з країною-агресором. Тому залучення здобувачів закладів освіти Глухівщини до рекреаційно-рухової активності є особливо важливим для збереження здоров'я та підтримання оптимального рівня функціонального стану молодого організму.

Тож проблематика здорового способу життя, забезпечення здорового функціонального стану кожного громадянина України, у тому числі і здобувачів освіти, є особливо актуальною в нинішніх умовах тривалого дистанційного навчання, спричиненого карантинном та воєнним станом. Існує проблема зменшення рівня рухової активності молоді, що навчається дистанційно. Як синхронний формат проведення занять, так і асинхронний вимагає присутності здобувача за комп'ютером чи іншим гаджетом, в читальному залі/вдома за посібником, дистанційного виконання завдань. Загалом зменшуються обсяги рухової активності здобувачів, зменшується кількість осіб їхнього кола спілкування тощо. Заняття рекреаційною руховою активністю у цьому контексті є дієвим засобом збереження та зміцнення здоров'я молоді та підтримання оптимальних показників функціонального стану.

Джерела:

1. КМУ України. Ухвалено Національний план заходів щодо неінфекційних захворювань. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uhvaleno-nacionalnij-plan-zahodiv-shchodo-neinfekcijnih-zahvoryuvan>

2. Кошелева О. О., Рожченко В. М. Організація рухової активності здобувачів вищої освіти під час карантину. URL: https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Skrypchenko/publication/348154899_Vikoristanna_strajkbolu_v_pidgotovci_majbutnih_pravoohoronciv_u_spezializovanih_ZVO/links/5ff0d86d299bf140886865fc/Vikoristanna-strajkbolu-v-pidgotovci-majbutnih-pravoohoronciv-u-spezializovanih-ZVO.pdf#page=93

3. Коренева І.М. Система підготовки майбутніх учителів біології до реалізації функцій освіти для сталого розвитку: монографія. Суми, 2019. 526 с.

4. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>.

5. Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку. Розпорядження КМУ України №530-р від 26 липня 2018 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnogo-planu-zahodiv-shchodo-neinfekciynih-zahvoryuvan-dlya-dosyagnennya-globalnih-cilej-stalogo-rozvitku>

6. GBD 2015 SDG Collaborators. Measuring the health-related Sustainable Development Goals in 188 countries: a baseline analysis from the Global Burden of Disease Study 2015. *Lancet* (London, England). 2016; vol.388(10053). P. 1813-50. doi: 10.1016/S0140-6736(16)31467-2. URL: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2816%2931467-2>.

7. Global status report on physical activity 2022. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240059153>

8. Guégan J-F, Suzán G, Kati-Coulibaly S, Bonpamgue DN, Moatti J-P. Sustainable Development Goal #3, “health and well-being”, and the need for more integrative thinking. *Veterinaria México OA*. 2018; vol.5(2). doi:10.21753/vmoa.5.2.443. URL: <https://www.scielo.org.mx/pdf/vetmexoa/v5n2/2448-6760-vetmexoa-5-02-00003.pdf>.

9. Ionescu G.H., Firoiu D., Tănasie A., Sorin T., Pîrvu R., Manta A. Assessing the Achievement of the SDG Targets for Health and Well-Being at EU Level by 2030. *Sustainability* 2020, vol.12. doi:10.3390/su12145829. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/5da6/50a051038be589927f5450f3b8c0b57bf540.pdf?_ga=2.81896656.792694076.1673714523-746431531.1673714523

10. Minas H, Tsutsumi A, Izutsu T, Goetzke K, Thornicroft G. Comprehensive SDG goal and targets for non-communicable diseases and mental health. *International Journal of Mental Health Systems*. 2015; vol.9. P.12. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4359436/>

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ольга Корольова,

кандидат біологічних наук, доцент,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,

Миколаїв, Україна,

Ольга Яремчук,

старший викладач,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,

Миколаїв, Україна

Анотація. У статті наведено результати наукового аналізу форматів організації навчального процесу, реалізованих під час війни. Визначені особливості використання дистанційного навчання при підготовці фахівців за освітньою програмою «Медицина» в умовах карантину та воєнного стану. Виявлено переваги, а також слабкі сторони та ризики, пов'язані з дистанційним навчанням в умовах невизначеності.

Ключові слова: дистанційне навчання, медичні заклади, освітня програма «Медицина»

Abstracts. The article presents the results of a scientific analysis of the educational process organization formats implemented during the war. The peculiarities of the use of distance learning in the training of specialists under the educational program "Medicine" in conditions of quarantine and martial law are determined. The advantages, as well as the weaknesses and risks associated with distance learning in conditions of uncertainty, have been identified.

Keywords: distance learning, medical institutions, educational program "Medicine"

Основним завданням є підготовка фахівців високого рівня, які володіють відповідними знаннями та практичними навичками. Ці фахівці будуть здатні проводити діагностичний процес, визначати провідні симптоми та синдроми, формулювати попередні та остаточні клінічні діагнози під наглядом лікаря, розуміти принципи лікування та профілактики захворювань. Крім того, вони матимуть навички приймати

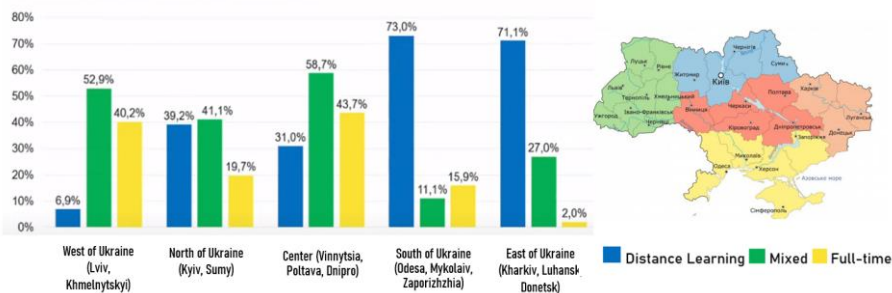
обґрунтовані рішення на основі існуючих алгоритмів, проводити наукові дослідження та володіти ефективними навичками спілкування та міжособистісного спілкування.

В якості прикладу, який розглядає адаптацію навчального процесу в медичних вищих навчальних закладах під час війни, можна навести комплексне дослідження, що передбачало моніторинг досвіду 9000 респондентів із 7 університетів. Висновки проливають світло на виклики, з якими стикаються, і стратегії, які реалізуються для забезпечення безперервного функціонування освітньої системи [1].

В умовах воєнного стану необхідно було якнайшвидше адаптувати систему освіти до існуючих викликів. Наша увага була спрямована на ефективну організацію навчального процесу для задоволення потреб студентів та підтримки якості освіти.

Ми досліджували різні формати організації навчального процесу (рис.1), зокрема для 2021/2022 та 2022/2023 навч. років.

Рис. 1. Формат організації навчального процесу: регіональний

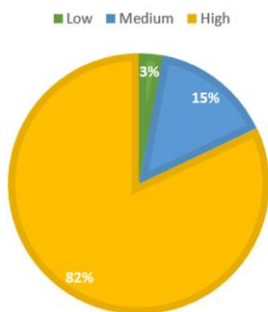
аспект

У цей період дистанційне навчання стало значною перевагою. Це дозволило проводити регулярне навчання без відриву від роботи та сприяло онлайн-сесіям, коли особисте відвідування було неможливим через поважні причини. Високівізуалізований і віртуалізований навчальний контент був доступний цілодобово і без вихідних, пропонуючи студентам гнучкість. Крім того, легкий перехід між форматами навчання сприяв мотивації та підвищенню самоорганізації студентів.

Однак важливо визнати слабкі сторони та ризики, пов'язані з дистанційним навчанням в умовах невизначеності. Спостерігався негативний вплив війни на загальний рівень задоволеності учасників навчального процесу. Крім того, повідомлялося про такі проблеми, як неможливість забезпечити регулярний розклад, зменшення кількості синхронних занять і занепокоєння щодо безпеки очного навчання. Також виявлено невирішені проблеми матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів, а також стабільне зниження відвідуваності та успішності. На якість навчального процесу негативно вплинули як зовнішні, так і внутрішні фактори.

Для кращого розуміння задоволеності учасників організацією роботи під час воєнного стану було проведено детальне обстеження. Цей аналіз мав на меті оцінити рівень задоволеності серед усіх зацікавлених сторін, залучених до освітнього процесу. За загальними результатами опитування було розраховано індекс задоволеності (рис. 2). Цей індекс служить комплексним показником задоволеності, враховуючи відгуки, отримані від різних учасників. Він дає цінну інформацію про сильні сторони та сфери, які потрібно вдосконалити в організації роботи в цей складний період.

SCIENTIFICALLY-PEDAGOGICAL STAFF

STUDENTS

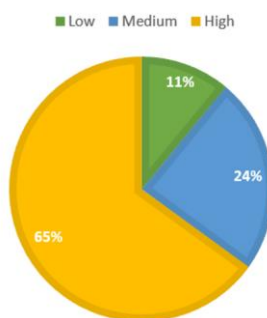

Рис. 2. Рівень задоволеності учасників навчального процесу організацією роботи в період воєнного стану

Вирішальну роль у забезпеченні успішності навчального процесу відіграли ефективні засоби комунікації. Використовуючи відповідні канали зв'язку, ми змогли вирішити проблеми, надати рекомендації та створити сприятливе навчальне середовище.

Мотивація до дистанційного навчання була ще одним важливим аспектом, який слід розглянути. У період до карантину спостерігався обмежений досвід та використання цифрових технологій навчання. Проте за часи карантину та війни було напрацьовано великий досвід дистанційного навчання, сформовано цифрові компетенції в усіх учасників освітнього процесу.

Важливим було ефективне інформування учасників навчального процесу в умовах дистанційного навчання. Система управління навчанням (LMS) Moodle стала цінним інструментом. Це безкоштовна і поширена в Україні LMS, яка займає 4 місце за версією elearningindustry.com. Крім того, використання AWS для бази даних Moodle підвищило ефективність системи.

Для оцінки практичних навичок та психологічної готовності проводиться об'єктивний структурований практичний (клінічний) іспит. Цей компонент оцінює вміння студентів застосовувати теоретичні знання, виконувати медичні маніпуляції та ефективно спілкуватися з пацієнтами.

На завершення треба відмітити, що освітня програма «Медицина» спрямована на формування фахівців високого рівня, які оволоділи відповідними знаннями та практичними навичками. Незважаючи на виклики війни, адаптація навчального процесу пройшла успішно. Дистанційне навчання стало вигідним форматом завдяки своїй гнучкості, регулярному навчанню без відриву від роботи та легкому переходу між форматами навчання. Однак, необхідно враховувати та своєчасно усувати недоліки та ризики, пов'язані з дистанційним навчанням, щоб забезпечити безкомпромісну якість освіти.

Джерела:

1. Poplavska, S. V. Hordiiichuk, O. V. Antonov, M. V. Kiriachok, O. V. Horai. Formation of health-preserving competence of higher education seekers during Ukrainian language classes in the conditions of

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПОЄДНАННЯ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСЯГНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ХАРЧОВІ ТЕХНОЛОГІЇ»

Оксана Кочубей-Литвиненко,

доктор технічних наук, професор,
Національний університет харчових технологій,
Київ, Україна,

Олена Білик,

кандидат технічних наук, професор,
Національний університет харчових технологій,
Київ, Україна

Анотація. Основною обов'язковою освітньою компонентою, яка забезпечує програмні результати навчання за освітньою програмою «Харчові технології та інженерія» спеціальності 181 «Харчові технології» є дисципліна «Харчові технології». Сьогодення вимагає фахівців з розширеним світосприйняттям, яке можна забезпечити у поєднанні формальної і неформальної освіти. В Національному університеті харчових технологій функціонують сертифікатні програми, в якості неформальної освіти, які мають можливості посилити загальні і фахові компетентності здобувачів.

Для кращої реалізації сертифікатних програм для навчання, а саме візуальне сприйняття технологічних схем виробництва харчових продуктів застосовується діджиталізація

Ключові слова: освітня компонента, формальне навчання, неформальне навчання, здобувач, діджиталізація

Abstract. *The main mandatory educational component that ensures the programmatic results of the study under the educational program "Food Technologies and Engineering" specialty 181 "Food Technologies" is the discipline "Food Technologies". Today requires specialists with an expanded worldview, which can be provided through a combination of formal and informal education. At the National University of Food Technologies, certificate programs function as informal education, which have the ability to strengthen the general and professional competences of the applicants. For better implementation of certificate programs for training, namely visual perception of technological schemes of food production, digitization is used.*

Keywords: *educational component, formal education, informal education, acquirer, digitalization*

Освітня компонента «Харчові технології» освітньої програми «Харчові технології та інженерія» бакалаврського рівня за спеціальністю 181 «Харчові технології» – це дисципліна, яка вивчає комплекс організаційних і технологічних заходів для підвищення ефективності функціонування підприємств і закладів харчової промисловості різної потужності та профільності, методики і методи контролю якості та безпечності харчових продуктів, планування і розрахунок потреби у матеріальних, фінансових і трудових ресурсах [1].

Дана обов'язкова компонента вивчається, як правило, два семестри і займає вагомe місце в освітніх програмах (ОП) спеціальності 181 «Харчові технології». Слід зазначити, що в різних ОП багатьох закладів вищої освіти назва подібної дисципліни може стилістично відрізнитися, але вона має однакову мету [2]. Її опанування спрямоване на те, щоб здобувач отримав професійні навички з виробництва харчових продуктів на підприємствах різної потужності і профільності, в тому числі у закладах ресторанного господарства.

За офіційної назви, яка наведена в освітній програмі, дана освітня компонента за формального навчання охоплює всі інституційні, практичні та лабораторні заняття, на яких здобувачі набувають заявлені програмні результати навчання. Проте в сучасних умовах освітнього середовища з'являється все більше можливостей посилення загальних і фахових

компетентностей за рахунок знань, здобутих у неформальній освіті (вебінари, семінари, сертифікатні програми тощо).

Неформальна освіта охоплює освітнє середовище, яке складається з вільних середовищ які допомагають здобувачеві, який здобуває або здобув основну освіту – вдосконалюватися.

Неформальне середовище – це середовище, в якому люди діють відповідно до своєї інтуїції, виявляють свою особистість у найкращий і прийнятний для них спосіб. Тобто, як стверджує автор [3] – це звільнення людини від себе та від створених нею обмежень.

З точки зору того, що одним із важливих в освіті є створення умов для розширення світосприйняття здобувачів, то обмежуватися лише вивченням обов'язкових компонент освітньої програми є неприйнятним. Можна бути впевненим, що сучасному студентові для досягнення цілей і результатів навчання формальної освіти недостатньо.

Загальною думкою викладачів дисциплін з харчових технологій є те, що необхідно створювати різноманітні неформальні середовища для розширення знань про основну сировину і харчові інгредієнти для харчових продуктів, різноманітні технології, методики і методи контролю якості та безпечності харчових продуктів тощо.

Деякі з неформальних освітніх середовищ можуть бути організовані паралельно з формальним навчанням, а деякі після.

Прикладом неформальної освіти можуть бути сертифікатні програми, які функціонують в Національному університеті харчових технологій, а саме:

- «Lean-виробництво харчової продукції», яка орієнтована на вивчення основ операційного вдосконалення процесів та опанування методів ощадливого виробництва;

- «Професія сомельє і науково-практичні основи дегустації вин та алкогольних напоїв», яка розроблена для всіх, хто цікавиться професією сомельє, бажає навчитися орієнтуватися в складному світі вина, правильно дегустувати вина та алкогольні напої та поєднувати їх з різноманітними стравами;

- «Сучасні тенденції промислового і крафтового виробництва сирів», яка розроблена для набуття практичних

навичок у виготовленні сучасних видів сирів, як у промисловому та крафтовому виробництві

- «Впровадження систем управління безпечністю на підприємствах харчової промисловості», яка орієнтована на вивчення послідовності розроблення систем управління безпечністю харчових продуктів на основі принципів НАССР.

Для кращої можливості залучення здобувачів до навчання за сертифікатними програмами застосовується діджиталізація, а саме використання:

- готових програмних продуктів;
- програм MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher, Excel);
- інтернет-ресурси;
- соціальних сервісів Інтернету;
- засобів зчитування та кодування інформації;
- хмарних технологій навчання.

Висновок. Отже, для розширення фахових компетентностей, здобуття практичних навичок та в цілому підвищення ефективності досягнення результатів навчання, здобутих у формальній освіті доцільно застосовувати можливості неформальної освіти.

Джерела:

1. Освітньо-професійна програма «Харчові технології та інженерія». URL: <https://drive.google.com/file/d/18K14IWwQG8yzroCF0dS3ada30C-3vn5n/view>

2. Dikmen Ç. B. Mimarlık eğitiminde stüdyo çalışmalarının önemi. e-Journal of New World Sciences Academy. 2011.

3. Yürekli, F. (1997). “Sokrat ve Mimarlık Eğitimi”. YAPI Dergisi, s. 182, s.20.

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЮ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Валентина Крикун,

аспірант,
Сумський державний педагогічний університет імені
А.С. Макаренка, Суми, Україна

Анотація. Актуальність дослідження полягає в необхідності підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів. На сучасному етапі розвитку суспільства значний вплив на підготовку майбутніх учителів мають процеси інтернаціоналізації. Метою наукового дослідження є вивчення сутнісних особливостей інтернаціоналізації вищої педагогічної освіти. Розкрито сутність інтернаціоналізації та запропоновано перспективи її впровадження в педагогічну освіту.

Ключові слова: інтернаціоналізація, вища освіта, вища педагогічна освіта, інтернаціоналізація вищої педагогічної освіти.

Abstracts. The relevance of the study lies in the need to train highly qualified teachers. At the current stage of society's development, processes of internationalization have a significant impact on the training of future teachers. The purpose of scientific research is to study the essential characteristics of the internationalization of higher pedagogical education. The essence of internationalization is revealed and the prospects of its implementation in pedagogical education are proposed.

Keywords: internationalization, higher education, higher pedagogical education, internationalization of higher pedagogical education

Постановка проблеми. Інтернаціоналізація вищої освіти є відносно новим явищем, але, як концепція, вона є широкою та різноманітною. Протягом останніх 30 років європейські дослідницькі та освітні програми, зокрема програма ERASMUS, а також дослідницькі програми, такі як стипендії Марії Кюрі, були рушієм ширшого та більш стратегічного підходу до інтернаціоналізації вищої освіти в Європі та були прикладом для установ, націй і регіонів в інших частинах світу. На інтернаціоналізацію вищої освіти вплинула глобалізація національних економік і суспільств та зростання важливості знань.

Було проведено багато досліджень щодо інтернаціоналізації вищої освіти, у тому числі й педагогічної, намагаючись

показати, як певна програма впливає на навчання студентів, особливо міжкультурне навчання, коли йдеться про програми педагогічної освіти.

Основні результати. Університети по всій Європі (і за її межами) мають різні підходи та знаходяться на різних етапах інтернаціоналізації, завдяки різноманітним інституційним, регіональним та національним контекстам. Деякі університети мають окрему стратегію інтернаціоналізації на інституційному рівні, яка іноді включає стисне визначення концепції. Інші університети вирішили вбудувати інтернаціоналізацію як перехресний елемент своїх стратегій.

Інтернаціоналізація вищої освіти та педагогічної освіти є ключовим питанням з 1990-х років, і з того часу багато університетів все ще намагаються збільшити мобільність студентів. Було проведено багато досліджень на тему інтернаціоналізації та вищої освіти, включно з педагогічною освітою, намагаючись показати, як певна програма впливає на навчання студентів, особливо міжкультурне навчання, коли мова йде про програми педагогічної освіти. Ці дослідження часто спрямовані на програми, які тривають кілька місяців або цілий рік. У центрі уваги цього дослідження є дослідження того, чи і яким чином досвід двотижневого польового дослідження може сприяти міжкультурному навчанню та професійному розвитку студента-вчителя. Результати дослідження показують, що навіть коротке польове дослідження має важливий вплив на розуміння окремими студентами-вчителями самих себе та на усвідомлення умов життя та роботи вчителів в іншій культурі.

Інтернаціоналізація в даний час займає важливе місце в порядку денному в університетах і в дискусіях про педагогічну освіту, оскільки важливість професіоналізації вчителів і їх компетентності зросла в останні роки (Acedo, 2012, р. 1–3; Aydarova, E., & Marquardt, 2016; Quezada, 2010, 2012; Romano, 2002; Schmidinger, 1996; Sieber & Mantel, 2012; Winslade, 2016; Wiseman & Anderson, 2014). У літературі це зазвичай відносять до глобалізації (Stier, 2004, р. 339) і усвідомлення того, що висококваліфіковані вчителі є одними з найважливіших факторів для досягнення високої якості освіти (Hattie, 2009, с. 126; International Programme Office Report Series No. 36; Santiago,

2002). Інтернаціоналізація найчастіше розглядається як позитивний фактор, не в останню чергу політиками (Leask, 2010, с. 3), але також студенти та викладачі вважають це важливим для підготовки до участі в глобалізованому та мультикультурному суспільстві (Slethaug, 2007, с. 5).

У науковій літературі з концептуального погляду «інтернаціоналізація вищої освіти» розглядається як «спеціально організований процес інтеграції міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру в мету, функції та процес надання післясередньої освіти задля підвищення якості освіти та досліджень для всіх студентів і персоналу та здійснення вагомого внеску у розвиток суспільства» (de Wit, 2015, с. 29).

Іншими словами автори упевнені, що процес інтернаціоналізації не відбувається автоматично, а має бути спеціально організованим; що інтернаціоналізація не є самоціллю, а має сприяти покращенню якості; що вона не повинна бути перевагою, доступною для невеликої еліти мобільних студентів і науковців, а приносити користь усім; і, нарешті, що це має приносити користь суспільству в цілому» (de Wit, 2021).

Цінним для нашого дослідження є визначення інтернаціоналізації вищої освіти з глобального погляду. Так, інтернаціоналізація розглядається як процес, у якому вирішуються міжкультурні виклики, розробляються обдумані педагогічні методики, а навчальні програми та досвід вищої освіти збагачуються для заохочення індивідуальної та колективної діяльності та участі у складних викликах, що постають перед суспільством (Robson, 2019).

Висновки. Можемо говорити, що йдеться про вдосконалення педагогічного процесу, що складає сутнісну основу інтернаціоналізації вищої освіти.

Інтернаціоналізація повинна бути створена як перехресний елемент, що пронизує інституційні стратегії та політику. Це допоможе забезпечити його зв'язки з кожною сферою життя університету і, таким чином, сприятиме розумінню інтернаціоналізації як ключової складової високоякісної освіти. Якщо це неможливо чи бажано через контекстні обставини, інституційна політика повинна бути розроблена таким чином,

щоб забезпечити чітке та широке спілкування з усіма внутрішніми та зовнішніми зацікавленими сторонами ключової цінності інтернаціоналізації для забезпечення освіти.

Інтернаціоналізація є життєво важливою для університетів для забезпечення якості освіти, а також для майбутнього ІТ у глобально пов'язаному та взаємозалежному світі. Студенти та персонал повинні мати сформовані адекватні навички, щоб процвітати у швидко мінливому світі та сприяти вирішенню фундаментальних глобальних проблем. Зважаючи на це, інтернаціоналізація виникає як ключовий елемент суспільної відповідальності університету.

Для встановлення успішного, стійкого, значущого та всеохоплюючого підходу до інтернаціоналізації концепція інституційної екосистеми може допомогти розробити системний та систематичний підхід у кожному закладі.

Така екосистема в ідеалі повинна бути встановлена завдяки активній участі персоналу та здобувачів освіти. Це також потребує інтеграції підходів до місцевих та міжнародних чи глобальних питань. Особливо індивідуальні навчальні подорожі здобувачів освіти та персоналу повинні бути враховані та підтримуватися за допомогою можливостей навчання, що відображає трансверсальний характер інтернаціоналізованої освіти.

Нарешті, успішна інтернаціоналізація вимагає повністю функціональних та комплексних структур підтримки не лише на інституційному, а й на національному рівні. Отже, національний контекст, який дозволяє кожному члену інтернаціоналізації екосистеми виконувати свою роль також незамінний.

Джерела:

Acedo, C. (2012). Internationalization of teacher education. *Prospects*, 42, 1–3.

Aydarova, E., & Marquardt, S. K. (2016). The global imperative for teacher education: Opportunities for comparative and international education. *FIRE: Forum for International Research in Education*, 3(1). URL: <http://preserve.lehigh.edu/fire/>

de Wit H., Altbach, Ph. G. (2021) Internationalization in higher education: global trends and recommendations for its future. *Policy reviews in higher education*, 5, (1), 28–46.

de Wit, H., Hunter, F., Howard, L., Polak, E. (2015). *Internationalisation of Higher Education*. Brussels: European Parliament, Directorate-General for Internal Policies.

Hattie, J. (2009). *Visible learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London: Routledge.

International Programme Office Report Series No. 36. Internationalisering i skolans styrdokument (2011). Skolans uppdrag om internationalisering och Internationella programkontorets verksamhet. [Internationalization in the school policy documents in 2011]. The school's mission of internationalization and International Program Office operations, Stockholm, Sweden

Leask, B. (2010). 'Beside Me Is an Empty Chair'. The student experience of internationalisation. In E. Jones (Ed.), *Internationalisation and the student voice* (pp. 3–17). New York: Routledge

Quezada, R. L. (2010). Internationalization of teacher education: Creating global competent teachers and teacher educators for the twenty-first century. *Teaching Education*, 21(1), 1–5.

Quezada, R. L. (Ed.). (2012). *Internationalization of teacher education. Creating globally competent teachers and teacher educators for the 21st century*. Abingdon, Oxon: Routledge

Robson, S., Wihlborg M. (2019). Internationalisation of higher education: Impacts, challenges and future possibilities. *European Educational Research Journal*, 18(2), 127–134.

Romano, M. (2002). Training teachers for quality education in Europe. *European Journal of Teacher Education*, 25 (1), 11–17.

Santiago, O. (2002). *Teacher demand and supply: Improving teaching quality and addressing teacher shortages*. OECD Education Working Papers, No. 1. OECD Publishing.

Schmidinger, E. (1996). Teaching practice in pre-service education: International exchanges. *European Journal of Teacher Education*, 19 (3), 351–352.

Sieber, P., & Mantel, C. (2012). The internationalization of teacher education: An introduction. *Prospects*, 42, 5–17.

Slethaug, G. E. (2007). *Teaching abroad: International education and the cross-cultural classroom*. Hong Kong: Hong Kong University Press.

Stier, J. (2004). Taking a critical stance toward internationalization ideologies in higher education: Idealism, instrumentalism and educationalism. *Globalisation, Societies and Education*, 2 (1), 1–28.

Svensson, L., & Wihlberg, M. (2010). Internationalising the content of higher education: The need for a curriculum perspective. *Higher Education*, 60, 595–613.

Winslade, M. (2016). Can an international field experience assist Health and Physical Education pre-service teachers to develop cultural competency? *Cogent Education*, 3, 126-4172.

Wiseman, A. W., & Anderson, E. (Ed.). (2014). *Annual review of comparative and international education 2014*. Howard House, Bingley, UK: Emerald Groups Publishing Limited.

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ РЕКРЕАЦІЇ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ

Олександр Лаврентьев,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
Державний податковий університет, Ірпінь, Україна,

Оксана Деркач,

викладач,
Державний податковий університет, Ірпінь, Україна

Анотація. Виходячи з умов сьогодення виникають питання, щодо повернення різних категорій населення (військових, постраждалих, дітей) на відтворення і збереження професійних здібностей та вмінь, використовуючи засоби фізичних вправ або прикладні види спорту, в залежності від ступеня травми пошкоджень (поранень). Так завдяки прикладним видам спорту можна формувати рекреаційну складову, яка має бути легкодоступною та проводитись у формі гри або розваги, направлених на розвиток когнітивних здібностей та сенсомоторних функцій. Також виконання фізичних навантажень на лоні природи і мати декілька напрямів роботи це: звичайні піші походи або походи за складними маршрутами, біг по пересічній місцевості (шосе, ліс та лісопарки), стрибки, спортивна ходьба, розпалення вогнища, розбиття наметів, орієнтування на місцевості, тощо. Навантаження

корегується за вказівками та рекомендаціями інструктора ЛФК, адаптуючи хворого до повноцінного життя.

Ключові слова: населення, травма, поранення, фізичні навантаження, фізичні вправи, прикладні види спорту, відновлювання

Abstract. *Based on today's conditions, questions arise regarding the return of various categories of the population (military, injured, children) to the reproduction and preservation of professional abilities and skills, using means of physical exercises or applied sports, depending on the degree of injury (wounds). Thus, thanks to applied sports, it is possible to form a recreational component, which should be easily accessible and conducted in the form of a game or entertainment aimed at the development of cognitive abilities and sensorimotor functions. Also, performing physical exercises in the bosom of nature and having several directions of work are: ordinary hiking or hiking along difficult routes, running on rough terrain (highway, forest and forest parks), jumping, sports walking, lighting a fire, pitching tents, orienteering on the terrain, etc. The load is adjusted according to the instructions and recommendations of the physical therapy instructor, adapting the patient to a full life.*

Keywords: *population, injury, injury, physical load, physical exercises, applied sports, recovery*

Актуальність. Завдання формування фізичних навантажень особистості, здорового способу життя, повернення спортсмена до активних спортивних навантажень у виді спорту або адаптація військовослужбовців військових формувань до повноцінного життя (після поранень, каліцтв тощо) засобами фізичних вправ є важливим завданням сьогодення. Різні за формою проведення фізкультурно-оздоровчі та спортивні заходи в повній мірі можуть сприяти розвитку якостей наполегливість, цілеспрямованість, воля, працьовитість, рішучість тощо. Формування професійно-прикладних вмінь, а саме: звичайні піші походи або засобами складних маршрутів, біг по рівній поверхні та в лісі, ходьба на лижах, стрибки, спортивна ходьба, розвиток уваги, просторової пам'яті, робота з картою, компасом, рух азимутом.

Перелічені вправи можуть мати рекреаційну складову. Так як заняття рекреативного типу принципово відрізняються від спортивних тренувань і кондиційних тренувань інтенсивністю й обсягом навантаження та формами організації. Рекреативно-оздоровчі види діяльності (фізкультурно-спортивні розваги, туристичні походи з нефорсованими навантаженнями тощо) забезпечують здоровий відпочинок, сприяють задоволенню емоційних потреб, пов'язаних зі змістовними розвагами [2, 3].

Метою дослідження є аналіз та вивчення ефективних засобів рекреації до відновлення професійних здібностей різних групи населення в залежності від ступеня травми пошкоджень (поранень).

Основні результати. В залежності від рівня інтенсивності формується фізичне навантаження від повільного виконання вправи, динамічного характеру, малорухливі ігри, ходьба, спортивні ігри, гімнастики, бігу, стрибків. Розрізняють три форми використання часу, відведеного на рекреацію: туризм, оздоровлення та відпочинок. Всі форми використання фізичних вправ, спрямовані на емоційно-активний відпочинок, розвага, отримання задоволення від рухової діяльності, відновлення психічних і фізичних сил, що входять в зміст фізичного розвитку, який може безпосередньо відобразитися в поліпшенні фізичного, психічного і соціального здоров'я людини.

Травма (поранення) в залежності від її складності (легка, середня, важка) може вивести людину зі строю на тривалий час від 10-30 днів і більше, не враховуючи етапи відновлення, повернення до індивідуальних та основних реабілітаційних та рекреаційних тренувань. В залежності від психотипу людини можливе порушена суб'єктивної оцінка самопочуття. Травмовані можуть недооцінювати тяжкість того чи іншого тренувального заняття, іноді всупереч вимогам самостійно збільшують тривалість або інтенсивність фізичного навантаження, що приводить до несприятливих наслідків. Тому фізична реабілітація та ЛФК надають послуги, метою яких є максимально можливий розвиток, підтримання та відновлення втрачених або послаблених рухових функцій та працездатності організму впродовж усього життя [1].

Музичні заняття, наприкладі танцю мають на меті не тільки фізичне навантаження, але й одна з форм психологічного розвантаження. На відміну від інших фізичних вправ, танці не мають обмежень за віком. Розглядаючи структуру танцювальних рухів, можна констатувати, що вони мають динаміку рухових здібностей, емоційну складову, ритмічний зміст музики, що в цілому створюють глибокий та цікавий художній образ [4].

В роботі авторів [2] наведена модель формування рекреаційних вправ спортивно-прикладного характеру. Вони вдало поєднують в собі фізичні та розумові навантаження на тлі позитивних емоцій у постійно мінливих зовнішніх умовах. Напрацювання курсу реабілітації або рекреації може бути адаптованим до різних групи населення, за рівнем їх пошкоджень, психологічних проблем або інших нештатних повсякденних ситуацій. Наприклад, якщо звернути увагу на військовослужбовців або працівника силових структур, якщо під час їх рекреаційних програм використовувати прикладні види спорту (спортивне орієнтування, туризм), за умови, що хворий (поранений) безпосередньо сам приймає участь в цьому. Що дозволить адаптувати його до повноцінного життя. Дані види спорту, на думку автора, направлені на перебудову організму даної категорії працівників, на можливість їх активної діяльності за різних умов, характеру і змін навколишнього середовища, що направлено на відтворення (вміти аналізувати, прогнозувати ситуації) збереження професійних здібностей, дозволить краще переносити кліматичні негаразди, забезпечить профілактику та швидке відновлення після захворювань (поранень) тощо.

Висновки. Можна відзначити, що діапазон видів, форм і засобів фізичного розвитку дуже різноманітний. Для творчого впровадження її в повсякденне життя різних верст населення необхідно створювати передумови для перетворення процесів виховання і самовиховання, удосконалювати у них здатність використовувати накопичені вміння і навички, фізичні здібності, що базуються на індивідуальні особливості організму, потребами, мотивами і здібностями кожного хто займається.

Джерела:

1. Головащенко Р.В., Лаврентьев О.М., Крупеня С.В., Зверев А.В., Деркач О.В. Травматизм у спортивній діяльності. *Науковий*

часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2022. Випуск 2(146) 22. С.18-23.

2. Лаврентьев О.М., Головащенко Р.В., Буток О.В., Деркач О.В. Вплив спортивного орієнтування та туризму на рекреаційну складову працівників силових структур. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2023. Випуск 3(161) 23. С. 109-114.

3. Лаврентьев О.М., Антоненко С.А., Головащенко Р.В., Деркач О.В., Цвіга А.О. Оздоровче направлення хортингу. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2023. Випуск 12 (172) 23. С. 121-127.

4. Lavrentiev O., Marchenko K., Domin V., Khomenko V. Physical activity formation by means of dance sport. *Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series № 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*. 2023. Issue 3(161)23. P. 28-34.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ

Андрій Лебеденко,
аспірант,

Сумський державний педагогічний університет імені
А.С. Макаренка, Суми, Україна

Анотація. Актуальність дослідження полягає в необхідності підготовки висококваліфікованих учителів музичного мистецтва. У зв'язку з цим доцільним є вивчення закордонного досвіду, зокрема Польщі. Метою наукової розвідки є вивчення організаційних засад підготовки вчителів музики в систем вищої музичної освіти

Польщі. Виявлено відмінності в підготовці вчителів інструментальної та вокальної музики і вчителів загального профілю.

Ключові слова: вчителі музики, система вищої музичної освіти, підготовка вчителів музики, Польща

Abstract. *The relevance of the study lies in the need to train highly qualified teachers of musical art. In this regard, it is advisable to study foreign experience, in particular Poland. The purpose of the research is to study the organizational principles of training music teachers in higher music education systems in Poland. Differences in the training of teachers of instrumental and vocal music and teachers of a general profile were revealed.*

Keywords: *music teachers, higher music education system, music teacher training, Poland*

Підготовка вчителів музики в Польщі здійснюється в системі вищої музичної освіти. Проводиться поділ між підготовкою вчителів інструментальної та вокальної музики, яка є частиною бакалаврату та магістратури, та підготовкою вчителів музики для закладів загальної середньої освіти, яка є окремим курсом навчання.

Зауважимо, що навчання вчителів інструментальної та вокальної музики пропонується в усіх восьми польських музичних академіях для студентів інструментального, вокального, композиційного, диригентського та теоретичного музичних факультетів. Модуль є обов'язковим і виключений із навчальних планів. Проте сертифікат про його закінчення є обов'язковою умовою для працевлаштування викладачем у будь-якому музичному закладі освіти.

Після виключення з основної навчальної програми навчальний модуль для вчителя музики займає два роки, а зміст визначається в основному наказом Міністерства науки та вищої освіти від 17 січня 2012 року.

Курси включають психологію (не менше 60 годин), педагогіку (не менше 60 годин), методику викладання (не менше 120 годин), проєкцію голосу (не менше 30 годин), інші предмети (не менше 30 годин), практичну підготовку (на мінімум 150 годин). Випускники отримують звання бакалавра або магістра

мистецтв у сфері інструментального виконавства, вокального виконавства, музичної терапії, композиції, диригування тощо.

Студенти можуть знайти роботу в різних типах закладів освіти або в якості викладачів у музичних академіях. У Польщі для роботи в музичних школах першого та середнього рівня або загальноосвітніх школах обов'язково мати принаймні ступінь бакалавра мистецтв.

Деякі музичні академії пропонують програми післядипломного навчання. Існують спеціальні курси для артистів або музикантів, які не мають необхідної кваліфікації вчителя музики. Існують спеціальні урядові постанови щодо можливості викладати в системі освіти. Обов'язковим є проходження набору так званих «предметів підготовки вчителів».

Підготовка вчителя музики для закладів загальної освіти (початкової та середньої школи) має низку відмінностей. У всіх восьми музичних академіях є факультет музичної освіти, на якому готують майбутніх учителів музики загальноосвітнього профілю. Існує десять факультетів музичної освіти в різних університетах, які також пропонують підготовку вчителів музики в галузі загальної освіти.

У навчальній програмі входять музична освіта, диригування вокально-інструментальними ансамблями, церковна музика.

Класи різняться залежно від музичної академії, але можуть включати методику музичної освіти, спостереження за класами та практичну підготовку в початкових і середніх загальноосвітніх школах і в музичних школах першого рівня.

Спеціальність «Музична освіта» готує студентів до роботи в системі загальної освіти, зокрема до викладання загальноосвітнього предмету «музика» та диригування ансамблями, а також організації культурних заходів.

Після спеціальності «Диригування вокально-інструментальними ансамблями» випускники отримують кваліфікацію для роботи в музичних громадських центрах, музичних школах першого ступеня, а також для керування вокальними та інструментальними ансамблями.

Після спеціальності «Церковна музика» випускники також готові працювати в церковних хорах, акомпаніаторами

церковного співу та керувати школами. Деякі музичні академії пропонують програми післядипломного навчання.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАВНИКІВ

Ірина Лисенкова,

доктор психологічних наук, професор,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Миколаїв, Україна,

Наталія Гнатуша,

здобувачка ОР Магістр,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Миколаїв, Україна

Анотація. В тексті даної наукової праці розкриваються психологічні особливості емоційного вигорання у працівників юридичної сфери. Правники є особливо вразливою категорією спеціалістів до емоційного вигорання через стресовість їх професійної діяльності. Подано і характеристику діяльності працівників юридичної сфери і чинники, які впливають на ризики їх емоційного вигорання.

Ключові слова: юрист, правник, вигорання, емоційне вигорання, емоції

Abstract. The text of this scientific work reveals the psychological features of emotional burnout among employees in the legal field. Lawyers are a particularly vulnerable category of specialists to emotional burnout due to the stressfulness of their professional activities. The description of the activities of legal workers and the factors that affect the risks of their emotional burnout are also presented.

Key words: lawyer, lawyer, burnout, emotional burnout, emotions

Діяльність правників характеризується високим ступенем

невизначеності, пов'язаної з труднощами прогнозування динаміки розвитку проблеми, емоційними реакціями самого клієнта та його рідних. Крім того, під загрозу потрапляє соціальний статус правника, що зумовлено явищем стигматизації, яка виражається в неоднозначному ставленні вітчизняного суспільства до правників узагалі. Разом з тим, результати своєї діяльності правник, перш за все, оцінює сам, і дуже важливо, щоб його оцінка була об'єктивною. Отже, необхідними рисами юриста мають бути також самокритичність та потреба у постійному самовдосконаленні, дисциплінованість і висока вимогливість до себе. Водночас правнича професія вимагає постійного і значного емоційного, інтелектуального і фізичного напруження. Щоб його витримати, слід постійно дбати про стан свого фізичного і психічного здоров'я. На думку більшості дослідників, негативні психічні почуття і стан можуть вплинути на різні аспекти трудового процесу – професійну діяльність, особистість правника, професійне спілкування, мати негативний вплив на професійний розвиток особистості.

Війна, як соціально-психологічне явище, спричинила негативний вплив на психоемоційний стан людей, зокрема працівників юридичних служб. Одного дня всі люди прокинулись під звуки сирен, і основне, що було дійсно важливим у той момент для них, – відновити відчуття безпеки. Щоб зробити це потрібно було взяти себе в руки для ухвалення складних рішень, організувати себе, інших людей, час, попіклуватись про тих, хто поруч, та багато іншого. Крім цього, треба було опанувати невимовний біль від ситуації, що склалася. По суті, це боротьба і з внутрішнім емоційним станом, і з зовнішніми подіями. А боротьба завжди вимагає ресурсу.

Ресурс і психоемоційний стан взаємопов'язані, проте про ресурси доцільно вести мову здебільшого у складних життєвих ситуаціях.

Зовнішні ресурси – це те, що допомагає людині ззовні: матеріальні блага, зв'язки, статус. Доступність моральної, емоційної допомоги (з боку середовища).

Внутрішні ресурси – залежать виключно від психологічного потенціалу особистості, а саме: характер та навички, звички, що допомагають зсередини.

Дійсно, професійна діяльність правників насичена стресогенними факторами. Серед основних виокремлюють такі:

- необхідність багато й інтенсивно спілкуватися з різними людьми, знайомими й незнайомими. Щодня правнику доводиться стикатися з різними проблемами, а такий контакт, із емоційної точки зору, дуже важко підтримувати тривалий час. Якщо людині притаманно поводитися скромно, сором'язливо, стримано, концентруватися на низці буденних неприємностей, то такі люди схильні накопичувати емоційний дискомфорт;

- необхідність працювати в ситуаціях, що вимагають високої ефективності (бути люб'язним, милим, ввічливим, постійно усміхненим, організованим тощо). Така публічність і жорсткий зовнішній контроль керівництва можуть викликати внутрішнє роздратування й емоційну нестабільність;

- емоційно напружена атмосфера, постійний контроль над правильністю своїх дій. В умовах, коли вимоги перевершують внутрішні і зовнішні ресурси, стрес виникає як цілком закономірна реакція [1, с. 30].

Сфера юридичної допомоги, як жодна інша сфера діяльності, характеризується вираженими емоційними навантаженнями і через це є фактором ризику формування у співробітників неадаптивних реакцій на професійний стрес, які становлять «ядро» синдрому емоційного вигорання. Сформованість емоційної рефлексії допомагає використовувати будь-яку емоцію в конкретній ситуації для її максимально ефективного залагодження та розв'язання, позбутися страху, почуття вини, безпідставних проявів гніву, роздратування та образ.

Синдром професійного вигорання може мати серйозні наслідки і подекуди потребувати медичного втручання. У цьому випадку рефлексія дасть зрозуміти, де ви допустилися помилки, образно кажучи, наче ручка кінопроектора, допоможе «відмотати» плівку подій назад, щоб подивитися, коли стався «збій програми».

Традиційно виокремлюють 5 ключових груп симптомів, які відповідають синдрому професійного вигорання, зокрема в роботі правників:

Фізичні симптоми (втома, фізична втома, виснаження; зміна ваги; недостатній сон, безсоння; поганий загальний стан

здоров'я, зокрема, за відчуттями; утруднене дихання, задишка; нудота, запаморочення, надмірна пітливість, тремтіння; підвищення артеріального тиску; виразки та запальні захворювання шкіри; хвороби серцево-судинної системи);

Емоційні симптоми (брак емоцій; песимізм, цинізм і черствість у роботі та особистому житті; байдужість, втома; відчуття безпорадності та безнадійності; агресивність, дратівливість; тривога, посилення ірраціонального занепокоєння, нездатність зосередитись; депресія, почуття провини; істерики, душевні страждання; втрата ідеалів, надій чи професійних перспектив; збільшення деперсоналізації своєї чи інших – люди стають безликими, як манекени; переважає почуття самотності);

Поведінкові симптоми (робочий час понад 45 годин на тиждень); з'являється втома та бажання відпочити; байдужість до їжі; мінімальне фізичне навантаження; виправдання вживання тютюну, алкоголю, ліків; нещасні випадки – падіння, травми, аварії та ін.; імпульсивна емоційна поведінка);

Інтелектуальний стан (втрата інтересу до нових теорій та ідей у роботі, до альтернативних підходів у вирішенні проблем; нудьга, туга, апатія, втрата смаку та інтересу до життя; перевага стандартних шаблонів, рутини, ніж творчого підходу; цинізм чи байдужість до інновацій; відмова від участі в експериментах, які розвивають, тренінгах, освіті; формальне виконання роботи);

Соціальні симптоми (низька соціальна активність; падіння інтересу до дозвілля, захоплень; соціальні контакти обмежуються роботою; мізерні відносини на роботі та вдома; відчуття ізоляції, нерозуміння інших та іншими; відчуття нестачі підтримки з боку сім'ї, друзів, колег) [3].

Необхідно відзначити, що перелічені симптоми є умовами, в яких синдром професійного вигорання розвивається з більшою ймовірністю, але з безпосередніми причинами його формування. До таких причин належать конкретні обставини професійної діяльності правника, серед яких, насамперед, необхідно згадати:

- несподівані зміни у стані клієнта чи його близьких;
- необхідність внесення змін до звичного графіка життя і діяльності;

- збільшення професійних навантажень;
- етичні дилеми;
- множинні втрати;
- стигматизація.

Особливо швидко вигорають правники, які мають обмежене коло позитивно-забарвленого родинного спілкування. Саме вони здатні накопичувати емоційний дискомфорт без «скидання» негативних переживань у зовнішнє середовище. Юридична професія в нашій країні здавна фемінізована, тому до перерахованих вище професійних стресорів додаються завантаженість домашньою роботою й дефіцит часу на сім'ю та дітей, а також значно занижена оплата праці [2, с. 76].

На думку С. Походенко, в емоційному вигоранні працівників-юристів істотну роль відіграють особистісний, рольовий та організаційний чинники. Особистісний чинник охоплює мотивацію, способи реагування на стреси та інші індивідуальні особливості, наприклад, низька оцінка значущості роботи, незадоволеність професійним зростанням і недостатня автономність. Найвразливішими є люди, які реагують на стрес за типом А (агресивно, нестримано, прагнучи суперництва), а також ті, хто працюють з високою самовідданістю й відповідальністю, бо знайшли своє покликання в роботі, працюють аж до самозабуття. Рольовий чинник пов'язаний із рольовою конфліктністю й рольовою невизначеністю. Організаційний охоплює характеристики професійних завдань, характер керівництва, ступінь відповідальності. Разом з цим С. Походенко підкреслює, що багато дослідників висувають гіпотезу про існування індивідуальних розбіжностей у толерантності до розвитку емоційного вигорання, що вимагає ретельної експериментальної перевірки [2, с. 76-77].

Отже, до основних чинників, що обумовлюють вигорання правників, належать такі: щоденне психічне перевантаження, висока відповідальність, самовіддана допомога людям, дисбаланс між інтелектуально-енергетичними витратами та морально-матеріальною винагородою, рольові конфлікти. Емоційне вигорання небезпечне своїми наслідками, тому, якщо не звертати уваги на ознаки вигорання, що з'явилися, то услід за

ними можуть виникнути депресії, нервові зриви, психосоматичні розлади.

Джерела:

1. Вальчук С.Л. Синдром професійного вигорання. *Педагогічна майстерня*. 2023. № 6. С. 30-32.
 2. Походенко С.В. Синдром професійного вигорання у правників *Педагогіка і психологія*. 2019. № 4. С. 75-87.
 3. World Health Organization. (1992). The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and diagnostic guidelines. World Health Organization.
-

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ

Ірина Лисенкова,

доктор психологічних наук, професор,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Миколаїв, Україна,

Юлія Мещерякова,

студентка,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Миколаїв, Україна

Анотація. Тези розкривають особливості впливу сім'ї на становлення особистості підлітка. Підлітковий вік є найбільшим випробуванням для сім'ї, але і сім'я також своїм впливом сприяє подальшому розквіту індивідуальних рис характеру кожної вже дорослої особистості.

Ключові слова: сім'я, особистість, підліток, становлення, вплив

Abstract. Theses reveal the peculiarities of the influence of the family on the formation of the adolescent's personality. Adolescence is the greatest test for the family, but the family also contributes to the further development of the individual traits of each adult personality through its influence.

Keywords: family, personality, adolescent, formation, influence

Сім'я являється основним осередком суспільства та виконує важливі соціальні функції, а також грає важливу роль в житті людини, формуванні її як особистості, її захищеності та задоволенні особистих духовних потреб.

В період сьогодення в Україні прослідковується значний процес збільшення проблемних сімей, що в результаті призводить до педагогічної і соціально-психологічної дезадаптації дітей. Проте життя сім'ї, її захоплення, звичаї, ідеали, заняття, розваги, уподобання та весь побут її життя являється відображенням життя абсолютно усього суспільства. Як би не існувала сім'я замкнено, її члени рідко бувають в спроможності деактивувати зовнішні на неї впливи. Саме тому особистість в дитини формується під дією впливу сукупності суспільних відносин, а особливо системи тих відносин, в котрих безпосередньо проходить її діяльність і життя. Життєві плани і прагнення батьків, рівень моральної культури, досвід соціального спілкування старших, сімейні традиції, абсолютно вся атмосфера в рідному домі досить часто має головне вирішальне значення в процесі розвитку особистості дитини.

Взаємовідносини дітей та батьків являються однією з найбільш головних проблем, котрі активно досліджуються психолого-педагогічною наукою сьогодення. Адже саме взаємодіючи з дорослим дитина входить до оточуючого світу, оволодіває цінностями, правилами та нормами, прийнятими в суспільстві.

Проте, враховуючи, що саме в підлітковому віці закладаються основні моменти наступного соціального життя в зрілі роки, беручи до уваги підвищену емоційну чутливість підлітка відносно впливів сучасного соціуму, постає необхідність в дослідженні індивідуального середовища дитини.

Компонентом даного індивідуального середовища та найважливішою детермінантою розвитку дитини, в тому числі й підлітка, являється виховання в сім'ї.

Сім'я традиційно трактується, як найголовніший та важливий інститут соціалізації. Тип поведінки батьків дає відбиток на формуванні в дитини «Образу-Я». Сім'я являє собою перше дзеркало спілкування людей, джерело та умова розвитку майбутньої особистості. Проте виникнення певних нових

якостей, їх індивідуальна структуризація у кожному віці відбувається не просто сама собою та не приноситься ззовні дорослими, вона можлива лише в результаті активної діяльності самої дитини.

Динамічність розвитку дитини та взаємин багато у чому детермінується чинниками такими, як родинні цінності та стилі виховання. Комплексність установок батьків, а саме їх емоційного ставлення відносно дитини, сприйняття її батьками та відповідних способів поводження з дитиною формують стиль сімейного виховання.

Під стилем сімейного виховання варто розуміти максимально характерні способи стосунків батьків відносно дитини, котрі застосовують певні засоби і методи педагогічного впливу, котрі виражаються у взаємодії та своєрідній манері словесного спілкування.

Стиль батьківського виховання є багатовимірним утворення, яке включає когнітивний, поведінковий та емоційний компоненти, а також цілу систему різних почуттів, властивих протягом певного тривалого часу відносно до дитини, поведінкових стереотипів, котрі практикуються у відношенні з дитиною, особливостей сприйняття та розуміння характеру дитини і її вчинків.

Варто визначити наступні параметри стилів сімейного виховання:

- параметр контролю, тобто обмежувальний, ситуативний;
- інтенсивність емоційного контакту батьків по відношенню до дітей, тобто опіка-гіперопіка, неприйняття-прийняття;
- афективна стійкість або нестійкість;
- послідовність або непослідовність;
- тривожність або нетривожність.

Різні поєднання даних параметрів співвідносяться з різними видами неврозів у дітей. До прикладу, афективна нестійкість зі сторони батьків призводить до розвитку в дитини неврозу та страху.

Розглянемо типи батьківського ставлення, що визначаються на базі трьох аспектів відносин, які становлять любов батьків до власної дитини:

- близькість-віддаленість,

- повага-презирство,
- симпатія-антипатія.

Типами батьківського ставлення є дієва любов та відсторонена любов, а також дієва жалість, любов за типом поблажливого відкидання, відсторонення, презирство, відмова, переслідування. При цьому всьому оптимальна батьківська позиція має відповідати головним трьом вимогам: динамічності, прогностичності і адекватності. Адекватність – максимально наближена до об'єктивної оцінки психічних та характерологічних особливостей дитини. Динамічність – здатність змінювати методи та форми спілкування й впливу на дитину відносно до змінних ситуацій та умов життя сім'ї. Прогностичність – спрямованість в майбутнє виховних зусиль до тих вимог, котрі ставить перед дитиною її подальше життя.

Також варто наголосити на відхиленнях у стилях сімейного спілкування: домінуюча гіперпротекція, потуральна гіперпротекція, підвищена моральна відповідальність, емоційне відчуження. Отже, дисгармонійні стосунки в сім'ї і деструктивні особистісні характеристики батьків мають негативний вплив на благополуччя дитини. Щоб скорегувати вплив сім'ї на становлення особистості підлітка зміст роботи психологів з батьками має базуватися на індивідуальних консультаціях, тренінгах. Завдання психолога полягає в тому, щоб навчити батьків самостійно конструювати особисту поведінку при взаємовідносинах з дитиною. Батьки мають відчувати, що якогось єдино правильного способу вирішення цієї або іншої проблеми просто не існує.

Джерела:

1. Кравченко І.М., Ткачук Т.Л. Особливості впливу сім'ї на становлення особистості підлітків. *Психологія*. 2020. № 4. С. 15-25.
2. Вакуленко О.В. Особливості соціального розвитку особистості у підлітковому віці. *Український соціум*. 2004. № 1 (3). С. 95-99.

INFORMATION AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE TRAINING OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PRC IN THE CONTEXT OF "ONE BELT, ONE ROAD" GEOPOLITICAL STRATEGY

Ліна ХЕ,

аспірантка,

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3757-947X>

Abstract. China's "One Belt, One Road" (OBOR) initiative aims to enhance connectivity and cooperation among countries along the ancient Silk Road routes, promoting economic growth, cultural exchange, and mutual understanding. In the context of OBOR, the training of primary school teachers in China plays a crucial role in fostering educational development and cultural exchange. The thesis aims to examine the significance of information and methodological support for primary school teacher training in the People's Republic of China (PRC) within the framework of the OBOR geopolitical strategy. The conclusion: by providing primary school teachers with access to relevant information, innovative teaching strategies, and practical resources, educational authorities can empower them to integrate OBOR-related content into their teaching practice effectively.

Keywords: China; informational and methodological support; primary school teachers; geopolitical strategy "One Belt, One Road" (OBOR)

Анотація. Геополітична ініціатива Китаю «Один пояс, один шлях» (OBOR) спрямована на посилення зв'язків і співпраці між країнами вздовж стародавніх маршрутів Шовкового шляху, сприяючи економічному зростанню, культурному обміну та взаєморозумінню. У контексті OBOR підготовка вчителів початкової школи в Китаї відіграє вирішальну роль у сприянні розвитку освіти та культурного обміну. Метою тез є вивчення значення інформаційно-методичного забезпечення підготовки вчителів початкових класів у Китайській Народній Республіці (КНР) у рамках геополітичної стратегії OBOR. Висновки, яких було зроблено: надаючи вчителям молодших класів доступ до відповідної інформації, інноваційних стратегій навчання та практичних ресурсів, органи управління освітою можуть

надати їм можливість ефективно інтегрувати зміст, пов'язаний з OBOR, у свою практику викладання.

Ключові слова: *Китай; інформаційно-методологічна підтримка; вчитель молодших класів; геополітична стратегія “Один пояс, один шлях” (OBOR)*

China's ambitious "One Belt, One Road" (OBOR) initiative seeks to revitalize ancient trade routes, enhancing connectivity and cooperation across continents. The OBOR initiative not only has profound implications for global geopolitics and economics but also brings about significant changes in various sectors, including education. The OBOR initiative expands the horizons of primary school teachers in China, exposing them to diverse cultures, languages, and perspectives from participating countries along the Silk Road routes.

The OBOR initiative prompts a shift in the curriculum framework for primary education in China, with a greater emphasis on global perspectives, interdisciplinary learning, and real-world connections. Teachers are tasked with integrating OBOR themes into various subjects, such as history, geography, social studies, and language arts, fostering a holistic understanding of global interconnectedness among students. Teachers are encouraged to incorporate OBOR-related content into their curriculum, introducing students to the rich history, geography, and traditions of OBOR countries. This exposure enhances teachers' global awareness and competence, equipping them with the knowledge and skills to cultivate cross-cultural understanding and appreciation among their students.

Furthermore, primary school teachers are encouraged to develop their proficiency in foreign languages, particularly those spoken in OBOR countries, to facilitate communication and collaboration with international counterparts. By embracing multilingualism and multiculturalism, teachers expand their professional competence, enabling them to effectively engage with students from diverse backgrounds and promote global citizenship education in the classroom.

Primary school teachers in China play a pivotal role in promoting cross-cultural communication and cooperation among students, preparing them to thrive in an increasingly interconnected world.

Through OBOR-related initiatives, teachers facilitate meaningful interactions and exchanges with students from OBOR countries, fostering mutual respect, empathy, and friendship. Moreover, primary school teachers serve as ambassadors of OBOR education, building partnerships with schools and educational institutions in OBOR countries to promote collaborative projects and cultural exchanges. By facilitating student exchanges, teacher training programs, and joint research initiatives, teachers contribute to the broader goals of OBOR by strengthening people-to-people ties and fostering lasting relationships between China and OBOR partner countries.

Primary school teachers serve as key agents in promoting the objectives of the OBOR initiative. Through their work in classrooms, teachers play a vital role in nurturing students' understanding of OBOR countries' cultures, languages, and histories, fostering a sense of global citizenship and intercultural competence from an early age. Moreover, by integrating OBOR-related themes and topics into the curriculum, teachers can enhance students' awareness of international cooperation, economic development, and cultural diversity, aligning their educational experiences with the goals of the OBOR initiative.

Information and methodological support are essential for equipping primary school teachers with the knowledge, skills, and resources necessary to integrate OBOR-related content into their teaching practice effectively. Information support involves providing teachers with access to up-to-date and relevant information about OBOR countries, cultures, languages, and educational systems. This includes educational materials, multimedia resources, and digital tools that facilitate cross-cultural understanding and collaboration.

Methodological support, on the other hand, focuses on equipping teachers with innovative teaching strategies, pedagogical approaches, and instructional materials that promote OBOR-related learning outcomes. This may involve professional development workshops, seminars, and conferences where teachers can learn about best practices in OBOR education, exchange ideas with colleagues, and receive training on incorporating OBOR themes into the curriculum. Additionally, methodological support may include the development of teaching guides, lesson plans, and educational activities that align with OBOR objectives and engage students in meaningful learning experiences.

The integration of information and methodological support for primary school teacher training in the PRC within the context of the OBOR initiative is crucial for ensuring the effective implementation of OBOR-related education initiatives. By providing teachers with comprehensive information about OBOR countries and cultures, as well as practical guidance on how to integrate OBOR themes into their teaching practice, educational authorities can empower teachers to become effective ambassadors of OBOR education in the classroom.

Furthermore, collaboration between educational institutions, government agencies, and international partners can enhance the quality and effectiveness of information and methodological support for primary school teacher training in the PRC. By leveraging expertise and resources from diverse stakeholders, educational authorities can develop comprehensive training programs, instructional materials, and professional development opportunities that meet the evolving needs of primary school teachers in the context of OBOR.

Under the aim of the essay the following conclusions can be made: China's "One Belt, One Road" (OBOR) initiative seeks to bolster connectivity and collaboration among nations situated along the historic Silk Road routes, with the goal of stimulating economic progress, facilitating cultural interchange, and fostering mutual comprehension. Within the OBOR framework, the training of primary school educators in China assumes a pivotal role in nurturing educational advancement and cultural interchange. In essence, information and methodological backing emerge as indispensable elements in fortifying the preparation of primary school teachers within the PRC under the OBOR geopolitical strategy. Through the provision of pertinent information, innovative pedagogical approaches, and tangible teaching resources, educational authorities can effectively empower teachers to seamlessly incorporate OBOR-related subject matter into their instructional practices. As China continues to propel its OBOR initiative forward, dedicating resources to enhance information and methodological support for primary school teacher training remains imperative for nurturing cross-cultural appreciation, fostering global collaboration, and driving educational progress along the OBOR pathways.

Sources:

1. Lo, L. (2019). Teachers and teaching in China: a critical reflection. *Teachers and Teaching*, 25, 1-21. DOI: <https://doi.org/110.1080/13540602.2019.1632823>.
2. Nalbantoglu, C. (2017) One Belt One Road Initiative: New Route on China's Change of Course to Growth. *Open Journal of Social Sciences*, 5, 87-99. DOI: <https://doi.org/110.4236/jss.2017.51007>.
3. Tang, H., Qiu, C., Meng, L., Li, Y., & Zhang, J. (2020). Factors Predicting Inquiry-Based Teaching in Science Across One Belt One Road Countries and Regions: A Multilevel Analysis. *Sage Open*, 10(2). DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244020932511>
4. Yi S, Shadiev R, Yun R, Lu Y. (2022). Developing and Validating an Instrument for Measuring Teachers' Informatization Teaching Ability in Primary and Secondary Schools in China for the Sustainable Development of Education Informatization. *Sustainability*. DOI: [https://doi.org/14\(11\):6474](https://doi.org/14(11):6474). <https://doi.org/10.3390/su14116474>
5. Zhou, S. (2021). The role of China's teaching research system in promoting evidence-based reform in education: A case study of Jiangsu province. *Best Evidence in Chinese Education*, 9(2):1227-1241. DOI: <https://doi.org/10.15354/bece.21.or067>

FORMATION OF INFORMATION COMPETENCE OF A CIVIL SERVANT IN THE SYSTEM OF ADVANCED TRAINING IN THE PR CHINA

Ліпін ТАН,

викладач,

Університет Наннінг, КНР

<https://orcid.org/0000-0003-2080-1844>

Abstracts. *The formation of information competence in the system of advanced training of civil servants is important for navigating the complexities of modern management in the People's Republic of China. By equipping civil servants with the necessary skills, knowledge and abilities to effectively manage information, China can strengthen its administrative capacity, improve public service delivery and promote*

inclusive and sustainable development. The study examines the issue of digital transformation as an innovation in management, and investments in the development of information competence among civil servants as critical to the formation of a more responsive, efficient and accountable government in the age of digital technologies. The conclusions were made: the formation of information competence is indispensable for civil servants in the People's Republic of China to effectively fulfil their duties and responsibilities in an increasingly information-driven environment.

Keywords: *China; information competence; civil servant; system of advanced training*

Анотація. *Формування інформаційної компетентності в системі підвищення кваліфікації державних службовців має важливе значення для орієнтування в складнощах сучасного управління в Китайській Народній Республіці. Оснастивши державних службовців необхідними навичками, знаннями та навичками для ефективного управління інформацією, Китай може зміцнити свій адміністративний потенціал, покращити надання державних послуг і сприяти інклюзивному та сталому розвитку. В дослідженні розглядаються питання цифрової трансформації як інновації в управлінні, а інвестиції в розвиток інформаційної компетентності серед державних службовців – як критично важливі для формування більш чуйного, ефективного та підзвітного уряду в епоху цифрових технологій. Зроблено висновки: формування інформаційної компетентності є незамінним для державних службовців у Китайській Народній Республіці для ефективного виконання своїх обов'язків та відповідальності у все більш інформаційному середовищі.*

Ключові слова: *КНР; інформаційна компетентність; державний службовець; система підвищення кваліфікації*

In the People's Republic of China (PRC), the effective functioning of the government relies heavily on the competency and expertise of civil servants. As society becomes increasingly digitised and information-driven, the need for civil servants equipped with robust information competence has never been more critical.

Information competence encompasses the ability to effectively acquire, evaluate, manage, and utilise information to accomplish tasks, solve problems, and make informed decisions. For civil

servants, possessing strong information competence is essential for staying abreast of policy developments, analysing data-driven insights, and responding to the evolving needs of citizens. In an era characterised by rapid technological advancements and information proliferation, civil servants must continuously enhance their information competence to navigate complex challenges and drive meaningful change in governance.

Advanced training programs for civil servants serve as invaluable platforms for developing and honing information competence. These programs, often offered by government agencies, educational institutions, and specialised training centres, provide civil servants with opportunities to acquire new knowledge, skills, and perspectives relevant to their roles. Through workshops, seminars, online courses, and experiential learning activities, participants engage in targeted training tailored to their specific areas of responsibility and expertise. Moreover, these programs facilitate knowledge exchange, networking, and collaboration among civil servants from diverse backgrounds, enriching their learning experience and fostering a culture of continuous improvement.

Formation of information competence among civil servants encompasses several key components:

- **Information Literacy:** Civil servants need to possess the ability to effectively search for, critically evaluate, and ethically use information from various sources, including databases, research reports, and government documents. Advanced training programs can offer courses on information literacy skills, equipping civil servants with the tools to sift through vast amounts of information and extract relevant insights to inform decision-making processes.
- **Digital Skills:** Proficiency in digital technologies is essential for navigating digital platforms, leveraging data analytics tools, and communicating effectively in a digital environment. Advanced training programs may include modules on digital literacy, cybersecurity awareness, and software proficiency to ensure that civil servants are equipped to harness the potential of digital tools for governance and public service delivery.

- Analytical Thinking: Civil servants must possess strong analytical thinking skills to interpret complex information, identify trends, and formulate evidence-based policy recommendations. Advanced training programs can incorporate exercises and case studies that challenge participants to analyse real-world scenarios, apply critical thinking techniques, and develop innovative solutions to pressing societal issues.
- Ethical Use of Information: In an era of information abundance, civil servants must uphold ethical standards and principles when accessing, using, and disseminating information. Advanced training programs can emphasise the importance of integrity, transparency, and accountability in information management, instilling a sense of ethical responsibility among civil servants as stewards of public information and resources.

The integration of advanced training programs into the professional development framework for civil servants in the PRC yields several benefits such as: Enhanced Performance (civil servants equipped with robust information competence are better equipped to perform their duties effectively, respond to emerging challenges, and deliver quality services to citizens); Increased Innovation (advanced training programs stimulate creativity, innovation, and problem-solving skills among civil servants, fostering a culture of continuous improvement and adaptation to changing circumstances); Improved Decision Making (civil servants with strong information competence are adept at synthesising and analysing information to inform evidence-based decision making, leading to more informed policy choices and better outcomes for society); Strengthened Governance (by investing in the formation of information competence, the PRC can enhance the overall effectiveness, transparency, and accountability of governance processes, promoting public trust and confidence in government institutions).

Despite the benefits of advanced training in shaping information competence, several challenges and considerations must be addressed:

- Access and Equity: Ensuring equitable access to advanced training programs for civil servants across different regions,

departments, and levels of government is essential to prevent disparities in skill development and capacity building.

- Adaptability and Relevance: Advanced training programs must remain responsive to evolving technological trends, policy priorities, and organisational needs to remain relevant and impactful in enhancing information competence among civil servants.
- Integration and Coordination: Coordinating efforts between government agencies, training providers, and stakeholders is crucial to maximise the effectiveness and efficiency of advanced training initiatives and avoid duplication of efforts.
- Evaluation and Assessment: Establishing mechanisms for evaluating the impact and effectiveness of advanced training programs in shaping information competence among civil servants is essential to inform programmatic improvements and ensure accountability for resource allocation.

From the all mentioned above the following Conclusions can be made: in the digital age, the formation of information competence among civil servants is imperative for effective governance, policy innovation, and public service delivery in the People's Republic of China. Advanced training programs play a pivotal role in equipping civil servants with the knowledge, skills, and attitudes necessary to navigate complex information landscapes, leverage digital technologies, and uphold ethical standards in decision making. By investing in the continuous professional development of civil servants and fostering a culture of lifelong learning, the PRC can build a cadre of information-savvy public servants capable of addressing the challenges and opportunities of the digital era and advancing the collective well-being of society.

Sources:

1. Shu F., Wang K. *"Twelfth Five-Year Plan" national-level planning textbooks for general higher education undergraduates*. Newly compiled 21st century public administration series textbooks, 2019. 128 p. (in Chinese)
2. Strive to open up a new situation in civil servants` educational power. *Official site of the Party Group of the Ministry of Education of the Communist Party of China*. 2023. URL:

https://www.xuexi.cn/lpage/detail/index.html?id=16278159223653411835&item_id=16278159223653411835 (in Chinese)

3. Wu T. Research on the governance capabilities of civil servants in the context of governance modernization. *Research on National Modernization*. 2023. URL: <https://sg.ucass.edu.cn/info/1150/3985.htm> (in Chinese)

ПРІОРИТЕТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Олена Луценко,
кандидат біологічних наук, доцент,
Глухівський національний університет
імені Олександра Довженка, Глухів, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3705-8743>

Анотація. У статті розглядаються умови професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів природничих наук. Автори наголошують, що розв'язання проблеми теоретико-методологічних передумов професійної підготовки вчителя природничих наук варто шукати в осмисленні категорій «культура» і «методологія» і, як наслідок, в усвідомленні того факту, що, напевно, не будь-яка діяльність вимагає певної культури її організації, а також методологічного обґрунтування. Встановлено, що нові моделі професійної підготовки нині ґрунтуються на засадах диференціації, диверсифікації, багаторівневості, фундаменталізації, стандартизації, комп'ютеризації, індивідуалізації, неперервності, гуманізації й гуманітаризації.

Ключові слова: пріоритети, підготовка, вчитель, професійний, фундаменталізація

Abstract. The article examines the conditions of professional and pedagogical training of future teachers of natural sciences. The authors emphasize that the solution to the problem of theoretical and methodological prerequisites for the professional training of natural

science teachers should be sought in the understanding of the categories "culture" and "methodology" and, as a result, in the awareness of the fact that, probably, not every activity requires a certain culture of its organization, as well as methodological justification. It has been established that new models of professional training are currently based on the principles of differentiation, diversification, multilevel, fundamentalization, standardization, computerization, individualization, continuity, humanization, and humanitarianization.

Keywords: *priorities, training, teacher, professional, fundamentalization*

У сучасній науковій літературі та освітній періодиці дедалі частіше порушуються питання вдосконалення системи професійної підготовки майбутнього вчителя, дискутується зміст його професійно-педагогічної культури. Це свідчить про певні зрушення в усвідомленні ролі та місця вчителя, а отже, й про відмову від спрощеного розгляду професійно-педагогічної діяльності й системи професійної підготовки педагогів. Уважаємо, що вчитель є визначальною постаттю навчально - виховного процесу, носієм змісту освіти й педагогічних технологій навчання та виховання. Він здійснює управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів і реалізовує програму виховання учнівського колективу, на науково обґрунтованих засадах забезпечує належні умови розвитку, самореалізації й самовизначення учнів у різноманітних видах діяльності. Підвищені вимоги до професійної діяльності й особистості вчителя визначають специфіку організації його професійно-педагогічної підготовки [3].

Розвиток особистості педагога, оволодіння відповідними знаннями й здатностями, які дозволяють йому робити обґрунтовані висновки стосовно стану й перебігу педагогічного процесу та ефективно діяти, що є метою, підґрунтям й умовою ефективної професійної діяльності. Однак, провідні вчені, які досліджують питання вдосконалення змісту професійної освіти (В. Бондар, С. Гончаренко, Н. Грицай, Н. Гузь, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кузь, В. Луговий, О. Мороз, Н. Ничкало, В. Радул, О. Савченко, С. Сисоева, Л. Хомич та ін.), небезпідставно вважають, що в сучасних умовах сформований образ професійно-педагогічної культури вже не забезпечує

професійний і кар'єрний успіх учителя, його конкурентноспроможність, високий рівень професіоналізму та педагогічної майстерності.

Розв'язання проблеми теоретико-методологічних передумов професійної підготовки вчителя природничих наук варто шукати в осмисленні категорій «культура» і «методологія» і, як наслідок, в усвідомленні того факту, що, напевно, не будь-яка діяльність вимагає певної культури її організації, а також методологічного обґрунтування. Репродуктивна діяльність, віддзеркаленням якої може бути рутинна повсякденна робота вчителя- функціонала на рівні раз і назавжди засвоєних технологій, не вимагає методологічних підходів. Інша річ – продуктивна діяльність, спрямована на отримання об'єктивно нового або суб'єктивно нового результату в ситуації невизначеності методів, прийомів і способів організації освітнього процесу [1].

Актуальність методологічної культури для вчителя пояснюється сучасним стрімким розвитком як загальнонаукових, так і тематичних методів у поєднанні з процесами глобалізації та інформатизації. Такий стан С. Гончаренко влучно називає «скупченням» різних знань, методів, підходів, напрямів [2]. У результаті вчителі часто не мають інструментів, необхідних для розв'язання конкретних проблем. Саме вони потребують рефлексійного аналізу та реконструювання з метою отримання (створення) нової наукової системи, за допомогою якої можливе виконання завдань і досягнення педагогічних цілей [2]. У результаті виникає методологічна ситуація, для розв'язання якої вчителю потрібно самовизначитися зі своїми науковими поглядами, професійними перевагами й уподобаннями, оцінити й узагальнити власний педагогічний досвід і досвід інших педагогів, сформувати певну методологічну позицію, що має узгоджуватися загалом із професійно-педагогічною позицією.

Велике значення має методологічна культура вчителя в галузі предмета викладання. В умовах плюралізму, гнучкості навчальних планів, варіативності програм, підручників і навчальних технологій, широкого впливу ЗМІ, підвищення ролі дослідницької роботи учнів, поглиблення профільного

спрямування суттєву роль відіграє рівень оволодіння вчителем провідними сучасними науковими теоріями, історією науки, дослідними стратегіями, процедурами методологічного аналізу, комплексом гносеологічних, теоретико-пізнавальних питань про співвідношення теорії і експерименту, фундаментального і фактологічного рівнів пізнання, про співвідношення між абсолютною і відносною істинами, про пізнання як нескінченний процес наближення до абсолютної істини внаслідок пізнання відносних істин. Методологічна культура в галузі природничих наук дозволяє вчителю вийти на загальнонауковий, загальнофілософський рівень сприйняття навколишнього світу. З огляду на це вважаємо, що методологічна культура є важливою рисою особистості в сучасному суспільстві, вона відображає рівень освіченості й ерудиції майбутнього вчителя природничих дисциплін, проявляється й розвивається під час засвоєння ним практичної й науково-дослідної педагогічної діяльності, а також діяльності з дослідження у галузевій науці.

Останнім часом розроблено концептуальні положення, які базуються на засадах Конституції України, Державної теорії розвитку освіти, законів «Про освіту» та «Про вищу освіту», модернізації освітніх програм підготовки майбутніх учителів біології та здоров'я людини і природознавства, Концепції «Нова українська школа», Глобальної програми дій ЮНЕСКО в галузі освіти для сталого розвитку (Partner Networks of the Global Action Programme on Education for Sustainable Development), спрямованих на трансформацію освітнього середовища, розвиток творчого потенціалу вчителів.

Зміна орієнтації освітньої методики – від становлення особистості до стратегій розвитку особистості та її саморозвитку – потребує диференційованої, диверсифікованої, багаторівневої, базової, комп'ютеризованої, персоніфікованої, неперервної, гуманної культуралізації й гуманізації теорії та практики освіти і вважається абсолютним пріоритетом XXI століття. Ці пріоритети зазначені в основному документі, прийнятому в рамках Болонського процесу [7].

Розглянемо найбільш значущі з них:

Фундаменталізація вищої освіти передбачає перегляд аксіологічних орієнтирів і пріоритетів, перехід від примату практичних і вузькоспеціальних знань до розвитку загальнокультурних і наукових форм мислення. Основою фундаменталізації є методологічно важливі, головні, стрижневі, системно сформовані та незмінні знання, які відповідають загальному світогляду й мисленню особистості та її адаптації до мінливих соціально-економічних й технологічних умов.

Соціально-гуманітарна підготовка передбачає цілеспрямоване поглиблення, конкретизацію та професіоналізацію мовної, філософської, політологічної, культурологічної, соціологічної, правознавчої, економічної, фізкультурно-оздоровчої освіти, а також її професійно-педагогічне спрямування з метою поширення їх змісту на загальнолюдські цінності [4].

Професійна педагогічна підготовка – багаторівнева система, що охоплює повністю неперервну підготовку викладачів за різним освітнім ступенем. Відповідно до цього науковці визначають та описують зміст трьох шаблів професійної педагогічної підготовки [5-6].

Отже, було визначено, що нові моделі професійної підготовки нині ґрунтуються на засадах диференціації, диверсифікації, багаторівневості, фундаменталізації, стандартизації, комп'ютеризації, індивідуалізації, неперервності, гуманізації й гуманітаризації. У ній як окремі самостійні, але досить вагомі складники виокремлюються загальнонаукова, фундаментальна, предметна, психолого-педагогічна, методична, практична, науково-педагогічна, інформаційно-технологічна, методологічна, соціально-гуманітарна та інші види підготовки. Розглянуті аспекти професійної підготовки структуруються в навчальних планах і програмах у три цикли дисциплін. Різні варіанти професійно-педагогічної підготовки моделюються на закладених концептуальних підходах до її структури і змісту на основі цілісного й системного розуміння сутності цього процесу.

Джерела:

1. Валько Н. Аналіз та перспективи підготовки майбутніх учителів інтегрованого курсу «Природничі науки». *Серія: Педагогічні науки*. Вип. 2. Бердянськ: БДПУ, 2019. С. 170–178.

2. Гончаренко С. У. Фундаменталізація професійної освіти як дидактичний принцип. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2008. № 2. С. 87–91.

3. Граматик Н. Професійна підготовка майбутнього вчителя біології: базові теорії природничо-наукового дискурсу. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-66-2019-15.pdf>

4. Липова Л. Модель фундаменталізації змісту природничої освіти в загальноосвітній школі. *Довідник директора школи*. 2014. №1–2. С. 39–47.

5. Наказ МОН від 03.08.2018 № 863 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення інтегрованого курсу «Природничі науки» для 10–11 класів закладів освіти загальної середньої освіти» на серпень 2018 – жовтень 2022 роки». URL: <https://imzo.gov.ua/2018/08/06/nakaz-mon-vid-03-08-2018-863-pro-provedennyaeksperymentu-vseukrajinskoho-rivnya-rozroblennya-i-vprovadzhenntya-navchalnometodychnoho-zabezpechennya-intehrovanoho-kursu-pryrodnychi-nauky-dlya/>

6. Національна доктрина розвитку освіти України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

7. Хомич Л. О. Аксиологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя. В кн.: Аксиологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога: монографія. Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. С. 7-21.

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВІЙСЬКОВО- МОРСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Антоніна Ляшкевич,
доктор педагогічних наук, професор,
Херсонська державна морська академія, Херсон, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0802-6489>

Анотація. У дослідженні схарактеризовано особливості інформаційно-методичного забезпечення здобувачів військово-морських закладів освіти; зосереджено увагу на умовах невизначеності в організації освітнього процесу; проаналізовано інформаційно-методичне забезпечення здобувачів для якісної підготовки, розглянуто чинники, які впливають на організацію освітнього процесу майбутніх військово-морських фахівців в умовах невизначеності; розглядаються питання, що наразі стоять перед освітянами всього світу.

Ключові слова: інформаційно-методичне забезпечення, здобувачі освіти, військово-морські освітні заклади, якісна підготовка, умови невизначеності, морські сили, військові події, готовність до вирішення складних завдань

Abstract. The study characterizes the peculiarities of informational and methodological support for applicants of naval educational institutions; attention is focused on conditions of uncertainty in the organization of the educational process; the informational and methodological support of applicants for high-quality training was analyzed, the factors affecting the organization of the educational process of future naval specialists in conditions of uncertainty were considered; issues currently facing educators around the world are considered.

Keywords: informational and methodological support, education seekers, naval educational institutions, quality training, conditions of uncertainty, naval forces, military events, readiness to solve complex tasks

Актуальність. Питання військово-морської вищої освіти набирає все більше обертів і є актуальним на сучасному етапі розвитку освіти і переорієнтації в підходах до організації освітнього процесу, а особливо – в умовах невизначеності, оскільки військові морські сили є важливою складовою національної безпеки багатьох країн. Умови невизначеності можуть включати загрози з боку інших країн, терористичні акти, природні катастрофи та інші небезпеки, які можуть виникнути на морі. Тому забезпечення якісної підготовки морських військ, здатних ефективно діяти в умовах невизначеності є надзвичайно важливим завданням для будь-якої країни, зокрема України.

Мета дослідження – визначити особливості інформаційно-методичного забезпечення здобувачів військово-морських закладів освіти в умовах невизначеності.

Основні результати. Проблеми військово-морської освіти в Україні, порядок оволодіння необхідними навичками та особливості підготовки кваліфікованих фахівців у закладах вищої освіти висвітлено в дослідженнях таких науковців: В. Кузьменко [1], А. Ляшкевич [2], І. Попроцький [3], Н. Терентьєва [4], І. Чистякова [5] тощо.

У процесі вивчення й аналізу основних теоретико-практичних чинників з означеної теми з'ясовано, що інформаційно-методичне забезпечення здобувачів освіти в умовах невизначеності є ключовим, оскільки воно допомагає адаптації до умов освітнього процесу і забезпечує їхню готовність до вирішення складних завдань. Так, умови невизначеності часто вимагають швидкої реакції на нові події та виклики, а інформаційне забезпечення має надавати здобувачам найновішу й актуальну інформацію про події військового характеру, що допомагає їм аналізувати ситуацію та приймати обґрунтовані рішення. Методичне забезпечення, у свою чергу, надає їм чіткі інструкції і стратегії для подолання складних ситуацій, допомагаючи зберегти спокій та ефективність у вирішенні завдань, бо умови невизначеності створюють такі психологічні процеси як стрес та неспокій.

Питання невизначеності в освітньому процесі під час воєнного часу стають особливо актуальними через різні фактори, що впливають на забезпечення безпеки та нормального функціонування навчальних закладів. Такими факторами є безпека та захист, переривання освітнього процесу, переорієнтація на навчання військового мистецтва, а в період воєнного часу, як бачимо, збільшується попит на навчання з військової тактики, стратегії та інших аспектів військової справи, що впливає на структуру та зміст освітнього процесу. Важливим у цьому аспекті є евакуація та розселення закладів освіти в зони, де можлива більша безпека, також впливає на доступність навчальних ресурсів та інфраструктуру, зміни в освітній державній політиці, коли здійснюється перерозподіл бюджетних коштів, перегляд навчальних програм або введення

спеціальних програм для підготовки кадрів для потреб оборони країни. Усі ці аспекти створюють серйозні виклики для освітніх установ та учасників освітнього процесу під час воєнного стану, і вимагають адаптивності, стратегічного планування та ефективного керівництва для подолання цих труднощів.

Тому, зважаючи на означені обставини, інформаційно-методичне забезпечення є важливим у підготовці здобувачів освіти до дій в умовах невизначеності, забезпечуючи їхню готовність та ефективність у вирішенні різноманітних завдань.

Існують різні підходи до класифікації інформаційно-методичного забезпечення підготовки фахівців у воєнно-морських закладах освіти: за видом інформації (теоретичне інформаційно-методичне забезпечення, що охоплює навчальні посібники, підручники, лекційні матеріали тощо і практичне інформаційно-методичне забезпечення, яке може включати методичні рекомендації, навчальні відео, тренувальні завдання й інші матеріали); за предметною спрямованістю (забезпечення з підготовки в морській навігації та морській безпеці, забезпечення з військової тактики та стратегії, забезпечення з технічних аспектів експлуатації військових кораблів та обладнання, забезпечення з міжнародного морського права та дипломатії, забезпечення з медичної підготовки та надання першої допомоги на морі тощо); за методичними підходами (традиційне забезпечення, що ґрунтується на лекціях, практичних заняттях та підручниках, інтерактивне забезпечення, що використовує інтерактивні технології, відеоуроки, комп'ютерні симуляції, спеціалізоване забезпечення для конкретних видів навчально-практичних завдань, таких як симуляція бойових дій, маневрування кораблів та інші); за рівнем доступності та розповсюдження (загальнодоступне забезпечення, що може бути доступним для всіх здобувачів, спеціалізоване забезпечення для використання в рамках конкретних спеціалізованих курсів або програм).

Кожна класифікація може бути корисною та продуктивною для розуміння та організації освітнього процесу підготовки фахівців у воєнно-морських закладах освіти.

Важливим чинником з означеної проблеми є особливості інформаційно-методичного забезпечення підготовки фахівців у

воєнно-морській галузі, що полягають у врахуванні специфіки цієї галузі, а також вимагають комплексного підходу та високого рівня професійної підготовки. Такими особливостями є: збалансованість інформаційних ресурсів (інформаційне забезпечення має охоплювати як теоретичний, так і практичний матеріал, відповідно до специфіки навчальних програм у воєнно-морській сфері); актуальність даних (оскільки технології та стратегії військово-морського забезпечення постійно розвиваються, інформаційне забезпечення має відображати найновіші досягнення і підходи); широкий спектр тематики (мають враховуватися всі аспекти, включаючи військову техніку, морську навігацію, стратегічне планування, безпеку та оборону, морське право тощо); застосування інноваційних технологій (використання сучасних засобів інформаційних технологій, таких як симуляційне моделювання, віртуальна реальність, онлайн-курси); індивідуалізація навчання (забезпечення можливості індивідуалізованого навчання, враховуючи потреби кожного здобувача та рівень його підготовки); стимулювання досліджень і самоосвіти (підтримка здобувачів освіти в проведенні власних досліджень та самоосвіти шляхом надання доступу до різноманітних джерел інформації та методичних матеріалів); урахування специфіки служби в морському флоті (розробка спеціалізованих курсів та матеріалів, що враховують особливості морського життя, навички маневрування в умовах обмеженого простору, вирішення надзвичайних ситуацій на морі); підтримка науково-педагогічного колективу (забезпечення викладачів та інструкторів відповідною методичною літературою, доступ до баз даних інноваційних педагогічних підходів та технік).

Ці та інші особливості організації освітнього процесу забезпечать ефективну підготовку фахівців у воєнно-морській галузі, яка відповідає сучасним вимогам і потребам.

Висновок. Отже, умови невизначеності вимагають від здобувачів здатності аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки, а інформаційно-методичне забезпечення сприяє розвитку критичного мислення, що є важливою навичкою в умовах невизначеності, а розглянуті аспекти сприятимуть майбутнім фахівцям воєнно-морської галузі бути

готовими до нових викликів в умовах невизначеності на сучасному ринку праці.

Джерела:

1. Кузьменко В. В. Чорноморський регіон: окремі аспекти військово-морської освіти. *Педагогічний альманах*. 2023. Випуск 53. С. 55–62.

2. Ляшкевич А. І. Реалізація стандартів НАТО шляхом розвитку військово-морської освіти Румунії та України у XXI столітті. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 14–15 (170–171). С. 90–94.

3. Попроцький І. С. Напрямки удосконалення навчально-виховного процесу Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія». *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 39. С. 211–219.

4. Терентьєва Н. О. Розвиток вищої морської освіти України в контексті тенденційності розвитку вищої освіти. *Наукова скарбниця Освіти Донеччини*. 2018. Вип. 2. С. 38–42.

5. Чистякова І. А., Сбруєва А. А., Рибалко П. Ф. Організаційно-педагогічні засади розвитку вищої військової освіти у країнах Чорноморського регіону. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 3 (127). С. 518–527.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЦІЛІ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Людмила Мазуренко,

кандидат політичних наук,

Інститут Військово-Морських Сил Національного університету

«Одеська морська академія», Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3189-8215>

Анотація. Дослідження присвячене аналізу процесів цифрової трансформації європейського суспільства. Метою дослідження є розкриття цілей та інструментів діджиталізації європейського

суспільства та відповідних завдань Європейського Союзу, а також процесів цифровізації в Україні. Проведене дослідження свідчить, що для досягнення цілей і завдань цифровізації ЄС сприяє масштабним міжнародним проектам, у яких об'єднуються інтелектуальні ресурси багатьох країн.

Ключові слова: цифровізація, Європейський Союз, програми цифровізації ЄС, високопродуктивні обчислення, кібербезпека, інформаційні технології

Abstract. *The study is devoted to the analysis of processes of digital transformation of European society. The purpose of the study is to reveal the methods and tools of digitalization of European society and the corresponding tasks of the European Union, as well as digitalization processes in Ukraine. The conducted research shows that in order to achieve the goals and objectives of digitalization, the EU supports large-scale international projects that combine the intellectual resources of many countries.*

Keywords: *digitalization, European Union, EU digitalization programs, high performance computing, cyber security, information technologies*

Постановка проблеми. Затвердження визначених завдань виконання програм щодо цифровізації суспільства потребує урахування характерних особливостей кожної країни, звичаїв, рівня розвитку та доступності джерел фінансування. Україна як кандидат в члени ЄС, може брати участь у виконанні завдань програм у сфері цифровізації Європейського Союзу. Розгляд відповідних можливостей та способів їх використання є важливими завданнями для керівництва держави, а також всіх членів суспільства.

Метою даного дослідження є розкриття цілей та інструментів діджиталізації європейського суспільства та відповідних завдань Європейського Союзу, а також процесів цифровізації в Україні. Мета статті досягається завдяки аналізу засадничих документів ЄС щодо цифровізації: сфер застосування, завдань, показників, за якими проводиться моніторинг реалізації програми та джерел її фінансування. У дослідженні міститься й аналіз процесів діджиталізації в Україні з огляду на процеси у ЄС та залучення України до їх втілення.

Цифровізація – це запровадження цифрових технологій в усі сфери життя суспільства: від міжлюдської взаємодії до промисловості, від транспорту до одягу та дитячих іграшок тощо. Цифрова трансформація нині є одним з базових інструментів досягнення стратегічних цілей розвитку Європи та одним з пріоритетів ЄС. Вона посилить потенціал європейського товариства для запровадження новітніх цифрових технологій, надасть нові можливості бізнесу, підтримає зелений курс та досягнення кліматичної нейтральності в майбутньому, сприятиме поліпшенню цифрових навичок населення і дасть можливість оцифрувати державні послуги. Головні заходи цієї політики містяться в Програмі ЄС "Цифрова Європа", яка має метою провести цифрову трансформацію суспільства та економіки. Програма встановлює 5 чітко визначених цілей: "Високопродуктивні обчислення"; "Штучний інтелект"; "Кібербезпека і довіра"; "Розширені цифрові навички"; "Розгортання та найкраще використання цифрових можливостей та сумісності".

Програма «Цифрова Європа» задля вирішення цих завдань співфінансує виконання інших програм ЄС, наприклад, Horizon Europe [1], Connecting Europe Facility [2], Recovery and Resilience Facility [3] і Structural Europe [4]. Передбачається, що програма „Horizon Europe” вплине на: - науку: формування новітніх якісних знань; розвиток людського капіталу для сфери досліджень і інновацій; сприяння поширенню наукових знань; - на суспільство: збільшення внесків в пріоритети політики Євросоюзу і розв’язання глобальних проблем людства завдяки дослідженням і інноваціям; одержання переваг і ріст впливу через дослідницькі та інноваційні місії; активізація застосування результатів наукових досліджень і впровадження інновацій у суспільстві; - на економіку: ріст економіки на інноваційній основі; збільшення кількості робочих місць; сприяння інвестиціям у наукові дослідження та ноу-хау. Одними з базових складових „Horizon Europe” є впровадження політики відкритої науки (Open Science), що включає вільний доступ до наукових публікацій і дослідницьких даних та поширення новітнього досвіду (Spreading Excellence), одержаних під час реалізації проєктів.

„Horizon Europe” надає підтримку й українським вченим й інноваторам. Асоціація з ЄС дала можливість нашим суб'єктам брати участь в програмах на рівних умовах з суб'єктами держав Євросоюзу[5]. "Connecting Europe Facility" відкрила доступ Україні до фінансування у рамках програми, яка стимулюватиме покриття безпечними та надійними цифровими ширококутовими мережами та 5G інтернетом, діджиталізацію транспортних та енергетичних мереж.

Recovery and Resilience Facility(RRF) надає допомогу державам-членам у вигляді позик для фінансування проведення реформ та вкладення інвестицій відповідно до пріоритетів ЄС, що направлені на розв'язання проблем, що містяться в рекомендаціях кожній країні. Регламент RRF містить 6 сфер політики загальноєвропейського рівня: - зелений перехід; - цифрове перетворення; - розумне, стійке та інклюзивне зростання, до якого входить економічне єднання, робочі місця, продуктивність, конкурентоспроможність, наукові дослідження, розробки та інновації, ефективний внутрішній ринок із сильним малим та середнім бізнесом; - соціальна і територіальна єдність; - медицина, а також економічна, соціальна та інституційна стійкість до криз і спроможність реагувати на них; - політика майбутнього покоління (наприклад, освіта і навички). Як бачимо, цифровізація, відповідні реформи й інвестиції в ІТ інфраструктуру і процеси мають суттєве значення для нарощування інноваційного потенціалу Євросоюзу, а також в зменшенні залежності ЄС завдяки диверсифікації найважливіших ланцюжків постачання. RRF фінансує проведення реформ і інвестицій щодо розгортання ширококутових мереж зв'язку, діджиталізації державних процесів і послуг, малого та середнього бізнесу, розвитку цифрових навичок населення, підтримки досліджень та розробок, пов'язаних з цифровими технологіями та впровадження новітніх технологій.

У відносинах ЄС - Україна щодо цифрової трансформації виділимо два головні напрями: підтримка України цифровими технологіями та впровадження відповідних технологій в Україні[6]. Європейська комісія щодо питань комунікаційних мереж, контенту та технологій (DG CNECT) допомагає Україні

відновити інфраструктуру зв'язку та діяльність підприємств. Орган європейських регуляторів електронних комунікацій (BEREC) допомагає та консультує Європейську Комісію і національні регуляторні органи Євросоюзу щодо питань забезпечення послідовного використання правил діяльності електронних комунікацій шляхом надання висновків, вказівок і рекомендацій. Єврокомісія надала повноваження національному регуляторному органу України в сфері електронних комунікацій брати участь в роботі BEREC. Це рішення практично зближує Україну з Єдиним цифровим ринком Євросоюзу, допомагає впроваджувати стандарти та кращі практики Євросоюзу щодо цифрових комунікацій та новітнє європейське законодавство.

В 2022 році Єврокомісія надала доступ Україні до програми «Цифрова Європа» [7]. Вітчизняні підприємства, організації і органи державного управління отримують користь від фінансування і допомоги сфері суперкомп'ютерів, штучного інтелекту і цифрових навичок. Також вони отримують доступ до Центрів цифрових інновацій, що допомагають компаніям швидше відповідати на цифрові виклики та ставати конкурентоспроможнішими. Вигоди від участі у Програмі ЄС "Цифрова Європа" для вітчизняного підприємництва[7]: - з'являється можливість отримати грантову підтримку власної ідеї тому що стають доступними європейські інструменти конкурсного фінансування; - досвід створення та участі у міжнародних консорціумах; - долучення наших спеціалістів до втілення в життя міжнародних проєктів; - нарощування цифрової і інноваційної інфраструктури; - створення та ефективне застосування цифрових потужностей та інтероперабельності; - розвиток і покращення сучасних цифрових навичок населення.

Висновки. Цифрова трансформація є однією із ключових ланок стратегічного розвитку Євросоюзу, що постійно працює над запровадженням змін до всіх сфер життєдіяльності суспільства загалом та кожного його члена зокрема. Щоби підготувати суспільство та економіку до змін, що несе цифровізація, Євросоюз нині намагається створити безпечний інклюзивний цифровий простір. Таким чином, цифрова трансформація має враховувати цінності ЄС, права та безпеку

європейців, покращувати цифровий суверенітет європейського співтовариства. Вивчення змісту програм розвитку Євросоюзу показує, що кожна з них містить завдання цифровізації певної сфери діяльності. Ефективна реалізація поставлених завдань підтримується високим рівнем розвитку країн-членів ЄС, пильною увагою до наукових досліджень, значними фінансовими ресурсами, виділеними для цього. Україна також цифровізує всі сфери життєдіяльності українського суспільства, напрацьовує свої підходи та співпрацює із іноземними країнами. Участь в програмі «Цифрова Європа» додає можливостей українському бізнесу. Співпраця України із країнами-членами Євросоюзу щодо вирішення завдань цифровізації зробила її учасником сучасних процесів європейського співтовариства, що підвищить рівень цифрового розвитку українського суспільства.

Джерела:

1. European Commission. Horizon Europe URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en
2. Connecting Europe Facility. URL: https://cinea.ec.europa.eu/programmes/connecting-europe-facility_en
3. European Commission. Recovery and Resilience URL: https://ec.europa.eu/economy_finance/recovery-and-resilience-scoreboard/index.html?lang=en
4. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial/next_en
5. Офіційний сайт Європейського Союзу. Дослідження та інновації URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/commission-announces-plans-horizon-europe-office-ukraine-mid-2023-2023-02-02_en
6. Офіційний сайт Європейського Союзу. Support Ukraine URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/pl/policies/support-ukraine>
7. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://business.dii.gov.ua/digital-europe-programme>

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ ДО ШЛЮБУ ТА СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ

Трина Маскаєва,

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

(науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Терентьєва)

Анотація. У статті висвітлюється проблема підготовки до сімейного життя, компоненти та рівні психологічної готовності до подружніх взаємин, фактори підготовки до шлюбу, обов'язки та соціальні стандарти поведінки, якими регулюється сімейне життя.

Ключові слова: підготовка і готовність до шлюбу, сім'я, шлюб, психологічна сумісність, духовна сумісність, подружня сумісність

Abstract. The article highlights the problem of preparation for family life, components and levels of psychological readiness for marital relations, factors of preparation for marriage, responsibilities and social standards of behavior that regulate family life.

Key words: preparation and readiness for marriage, family, marriage, psychological compatibility, spiritual compatibility, marital compatibility

Постановка проблеми. Підготовка до шлюбу та сімейного життя завжди була одним з найважливіших завдань підліткового віку, не менш важливим, ніж підготовка до кар'єри. Але ця проблема не стояла так гостро, як сьогодні.

Прискорення статевого дозрівання і одночасне послаблення зовнішнього контролю за поведінкою підлітків, а також лібералізація «дорослої» сексуальної моралі і руйнування традиційних стереотипів застали наше суспільство і школу зненацька. Хочемо ми того чи ні, але нормативні орієнтації сучасних юнаків та дівчат дуже відрізняються від орієнтацій їхніх батьків, бабусь та дідухів. Більше того, ці орієнтації досить суперечливі.

Особливості уявлень молоді про шлюб і сім'ю, які свідчать про значні прогалини в знаннях про шлюб і сім'ю, а також про

помилкові, нереалістичні погляди на ті чи інші питання, що, природно, позначається на їхньому ставленні до інституту сім'ї, повинні враховуватися в цілеспрямованій підготовці молоді до сімейного життя.

Серед чинників підготовки до шлюбу недостатньо вивченим є вплив на людину суб'єктивного відчуття самотності. Водночас дослідження показують, що

- сім'я є важливою життєвою цінністю для молоді;
- уявлення молодих людей про сім'ю відрізняються і стосуються більше психологічних аспектів сімейного життя.

Основні результати. Дослідження сучасної сім'ї показують, що подружжя не мають достатнього бажання вступати в шлюб. Як наслідок, народжується мало дітей і відбувається багато розлучень. Дві третини розлучень відбуваються в перші п'ять років подружнього життя. Це пов'язано з багатьма факторами: завищеними очікуваннями від шлюбу, особистісною незрілістю подружжя, невмінням спілкуватися тощо.

Ми поділяємо думку дослідників, що сьогодні важлива спеціальна підготовка молоді до шлюбу та сім'ї, яка передбачає:

- посилення відповідальності молодих людей у шлюбі, сім'ї та батьківстві;
- формування здорового способу життя шляхом роз'яснення залежності сексуальності та батьківства від наявності шкідливих звичок;
- розвиток психологічної компетентності щодо специфіки сімейних стосунків;
- вирішення питань раціонального ведення домашнього господарства, ефективної організації сімейного бюджету.

Психолого-педагогічна наука значною мірою з'ясувала поняття «підготовка» та «готовність до шлюбу», причому кожен автор вкладає в них власне розуміння. Однак останнім часом все частіше використовується термін «психологічна готовність до шлюбу». Він характеризується досить різними підходами в психолого-педагогічних дослідженнях. На нашу думку, існуючі характеристики не дають повного уявлення про сутність психологічної готовності до шлюбу. Тому ця тема є недостатньо дослідженою в психології.

Теоретичний аналіз наукової літератури, дослідження з даної тематики та досвід роботи психологів-консультантів в цілому дозволяють психологам зробити висновок, що психологічна готовність до шлюбу – це, з одного боку, інтегроване психологічне утворення, яке включає в себе стійку позитивну мотивацію до шлюбу, актуалізацію знань, умінь, навичок, особистісних якостей члена сім'ї, здатність до емпатійного розуміння партнера та конструктивної поведінки в сім'ї, а з іншого боку, це процес і результат діяльності.

Для більш повного визначення психологічної готовності до шлюбу слід розглянути її структурні компоненти. Психологічна готовність до шлюбу – це динамічна структура, яка залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників і є складним синтезом взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів. Структура психологічної готовності включає такі компоненти, як мотивація, особистість, пізнання, емоції та регуляція, а також поведінка. Вони абстраговані та конкретизовані [2].

Готовність до шлюбу є інтегральною категорією, яка охоплює низку аспектів:

- формування певного морального комплексу - готовність індивіда взяти на себе нову систему обов'язків по відношенню до дружини/чоловіка та майбутніх дітей. Формування цього аспекту пов'язане з розподілом ролей між подружжям;

- готовність до міжособистісного спілкування та співпраці. Сім'я є малою групою і її нормальне функціонування вимагає узгодження ритму життя чоловіка і дружини;

- здатність безкорисливо присвятити себе партнеру. Здатність так відчувати передбачає вміння займатися відповідною діяльністю, заснованою, в першу чергу, на якостях і характеристиках альтруїзму люблячої людини;

- наявність якостей, пов'язаних з проникненням у внутрішній світ людини - емпатійного комплексу. Важливість цього аспекту пов'язана з тим, що шлюб стає все більш психологічним у зв'язку з удосконаленням людини як особистості. У зв'язку з цим зростає роль психотерапевтичної функції шлюбу, успішній реалізації якої сприяє розвиток емпатії, здатності співпереживати емоційний світ партнера;

- висока естетична культура почуттів і поведінки особистості;

- вміння конструктивно вирішувати конфлікти, здатність до саморегуляції власної психіки та поведінки.

У наш час шлюб все частіше стає добровільною справою двох молодих людей, які, навіть будучи економічно залежними від батьків, часто не ставлять їх до відома про свої наміри. Говорячи про шлюб, не слід забувати, що бажання вступити в шлюб і ступінь готовності до нього – далеко не одне і те ж поняття. На думку психологів, морально-психологічна готовність людини до шлюбу означає прийняття нею цілої низки вимог, обов'язків і соціальних норм поведінки.

До них відносяться:

- готовність прийняти нову систему обов'язків перед подружжям і майбутніми дітьми та нести відповідальність за їхню поведінку;

- розуміння прав і гідності інших членів сімейної спільноти, визнання принципів рівності у людських стосунках;

- прагнення до щоденного спілкування та співпраці, узгодженість взаємодії з представником протилежної статі, що в свою чергу передбачає високу моральну культуру;

- вміння пристосовуватися до звичок і рис характеру іншої людини, розуміти її психічні стани.

В різних сім'ях ці вимоги виконуються різною мірою. Виходячи з цього очевидного факту, існує поняття «подружжя», яке включає в себе кілька складових [3]:

- здатність піклуватися про іншу людину, безкорисливо служити їй, активно творити добро;

- здатність співпереживати, співчувати, співчувати, тобто «входити» в емоційний світ партнера, розуміти його радощі і печалі, переживання і невдачі, поразки і перемоги, знаходити духовну єдність з іншою людиною;

- здатність до співпраці, спільної праці, міжособистісного спілкування, вміння виконувати різні види робіт, організовувати споживання і розподіл у домогосподарстві;

- висока етична та психологічна культура, яка передбачає здатність до толерантності та терпимості, щедрості та доброти, прийняття іншої людини з усіма її особливостями та недоліками, придушення власного егоїзму. Всі ці якості є показниками здатності людини швидко змінювати свою поведінку відповідно

до мінливих обставин, бути толерантною, стабільною і передбачуваною в поведінці, йти на компроміс.

Вони підкреслюють велике значення готовності кожної людини до шлюбу і зазначають, що міцність і доля шлюбу залежить від багатьох факторів, оскільки сім'я об'єднує двох людей зі своїми складними психологічними і фізіологічними особливостями. Дуже важливо, щоб люди, які одружуються, були соціально і психологічно зрілими особистостями.

Ця зрілість не досягається за один день і залежить від багатьох факторів.

Насамперед, необхідна психологічна готовність і здатність виконувати ролі чоловіка і дружини, а потім батька і матері. Кожна соціальна роль передбачає певні очікування, які покладаються на її виконавця. Тому готовність до ролей чоловіка і дружини означає чітке знання цих ролей (тобто прав і обов'язків) і бажання їх виконувати.

Окрім психологічної готовності, найважливішою складовою сім'ї є функціонально-рольові відносини між чоловіком і жінкою. У недалекому минулому саме чоловік виконував найважчу фізичну роботу і ніс моральну відповідальність за добробут родини. Сьогодні існує явний розрив між традиційними уявленнями про «чоловічі» та «жіночі» сімейні ролі та реальним розподілом обов'язків у сім'ї. Важливим елементом сімейних стосунків є емоційно-оціночні зв'язки, які включають думки та переконання чоловіка і жінки щодо певних якостей, рис характеру та вчинків іншого. Ці оцінки здійснюються переважно за умовною віссю «подобається» – «не подобається». З часом ці суб'єктивні оцінки можуть коригуватися. Одні й ті ж риси характеру, звички та манери чоловіка чи жінки викликають різні, іноді прямо протилежні емоційні реакції. У цьому випадку йдеться про психологічну зрілість людини. Вчені пояснюють це відсутністю надмірного егоїзму та агресивності, а також умінням визнавати власні помилки і прагненням до постійного самовдосконалення у подружніх стосунках.

Висновки. Вибір шлюбного партнера може бути мотивований різноманітними потребами, які можуть бути як здоровими, так і невротичними. Від цього багато в чому залежатиме успішність

стосунків у майбутньому. Вибір, зроблений на основі невротичних потреб, не сприяє формуванню почуття зрілої любові і розвитку стабільних емоційних стосунків.

Джерела:

1. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. Київ: МАУП. 2001. 95 с.
2. Буленко Т. В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної молоді сім'ї. *Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки*. 2010. № 9. 279 с.
3. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.

SPEECH COMPREHENSION CHALLENGES AMONG L2 KAZAKHSTANI STUDENTS/RESEARCHERS IN AMERICA

Ainagul Mukhtarkhanova,

*Candidate of pedagogical sciences, associate professor
Visiting scholar at Michigan State University,
Kazakhstan – USA*

Dina Kurmanayeva,

*PhD, associate professor
Visiting scholar at Michigan State University,
Kazakhstan – USA*

Abstract. *In recent years, an increasing number of Kazakhstani students and experts have chosen American universities for their studies and/or scientific internships. Naturally, classes at American colleges are held in English, which presents difficulties for L2 English students. In such universities, students' knowledge is assessed, regardless of their language level, on an equal basis with native English speakers. The goal of this research project is to identify the difficulties which Kazakh students and scientists face in understanding American-English speech, as well as to investigate methods and strategies and make recommendations to overcome difficulties in understanding American-English speech.*

During the investigation, we observed that some of the participants struggled with US-specific background information and cultural aspects, in addition to speech. We also tried to address the linguistic and cultural aspects of the problem by formulating a qualitative study to try to close the gap. We conducted a case study analysis involving ten Kazakh students and scientists who have lived in the United States for more than a year and are studying at US universities. At the start of the study, a personal survey and interview were undertaken with each participant to identify difficulties in comprehending American-English speech. The surveys and interviews identified and collated strategies which participants used to overcome their difficulties.

Three months later, a follow-up survey was done, with the interim conclusions from the first interviews used to modify the questions and conduct a second interview with each participant. The results of the first and second surveys and interviews were captured on an audio recorder, coded, and analyzed using a cultural-linguistics framework. This study offers some insights into how L2 learners identify and overcome language challenges.

Keywords: *speech comprehension, challenges, students/researchers*

Анотація. *В останні роки все більше казахстанських студентів і експертів обирають американські університети для навчання та/або наукового стажування. Звичайно, заняття в американських коледжах проводяться англійською мовою, що викликає труднощі у студентів L2 English. У таких університетах знання студентів оцінюються незалежно від рівня їхньої мови нарівні з носіями англійської мови. Метою цього дослідницького проекту є виявлення труднощів, з якими стикаються казахстанські студенти та вчені при розумінні американо-англійської мови, а також дослідження методів і стратегій і надання рекомендацій для подолання труднощів у розумінні американо-англійської мови.*

Під час розслідування ми помітили, що деякі учасники, окрім мовлення, страждали від довідкової інформації про США та культурних аспектів. Ми також спробували розглянути лінгвістичні та культурні аспекти проблеми, сформулювавши якісне дослідження, щоб спробувати усунути прогалину. Ми провели аналіз прикладів за участю десяти казахстанських студентів і вчених, які проживають у Сполучених Штатах більше року та навчаються в університетах США. На початку

дослідження з кожним учасником було проведено особисте опитування та інтерв'ю, щоб виявити труднощі в розумінні американсько-англійської мови. Опитування та інтерв'ю виявили та порівняли стратегії, які використовували учасники для подолання своїх труднощів.

Через три місяці було проведено додаткове опитування з проміжними висновками перших інтерв'ю, використаними для зміни запитань і проведення другого інтерв'ю з кожним учасником. Результати першого та другого опитувань та інтерв'ю були записані на аудіозапис, закодовані та проаналізовані за допомогою культурно-лінгвістичної системи. Це дослідження пропонує деяке уявлення про те, як учні L2 визначають і долають мовні проблеми.

Ключові слова: розуміння мовлення, проблеми, студенти/дослідники

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Лілія Мусенко,

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

(науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Терентьева)

Анотація. Дослідження присвячене аналізу психологічного стану учасників бойових дій, розкриває основні аспекти психологічних проблем, з якими стикаються військові після участі у бойових діях. Після травматичних подій, пов'язаних з війною, у багатьох з них розвиваються такі порушення, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність та суїцидальні настрої. Вони також стикаються з труднощами адаптації до мирного життя, що може призводити до ізоляції та соціальних конфліктів. Психологічна допомога, реабілітаційні програми та підтримка з боку суспільства мають вирішальне значення для відновлення їхнього емоційного та фізичного здоров'я. Тема

охоплює різноманітні методи діагностики психологічного стану та підходи до психотерапії та реабілітації, що сприяють покращенню психічного стану військових і їхньому успішному поверненню до мирного життя.

Ключові слова: посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), учасники бойових дій, психологічна адаптація, травматичний досвід, депресія, тривожність, реабілітація, психотерапія, соціальна ізоляція, психосоматичні розлади

Abstract. *The study is devoted to the analysis of the psychological state of combatants, reveals the main aspects of psychological problems faced by military personnel after participating in combat operations. After traumatic events related to war, many of them develop disorders such as post-traumatic stress disorder (PTSD), depression, anxiety and suicidal tendencies. They also face difficulties in adapting to a peaceful life, which can lead to isolation and social conflicts. Psychological help, rehabilitation programs and community support are critical to restoring their emotional and physical health. The topic covers various methods of diagnosing the psychological state and approaches to psychotherapy and rehabilitation, which contribute to the improvement of the mental state of military personnel and their successful return to civilian life.*

Keywords: *post-traumatic stress disorder (PTSD), combatants, psychological adaptation, traumatic experience, depression, anxiety, rehabilitation, psychotherapy, social isolation, psychosomatic disorders*

Постановка проблеми. Визначення й розуміння глибоких психологічних наслідків, які виникають у людей, що пережили бойові дії. Військові часто стикаються з екстремальними стресовими ситуаціями, що можуть призводити до розвитку психічних розладів, зокрема ПТСР, депресії, тривожності та суїцидальних настроїв. Не виключається ретравматизація вже травмованих.

Головна проблема полягає в тому, що більшість таких учасників відчувають труднощі в адаптації до мирного життя після завершення їхньої участі в конфліктах. Вони можуть відчувати емоційну відчуженість, соціальну ізоляцію, втрату сенсу життя і не здатні знайти підтримку серед близьких і суспільства. Водночас відсутність належної психологічної допомоги та підтримки з боку державних і соціальних інститутів

лише ускладнює процес реабілітації. Ця проблема є актуальною, оскільки без своєчасної допомоги військові ризикують погіршенням свого психічного і фізичного здоров'я, що також негативно впливає на їхні родини і суспільство в цілому. Необхідно створювати ефективні програми підтримки, реабілітації та психотерапевтичного супроводу для учасників бойових дій.

Метою даного дослідження є вивчення та аналіз особливостей психологічного стану учасників бойових дій, зокрема тих психічних і емоційних розладів, які виникають внаслідок травматичних подій, пов'язаних з війною. Дослідження спрямоване на виявлення ключових факторів, що впливають на розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожності та інших психосоматичних порушень, а також на вивчення труднощів адаптації до мирного життя. Крім того, метою є оцінка ефективності існуючих методів психотерапії та реабілітації учасників бойових дій з метою їх успішного повернення до нормального життя.

Психологічна напруга після повернення до мирного життя для багатьох бійців виявляється значно важчим випробуванням, ніж участь у бойових діях. Виникають труднощі в адаптації до мирного життя, зокрема, напруженість у відносинах між військовослужбовцями і суспільством, спостерігається підвищений рівень емоційних станів таких як: тривожність, страх, агресивність, підозрілість тощо.

Методи дослідження стану учасників бойових дій охоплюють широкий спектр психодіагностичних інструментів та підходів, які допомагають оцінити психологічний стан військових після бойових дій. Використовуються стандартизовані опитувальники та тести для вимірювання рівня стресу, депресії та тривожності. Приклади: Шкала ПТСР (Post-Traumatic Stress Disorder Checklist, PCL), Госпітальна шкала тривоги і депресії (HADS), Шкала депресії Бека (BDI), Міннесотський багатофазний особистісний опитувальник (MMPI), тест Роршаха, тест тематичної апперцепції (ТАТ), тест самооцінка психічних станів за методикою Г. Айзенка (для вимірювання таких емоційних станів: тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність), багаторівневий тест-опитувач

«Адаптивність» (МЛО-АМ) А.Г. Маклакова і С.В. Чермяніна та ін. Основні проблеми, пов'язані з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією, тривожністю дозволяє виявити клінічне інтерв'ю. Це збір інформації про життєвий досвід, емоційний стан та симптоматику учасників бойових дій шляхом структурованих або напівструктурованих бесід.

В ході консультацій, спеціалісти спостерігають за поведінкою учасників бойових дій в різних соціальних і терапевтичних ситуаціях, що дозволяє краще зрозуміти їхню взаємодію з оточенням та емоційні реакції. Вимірювання фізіологічних реакцій на стрес (частота серцебиття, рівень кортизолу, артеріальний тиск) під час різних стимулів, дозволяє оцінити рівень тривожності чи стресу.

Для виявлення глибоких внутрішніх конфліктів і травматичних спогадів використовуються такі підходи, як психоаналіз, когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія.

Для ефективної інтеграції у суспільство використовуються фокус-групи та групова терапія. Це дозволяє учасникам бойових дій краще зрозуміти колективний досвід та підтримати одне одного через обговорювання своїх проблем з іншими ветеранами.

Широкого розповсюдження у роботі з учасниками бойових дій зазнали методи ізраїльських психологів, через багатий досвід Ізраїлю в умовах постійної військової загрози. Ці методи включають як класичні підходи до психотерапії, так і інноваційні технології, які розроблені з урахуванням специфіки ізраїльського суспільства та військових конфліктів.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) широко використовується для роботи з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) та тривожними станами. Ізраїльські психологи активно застосовують КПТ, яка допомагає військовим змінювати негативні мисленнєві шаблони та поведінкові реакції на стресові ситуації. Одна з форм КПТ: Терапія через вплив (Exposure Therapy). Це поступове занурення пацієнта у травматичні спогади під контролем терапевта. Метод дозволяє зменшити інтенсивність страхів і тривожності, що виникають у відповідь на ці спогади. Технологія десенсибілізації та переробки травматичних спогадів за допомогою рухів очей,

EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing), використовується ізраїльськими психологами для зниження емоційного стресу, пов'язаного з бойовим досвідом. Застосування психофізіологічних методів (Biofeedback) дозволяє учасникам бойових дій контролювати свої фізіологічні реакції на стрес, такі як серцебиття або м'язову напругу. Завдяки спеціальним приладам вони вчаться керувати своїм тілом і знижувати рівень тривожності. Також важливою частиною реабілітації в Ізраїлі є групова терапія, де ветерани мають можливість ділитися своїм досвідом з іншими. Це створює відчуття спільності та зменшує відчуття ізоляції. Творчі форми терапії (музика, малювання) допомагають учасникам бойових дій виразити свої емоції, зменшити стрес і відновити емоційний баланс. Іноді використовуються й тілесні техніки, що допомагають впоратися з фізичними проявами тривожності. Ізраїльські психологи надають велику увагу включенню родини в процес лікування та реабілітації. Підтримка сім'ї є критично важливою для зниження рівня стресу та полегшення адаптації до мирного життя. Ізраїльські фахівці мають великий досвід у роботі з солдатами безпосередньо після бойових дій або терактів. Ця практика дозволяє зменшити ризик розвитку ПТСР шляхом негайного надання психологічної допомоги.

Різноманіття методів допомагає отримати об'єктивну та суб'єктивну інформацію про психологічний стан учасників бойових дій, що сприяє розробці індивідуальних планів лікування та адаптації.

Висновки. Проведене дослідження підкреслює важливість глибокого аналізу психологічних проблем у військових після участі в бойових діях. Військові мають дуже високий травматичний досвід. Учасники бойових дій стикаються з серйозними психологічними викликами, серед яких посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність, що можуть негативно впливати на їхню життєдіяльність та соціальні взаємини. Повернення до мирного життя часто супроводжується труднощами в адаптації. Військові можуть відчувати ізоляцію, втрату сенсу життя, нездатність інтегруватися в цивільне суспільство, що вимагає комплексної підтримки. Лікування психологічних розладів повинно включати

широкий спектр підходів, таких як когнітивно-поведінкова терапія, групова терапія, арт-терапія, фізіологічні методи та реабілітаційні програми. Ефективна реабілітація потребує також підтримки родини та суспільства.

Швидка психологічна допомога та рання діагностика розладів, зокрема за допомогою таких методів як кризове втручання, є критичними для запобігання глибоким психологічним проблемам у майбутньому. Використання методів, розроблених в Ізраїлі та інших країнах, таких як EMDR та Biofeedback, підтверджує їх ефективність у роботі з військовими. Дослідження та вивчення психологічного стану учасників бойових дій є важливою складовою ефективною допомоги та реабілітації, що сприяє поверненню військових до повноцінного життя.

Джерела:

1. Banner T. F. An Examination of the Lived Experiences of United States Military Veterans who have been Diagnosed with Psychological Injuries of War who have Utilized Equine Assisted Therapy. LSU Doctoral Dissertations. URL: http://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_dissertations/1186

2. Hendin H., & Haas A. P. Suicide and guilt as manifestations of PTSD in Vietnam combat veterans. *American Journal of Psychiatry*. 1991. № 148 (5). P. 586-91.

3. Медсанбат: бойовий стрес. URL: <http://www.medsanbat.info/medsanbat-boyoviy-stres>

4. Мішиєв В.Д., Михайлов Б.В., Гриневич Є.Г., Омелянович В.Ю. Розлади психічної сфери внаслідок бойових дій. Вид. ВСВ «Медицина», 2023. 127 с.

5. Слюсаревський М.М., Чуніхіна С.Л. (ред.). (2022). Психологія російсько-української війни: внутрішній погляд. Матеріали Всеукраїнського круглого столу (7 квітня 2022 року). Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, Асоціація політичних психологів України. Київ: Талком. <http://surl.li/edfgv>

6. Циганенко Г.В., П'яста Р. Пугівник військовослужбовця та демобілізованого. Практичний посібник. Львів: Колесо, 2016. 64 с.

7. Юнак В.Ю. Депресія: погляд психотерапевта. Вид. ВСВ «Медицина», 2023. 334 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ У ПЕРІОД КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ

Євгенія Неннова,

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

(науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Терентьева)

***Анотація.** Дослідження присвячене психологічним особливостям підліткового віку та їх впливу на процес професійного самовизначення. Розглянуто кризу ідентичності, розвиток абстрактного мислення, прагнення до незалежності та їх зв'язок з вибором професії. На основі теоретичних даних проаналізовано ключові психологічні аспекти, які слід враховувати в профорієнтаційній роботі. Особливу увагу приділено методам підтримки підлітків при виборі майбутньої професії з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей та потенціалу. Отримані результати підтверджують важливість психологічного підходу для ефективної профорієнтації підлітків.*

***Ключові слова:** підлітковий вік, професійне самовизначення, криза ідентичності, абстрактне мислення, прагнення до незалежності*

***Abstract.** The article examines the psychological features of adolescence and their influence on the process of professional self-determination. The identity crisis, the development of abstract thinking, the desire for independence and their connection with the choice of a profession are considered. On the basis of theoretical data, the key psychological aspects that should be taken into account in career guidance work are analyzed. Special attention is paid to methods of supporting teenagers when choosing a future profession, taking into account their individual characteristics and potential. The findings confirm the importance of a psychological approach for effective career guidance of teenagers.*

***Keywords:** adolescence, professional self-determination, identity crisis, abstract thinking, striving for independence*

Постановка проблеми. Підлітковий вік є періодом глибоких психічних і соціальних змін, які суттєво впливають на

формування життєвих і професійних орієнтирів. Підлітки часто перебувають у стані кризового самовизначення, шукаючи своє місце в суспільстві, що ускладнює вибір професії. Профорієнтаційна робота в цей період повинна враховувати ці зміни, сприяти розвитку абстрактного мислення та підтримувати прагнення до незалежності.

Питання професійного самовизначення підлітків активно вивчається вітчизняними та зарубіжними психологами. Наприклад, Н. Гончарова акцентує увагу на кризі ідентичності, яка є характерною для підліткового віку [1].

Дослідження також підтверджують, що розвиток абстрактного мислення та прагнення до незалежності є ключовими факторами в процесі вибору професії. Багато науковців (як А. Жук) підкреслюють важливість індивідуального підходу до профорієнтаційної роботи з підлітками [2].

Метою даного дослідження є систематизація психологічних особливостей підлітків, які впливають на процес професійного самовизначення, та розробка рекомендацій для покращення профорієнтаційної роботи. Підлітковий вік – це період бурхливого розвитку самосвідомості, коли молода людина активно досліджує себе та своє місце у світі. Одним з ключових аспектів цього процесу є рефлексія – здатність аналізувати власні думки, почуття та вчинки. Саме в підлітковому віці рефлексія набуває особливої гостроти, оскільки молода людина прагне зрозуміти, хто вона така і куди рухається.

У цей період відбувається активне формування "Я-концепції" – уявлення про себе як про особистість. Підліток поглиблюється у вивчення свого внутрішнього світу, відкриваючи для себе нові грані своєї особистості. Цей процес супроводжується постійними змінами самооцінки, яка часто буває нестабільною і залежить від зовнішніх оцінок та власних успіхів.

Важливою особливістю підліткової рефлексії є її спрямованість на майбутнє. Підлітки часто будують амбітні плани, мріють про досягнення і прагнуть самореалізації. Вони активно експериментують з різними соціальними ролями та намагаються знайти своє місце в житті.

Однак, підліткове мислення має свої особливості. Воно характеризується: емоційністю: почуття підлітків часто бувають

сильними і бурхливими, що впливає на їхню самооцінку та поведінку; контрадикторністю: підлітки можуть одночасно відчувати протилежні емоції та бажання; егоцентризмом: світ підлітка часто обертається навколо його власної особистості; ідеалізмом: підлітки схильні до ідеалізації себе та інших.

Ці особливості можуть призводити до конфліктів з оточуючими, труднощів у спілкуванні та нерішучості у виборі життєвого шляху. Для того, щоб допомогти підліткам успішно пройти цей складний період, важливо: створити атмосферу довіри та підтримки: Дозволяти підліткам висловлювати свої думки і почуття без осуду; заохочувати самостійність: Дозволяти підліткам робити власний вибір і брати відповідальність за свої рішення; надавати інформацію: Розповідати підліткам про різні професії, можливості для самореалізації та способи досягнення своїх цілей; консультивати: якщо у підлітка виникають труднощі, важливо звернутися за допомогою до психолога.

Одним із ключових аспектів періоду підліткового віку є криза ідентичності. Ця криза може проявлятися в зміні інтересів, цінностей і життєвих орієнтирів. Підлітки часто перебувають у пошуках власного місця в суспільстві, що створює труднощі в виборі професії. Вони можуть відчувати невпевненість у своїх силах і можливостях, що ускладнює процес прийняття рішень щодо майбутнього.

Одна з основних психологічних характеристик підліткового віку – розвиток абстрактного мислення. Підлітки починають розуміти складні абстрактні концепції та ідеї, що дозволяє їм краще оцінювати різні професійні варіанти. Це мислення сприяє формуванню більш глибоких і усвідомлених уявлень про те, якими якостями і навичками повинні володіти професіонали в різних сферах діяльності. Підлітки можуть почати усвідомлювати, як їхні особисті інтереси і цінності корелюють із вимогами різних професій, що є важливим етапом у процесі професійного самовизначення.

Прагнення до незалежності – ще один важливий фактор, який впливає на вибір професії. У підлітковому віці зростає бажання зробити самостійний вибір і взяти на себе відповідальність за своє життя. Це прагнення може проявлятися в тому, що підлітки

намагаються вибрати професію, яка відповідає їхнім особистим інтересам, навіть якщо це рішення суперечить думці батьків чи інших дорослих. Важливо розуміти, що підтримка цього прагнення є критично важливою для формування самостійності і відповідальності у виборі професії.

Оскільки підлітки можуть стикатися з труднощами в усвідомленні своїх можливостей і виборі професійного напрямку, профорієнтаційні програми повинні бути адаптовані до їхніх психологічних особливостей. Такі програми повинні включати елементи критичного мислення, що допомагають підліткам аналізувати різні професійні шляхи і оцінювати їх відповідність особистим інтересам і цінностям. Крім того, важливо надавати підліткам можливість самостійного дослідження своїх інтересів через практичні завдання, проекти і стажування.

Фахівці, які працюють з підлітками в рамках профорієнтаційної роботи, повинні створювати умови, що сприяють самостійності та розвитку критичного мислення. Важливо використовувати інноваційні методи та підходи, які дозволяють підліткам краще зрозуміти свої можливості та професійні інтереси. Це може включати проведення інтерактивних семінарів, рольових ігор, кар'єрних консультацій і тренінгів, що допомагають підліткам формувати усвідомлене ставлення до власного професійного вибору.

Оскільки підлітковий вік супроводжується великою кількістю змін і випробувань, профорієнтаційні програми повинні бути гнучкими і адаптивними, щоб відповідати індивідуальним потребам кожного підлітка. Це дозволяє забезпечити ефективну підтримку у виборі професії, враховуючи специфіку психологічного розвитку підлітків, їхні інтереси та прагнення. Розробка таких програм є ключовим аспектом у підготовці підлітків до самостійного і свідомого вибору професійного шляху.

Висновки. Професійне самовизначення підлітків у період кризи ідентичності – це складний і багатогранний процес, який вимагає розуміння, підтримки та індивідуального підходу. Забезпечення психологічної безпеки, створення умов для саморозвитку та надання необхідної інформації – важливі кроки

для успішного професійного самовизначення підлітків. Психологічні особливості підліткового віку, зокрема криза ідентичності, розвиток абстрактного мислення та прагнення до незалежності, суттєво впливають на процес професійного самовизначення. Профорієнтаційна робота, що враховує ці аспекти, сприяє усвідомленому вибору професії та підтримує підлітків у їхньому життєвому і професійному розвитку.

Джерела:

1. Гончарова Н.О. Основи професійної орієнтації : навч. посіб. К. : Видавничий Дім «Слово», 2020. 168 с.
2. Жук А.І. Організація профільного навчання в закладах загальної середньої освіти : кваліфікац. робота на здобуття освіт. ступеня магістр : 073 Менеджмент. Харків: Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, каф. наук. основ упр., 2022. 93 с.
3. Мирончук Н.М. Особливості життєвого самовизначення та формування професійних намірів старшокласників. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2019. 71 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ
«ГІСТОЛОГІЯ, ЦИТОЛОГІЯ ТА ЕМБРІОЛОГІЯ»
СТУДЕНТАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МЕДИЦИНА»
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Вікторія Пшиченко,
кандидит біологічних наук, доцент,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
Миколаїв, Україна

Анотація. Метою роботи було розглянути основні підходи до організації викладання курсу «Гістологія, цитологія та ембріологія» для здобувачів вищої освіти спеціальності «Медицина» та шляхи їхнього вдосконалення в умовах воєнного стану. У статті представлено та проаналізовано досвід викладання курсу здобувачам вищої освіти спеціальності

«Медицина» Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Встановлено, що використання необмежених можливостей дистанційного навчання та широкого спектру методичних прийомів, в яких провідна роль належить якісному наочному матеріалу, сприяє більш якісному та ефективному засвоєнню складного і об'ємного навчального матеріалу з цитології, гістології та ембріології, формує клінічне мислення та підвищує мотивацію здобувачів вищої освіти до вивчення курсу.

Ключові слова: цитологія, гістологія, ембріологія, студенти, якість навчання, воєнний стан

Abstract. *The purpose of the work was to consider the main approaches to the organization of teaching the course «Histology, cytology and embryology» for students of higher education majoring in «Medicine» and the ways of their improvement in the conditions of martial law. The article presents and analyzes the experience of teaching the course to students of higher education majoring in «Medicine» of the Black Sea National University named after Peter Mohyla. It has been established that the use of unlimited distance learning opportunities and a wide range of methodological techniques, in which the leading role belongs to high-quality visual material, contributes to a more qualitative and effective assimilation of complex and voluminous educational material on cytology, histology and embryology, forms clinical thinking and increases the motivation of students of higher education before studying the course.*

Keywords: *cytology, histology, embryology, students, quality of education, martial law*

Актуальність. Введення військового стану в Україні відобразилося не тільки на традиційному аудиторному режимі організації навчального процесу, а й звичному форматі викладання навчальних дисциплін. Тож, ЗВО мали перейти до дистанційної форми навчання заради збереження життя та здоров'я всіх учасників навчального процесу. Водночас, у сучасних умовах розвитку та реформування системи освіти постійно зростають вимоги до змісту і якості підготовки молодих фахівців. Тому необхідність не тільки збереження, а й підвищення якості професійної підготовки спеціалістів відповідно до міжнародних стандартів в надскладних умовах

військового часу є одним із пріоритетних завдань. Курс «Гістологія, цитологія та ембріологія» є фундаментом медичної освіти і відіграє в цьому процесі важливу роль, тому від того, наскільки якісною буде підготовка з цієї дисципліни, багато у чому залежить рівень кваліфікації майбутнього лікаря. Слід підкреслити, що даний курс є теоретико-методологічним підґрунтям для розуміння ряду інших медичних дисциплін морфологічного циклу.

Аналіз публікацій, що вийшли друком в останні роки, свідчить, що дослідники все більше уваги приділяють пошукам ефективних шляхів удосконалення методики викладання як курсу «Гістологія, цитологія та ембріологія» так інших морфологічних дисциплін в умовах воєнного стану [1-3].

Метою нашої роботи було розглянути основні підходи до організації викладання дисципліни «Гістологія, цитологія та ембріологія» для здобувачів вищої освіти спеціальності 222 «Медицина» та шляхи їх вдосконалення в умовах воєнного стану.

Визначено, що специфічність і складність викладання дисципліни «Гістологія, цитологія та ембріологія» обумовлена великими обсягами теоретичного матеріалу, складністю просторової уяви щодо будови клітини, внутрішньоклітинних компонентів, органів та систем органів, їх взаємозв'язку, необхідного для забезпечення життєдіяльності клітини і організму в цілому, запам'ятовування значної кількості спеціальних термінологічних понять, вивчення та замальовування постійних гістологічних препаратів. Саме тому важливою складовою в організації навчального процесу є забезпечення якісної наочності під час викладання. Однак, дистанційні технології надають широкі можливості для викладання курсу «Гістологія, цитологія та ембріологія», що здійснюється за допомогою багатьох хмарних сервісів та освітньої платформи Moodle. Завдяки своїм можливостям сучасні дистанційні технології можуть бути використанні під час проведення всіх видів навчальних занять як лекційних, так і практичних. Так, на лекційних заняттях здобувачі вищої освіти ознайомлюються з основними теоретичними питаннями курсу. При викладанні навчального матеріалу найбільш широко

застосовуються лекції-бесіди, лекції-візуалізації. В ході лекцій нами використовуються різноманітні форми наочності, що виступають додатковим джерелом інформації. Всі лекції з дисципліни відбуваються на платформі Zoom та мають мультимедійний супровід, що надає можливість продемонструвати більшу кількість навчального матеріалу у вигляді електроннограм, мікрофотографій та відео матеріалів до кожної теми заняття. Використання презентацій та якісних ілюстрацій сприяє формуванню у здобувачів зорових образів щодо особливостей будови клітини, тканини, органу та систем органів, що в свою чергу полегшує сприйняття та розуміння навчального матеріалу, викликає зацікавленість, підвищує мотивацію до вивчення курсу та робить вивчення матеріалу найбільш доступним і зрозумілим.

Основна мета практичних занять з курсу «Гістологія, цитологія та ембріологія» полягає у набутті та відпрацюванні здобувачами навичок роботи з мікроскопом, ікроскопію ванні постійних гістологічних препаратів а також вирішенні ситуаційних задач, які сприяють формуванню клінічного мислення. Кожне практичне заняття складається з теоретичної (семінарської) та практичної (лабораторної) частини. Теоретична частина передбачає проведення опитування та заповнення термінологічного словнику.

Головна мета теоретичної частини заняття – аналізувати, узагальнити та систематизувати теоретичні дані. Теоретичну частину заняття проводиться у вигляді бесіди або диспуту на платформі Zoom і передбачає підготовку всіх здобувачів з питань теми, колективне обговорення відповідної до теми заняття проблеми. При проведенні опитування викладач підкріплює теоретичну інформацію відповідним наочним матеріалом (схемами, мікрофотографіями, рисунками). Основна мета практичної частини заняття – сформувані у студентів практичні уміння і навички. Здобувачам вищої освіти пропонуються до вивчення електронні фотографії мікропрепаратів, надається анотація препарату, зразок за яким необхідно його замалювати та структури, які необхідно позначити.

Найбільш ефективною та важливою формою засвоєння нового матеріалу в умовах воєнного стану є самостійна підготовка студентів, що обумовлено неможливістю усіх учасників освітнього процесу бути присутніми на заняттях в режимі online. Здобувачі освіти можуть працювати в асинхронному режимі, оскільки мають вільний доступ до освітньої платформи Moodle, яка наповнена необхідними навчальними матеріалами, представлені презентаціями лекцій, методичними матеріалами, тестовими завданнями та іншими навчальними тренажерами. Такий підхід надає можливість самостійно підготуватися до занять у вільний час, що також значно полегшує підготовку до практичних занять з курсу.

Висновки. Використання необмежених можливостей різноманітних технологій дистанційного навчання та широкого спектру методичних прийомів, в яких провідна роль належить якісному наочному матеріалу, сприяє більш якісному та ефективному засвоєнню складного і об'ємного навчального матеріалу з цитології, гістології та ембріології, формує клінічне мислення та підвищує мотивацію до вивчення курсу.

Джерела:

1. Boychuk TM, Popova IS, Stoliar DB. Teaching histology in times of war – experience of modifying educational process. *Медична освіта*. 2022. №3: 65-69.

2. Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання: матеріали II Форуму академічної спільноти (20–24 червня 2022 року, м. Дніпро; Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури») / Упоряд. М. В. Савицький, І. П. Мамчич. Дніпро: ДВНЗ «ПДАБА», 2022. 152 с.

3. Сучасні концепції викладання природничих дисциплін в медичних освітніх закладах: Матеріали XV Міжнародної науково-методичної інтернетконференції, м. Харків, 15–16 листопада 2022 р. Харків : ХНМУ, 2022. 112 с.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Вікторія Романюк,
аспірант,

¹Національний університет оборони України,

² Інститут державного управління та наукових досліджень
з цивільного захисту,
Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3795-4081>

Анотація. Дослідження є актуальним, адже використання штучного інтелекту (ШІ) у сучасному світі визнається не лише як потужний інструмент, але і як перспективна технологія, яка здатна революціонізувати різні сфери життя, включаючи освіту. Метою дослідження є проаналізувати потенціал використання ШІ у навчанні граматики англійської мови. Виявлено, що особлива увага приділена встановленню ефективності цього інноваційного методу навчання, можливостям індивідуалізації процесу та етичним аспектам використання ШІ в освіті. З'ясовано переваги та недоліки використання ШІ в освітньому процесі. Наведено онлайн-ресурси, які використовують ШІ у навчанні граматики англійської мови. Зроблено висновок, що використання штучного інтелекту у навчанні граматики англійської мови має як позитивні, так і негативні аспекти, а тому варто збалансувати їх для досягнення оптимальних результатів.

Ключові слова: штучний інтелект, навчання, англійська мова, освіта, інновації, ефективність, індивідуалізація

Abstract. The research is relevant, because the use of artificial intelligence (AI) in the modern world is recognized not only as a powerful tool, but also as a promising technology capable of revolutionizing various spheres of life, including education. The purpose of the study is to analyze the potential of using AI in teaching English grammar. It was revealed that special attention was paid to establishing the effectiveness of this innovative teaching method, the possibilities of individualization of the process, and the

ethical aspects of using AI in education. The advantages and disadvantages of using AI in the educational process are clarified. Online resources that use AI in teaching English grammar are given. It was concluded that the use of artificial intelligence in teaching English grammar has both positive and negative aspects, and therefore it is worth balancing them to achieve optimal results.

Keywords: *artificial intelligence, learning, English, education, innovation, efficiency, individualisation*

Тема використання штучного інтелекту (ШІ) в освіті є досить актуальною і вимагає детального аналізу окремих його аспектів. Зокрема, необхідно зосередитися на можливостях ШІ у навчанні англійської мови. Ключове завдання полягає у порівнянні та узагальненні ідей, пропозицій щодо використання різних програм та застосунків на основі ШІ.

Використання ШІ в галузі освіти, у тому числі вивченні іноземних мов, осмислили В.В. Дроздова, К.В. Рудніцька, І.А. Росквас [1], І.В. Козубай [2], В.Е. Краснопольський, Т.О. Пахомова, Ю.Р. Курилова [3], І.В. Леонтьєва [4], О.С. Хорошайло, С.С. Кочергіна [5] стверджують, що освітній процес суттєво залежить від комп'ютеризованих технологій та цифрових інструментів. Застосування ШІ на заняттях з іноземних мов має на меті полегшити процес навчання для здобувачів освіти та підготувати їх до викликів сучасного світу. Від простих програм, які пропонують вибір лексичної одиниці залежно від контексту, до більш продуктивних, що перевіряють тексти та вказують на помилки, існують різні інструменти для покращення мовленнєвих навичок. Застосунки зі словниками, перекладачами, синонімічними та антонімічними конструкціями, які можна легко інсталиувати на смартфони, стають невіддільною частиною повсякденної практики вивчення мови. Завдяки ШІ здобувачі освіти можуть самостійно оцінювати свій рівень знань, працювати у власному темпі та встановлювати час на навчання [3, с. 594].

Штучний інтелект в останні роки став ключовим елементом трансформації освітніх процесів у всьому світі. Завдяки розвитку онлайн-платформ та програмного забезпечення, ШІ впроваджує концепцію «навчання в будь-який час та в будь-

якому місці», що робить доступ до освіти більш універсальним та простим. Застосування штучного інтелекту в навчанні мов відкриває широкі можливості для удосконалення освітнього процесу, але водночас має певні *переваги*: 1) доступність та гнучкість, 2) індивідуалізація навчання, 3) стимулювання мотивації, 4) інтерактивність; та *недоліки*: 1) брак взаємодії з реальними людьми, 2) недостатня персоналізація, 3) залежність від технологій, 4) обмежена реалістичність.

Попри визначені недоліки використання ШІ у сфері обробки природної мови відкриває широкі можливості для покращення навчання граматики англійської мови. Провідні програми та алгоритми ШІ, такі як системи машинного та глибокого навчання, дозволяють автоматизувати аналіз текстів, розпізнавати граматичні та стилістичні особливості, а також надавати зворотний зв'язок щодо правильності та ефективності написання. За допомогою алгоритмів обробки природної мови, системи ШІ можуть виявляти та коригувати граматичні помилки, пропонувати альтернативні варіанти виразів та конструкцій речень, а також надавати рекомендації щодо поліпшення структури та логіки тексту.

На нашу думку, найкращими програмами, які використовують ШІ у навчанні граматики англійської мови, надають широкий спектр інтерактивних вправ та ігор, спрямованих на стимулювання навчання та розвиток творчих здібностей є:

Write & Improve – онлайн-платформа, розроблена British Council, яка допомагає покращити навички письма англійською мовою. Платформа пропонує інтерактивні вправи з написання та надає зворотний зв'язок щодо граматики, структури тексту та академічного стилю.

Read Write Think Student Interactives – набір онлайн-інструментів для навчання мови, який містить інтерактивні вправи та ігри для розвитку навичок письма, сприяє розвитку креативності та виразності мовлення.

Quill.org – онлайн-платформа, яка пропонує інтерактивні вправи та ігри для навчання граматики та правопису англійської мови. Програма надає різноманітні завдання, які стимулюють до активного письма та надає зворотний зв'язок щодо прогресу.

EdX – онлайн-платформа, яка пропонує курси з англійської мови з використанням штучного інтелекту. Програма містить різноманітні інтерактивні вправи, тести та завдання для покращення навичок письма, граматики та структурування тексту.

EF English Live – онлайн-платформа для вивчення англійської мови, яка містить інтерактивні уроки та ігри для розвитку навичок письма. Програма надає персоналізовані завдання та зворотний зв'язок щодо граматики та стилю.

Road to Grammar – онлайн-ресурс, який містить інтерактивні вправи та ігри для навчання граматики та правопису англійської мови. Програма пропонує різнорівневі завдання та надає миттєвий відгук про помилки.

Крім того, існують онлайн-курси з використанням штучного інтелекту, які надають можливість вивчати англійську мову у формі інтерактивних уроків та практичних вправ. Ці курси містять тестування для оцінки рівня володіння мовою, інтерактивні завдання для покращення граматичних навичок, а також можливість отримання зворотного зв'язку від викладачів-ботів або інших учасників курсу. Також інтерактивні вчителі-боти взаємодіють зі здобувачами освіти у форматі чату, надаючи індивідуальні завдання та коригуючи написані тексти з метою вдосконалення їхніх граматичних навичок. Деякі програми також пропонують інтерактивні вправи та ігри, які стимулюють навчання та розвиток творчих здібностей. При використанні ШІ в навчанні граматики англійської мови важливо враховувати його переваги та недоліки. Так, інтерактивні програми можуть покращити граматичні навички, розширити словниковий запас та зберегти мотивацію до навчання. Однак, вони можуть призвести до браку взаємодії з реальними вчителями та мають обмеження в симуляції реальних комунікаційних ситуацій.

Висновок. Використання штучного інтелекту у навчанні граматики англійської мови має як позитивні, так і негативні аспекти, а тому варто збалансовувати їх для досягнення оптимальних результатів. Перспективи подальших досліджень у цій галузі включають пошук нових методів використання штучного інтелекту для індивідуальної підтримки здобувачів освіти, розробку більш складних інтерактивних ігор та вправ, а

також дослідження впливу ШІ на розвиток креативності та аналітичних здібностей учасників освітнього процесу.

Джерела:

1. Дроздова В.В., Рудніцька К.В., Росквас І.А. Інноваційні технології викладання іноземних мов в умовах зростаючого впливу технологій штучного інтелекту на освітні процеси. *Академічні візії*. 2023. № 26. С. 1–16. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10257489>.

2. Козубай І.В. Комплексний аналіз впливу штучного інтелекту на викладання та вивчення іноземних мов. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. № 1 (63). С. 210–214. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-1-32>.

3. Краснопольський В.Е., Пахомова Т.О., Курилова Ю.Р. Навчальний потенціал штучного інтелекту для організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 7(13). С. 587–599. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7\(13\)-587-599](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7(13)-587-599).

4. Леонтєва І.В. ChatGPT в освітньому процесі вищої школи: заборонити не можна використовувати. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 1 (182). С. 13–23. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1\(182\)-13-23](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1(182)-13-23).

5. Хорошайло О.С., Кочергіна С.С. Використання штучного інтелекту для підвищення якості викладання іноземних мов у вищому закладі освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2023. № 93. С. 123–127. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.93.25>.

LACK OF DIGITAL COMPETENCE AS AN OBSTACLE TO LEARNING OF FOREIGN LANGUAGE BY PEOPLE OVER 45 YEARS OLD

Ірина Руднева,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3265-516X>

Анотація. Цифрова компетентність відіграє вирішальну роль у вивченні іноземної мови, надаючи учням доступ до ресурсів, брати участь у персоналізованому навчанні та спілкуватися з носіями цільової мови в усьому світі. Мета – представити цифровий розрив як перешкоду для вивчення іноземної мови для учнів старше 45 років та основні шляхи його подолання. Були зроблені такі висновки: оскільки цифрові технології продовжують розвиватися, їхній вплив на вивчення мов також буде зростати, відкриваючи нові можливості для інновацій, співпраці та міжкультурного обміну в глобальній спільноті вивчення мов. За допомогою інклюзивних та інноваційних підходів можна гарантувати, що вік не буде перешкодою, а можливістю для вивчення мови протягом усього життя та особистісного зростання.

Ключові слова: КНР; інформаційна компетентність; старші учні; вивчення іноземних мов

Abstract. Digital competence plays a crucial role in foreign language learning, empowering learners to access resources, engage in personalised learning experiences, and connect with speakers of the target language worldwide. The aim of the study is to represent digital divide as an obstacle to learning a foreign language for learners over 45 years old and the main ways of its overcoming. The following conclusions were made: as digital technologies continue to evolve, so too will their impact on language learning, opening up new possibilities for innovation, collaboration, and cross-cultural exchange in the global language learning community. With inclusive and innovative approaches, it can be ensured that age is not a barrier but an opportunity for lifelong language learning and personal growth.

Keywords: China; digital competence; senior students; learning foreign languages

In an increasingly interconnected world, proficiency in foreign languages has become a valuable skill, opening doors to new opportunities in education, career advancement, and cultural enrichment. However, for individuals over 45 years old, the journey of learning a foreign language can be hindered by the lack of digital competence.

Digital competence enables language learners to access a wealth of online resources that enhance their learning experience. From

interactive language learning platforms and mobile apps to multimedia resources and virtual classrooms, digital technologies offer a diverse range of tools and materials tailored to different learning styles and proficiency levels. Learners can access authentic language materials, such as articles, videos, and podcasts, from around the world, exposing them to real-life language use and cultural nuances that enrich their learning experience.

Furthermore, digital platforms provide opportunities for self-directed learning, allowing learners to explore topics of interest, practice language skills at their own pace, and receive immediate feedback on their progress. This accessibility to a vast array of resources empowers learners to take ownership of their language learning journey and tailor their study plans to meet their individual goals and preferences.

Digital competence enables language learners to engage in personalised learning experiences that cater to their unique needs, interests, and learning styles. Adaptive learning technologies use algorithms to analyse learners' performance data and deliver personalised recommendations for activities, exercises, and content based on their strengths and areas for improvement. This personalised approach to language learning ensures that learners receive targeted support and practice opportunities that maximise their learning outcomes. Moreover, digital tools such as language learning apps and online tutoring platforms offer flexible and customisable learning options that accommodate learners' busy schedules and lifestyle commitments. Learners can engage in language learning activities anytime, anywhere, using their preferred devices, whether it's a smartphone, tablet, or computer. This flexibility empowers learners to integrate language learning seamlessly into their daily routines and sustain their motivation and engagement over time.

Digital competence enables language learners to connect with speakers of the target language worldwide, facilitating authentic communication and collaboration opportunities. Social media platforms, language exchange websites, and online forums provide avenues for learners to interact with native speakers, language enthusiasts, and fellow learners, practicing their language skills in real-life contexts and building meaningful connections with people

from diverse cultural backgrounds. Furthermore, digital technologies facilitate collaborative language learning experiences, where learners can collaborate on projects, participate in group discussions, and share resources and insights with their peers. Virtual language exchange programs, online study groups, and collaborative writing platforms enable learners to collaborate synchronously and asynchronously, transcending geographical barriers and fostering a sense of global citizenship and intercultural understanding.

The digital divide refers to the gap between those who have access to digital technologies and the internet and those who do not. While digital literacy has become essential for various aspects of modern life, including education, older adults, especially those over 45 years old, are disproportionately affected by the digital divide. Many individuals in this age group may lack the necessary skills, knowledge, or confidence to navigate digital platforms, access online resources, and participate in virtual learning environments effectively.

The lack of digital competence poses significant challenges to older adults seeking to learn a foreign language. Online language learning platforms, multimedia resources, and digital tools have become increasingly prevalent in language education, offering interactive lessons, real-time feedback, and personalised learning experiences. However, individuals over 45 years old who struggle with digital literacy may find themselves excluded from these opportunities, limiting their access to high-quality language instruction and hindering their progress in language acquisition.

Furthermore, the rapid pace of technological innovation in language learning can exacerbate feelings of frustration, overwhelm, and disengagement among older learners who are unfamiliar with digital technologies. Without adequate support and guidance in developing digital competence, older adults may perceive foreign language learning as daunting or inaccessible, leading to decreased motivation and participation in language learning activities.

To address the lack of digital competence as an obstacle to foreign language learning for individuals over 45 years old, several strategies can be employed:

- Digital Literacy Training: Providing tailored digital literacy

training programs specifically designed for older adults can help build essential digital skills, such as navigating websites, using email, and accessing online resources. These programs should be accessible, hands-on, and paced according to the needs and preferences of older learners.

- **User-Friendly Technology:** Developing user-friendly language learning platforms and digital tools with intuitive interfaces, clear instructions, and built-in support features can enhance the accessibility and usability of digital resources for older adults. Incorporating multimedia elements, interactive exercises, and adaptive learning algorithms can cater to diverse learning styles and preferences.

- **Personalised Support:** Offering personalised support and assistance to older learners throughout their language learning journey can help alleviate anxiety and build confidence in using digital technologies. This may include one-on-one tutoring, peer mentoring, or online forums where learners can seek guidance, share experiences, and troubleshoot technical issues.

- **Blended Learning Approaches:** Implementing blended learning approaches that combine traditional classroom instruction with online resources can accommodate the diverse learning needs and preferences of older adults. By integrating digital tools and multimedia materials into face-to-face language courses, instructors can enhance engagement, reinforce learning objectives, and provide additional support for older learners transitioning to digital platforms.

In conclusion, the lack of digital competence presents a significant obstacle to foreign language learning for individuals over 45 years old, limiting their access to online language learning resources and impeding their progress in language acquisition. By addressing the digital divide through targeted digital literacy training, user-friendly technology, personalised support, and blended learning approaches, we can empower older adults to overcome barriers to language learning and unlock the benefits of multilingualism in an increasingly interconnected world. With inclusive and innovative approaches, we can ensure that age is not a barrier but an opportunity for lifelong language learning and personal growth.

Sources:

1. Bucur, N. & Popa, O. (2017). Digital Competence in Learning English as a Foreign Language-Opportunities and Obstacles. *The 12th International Conference on Virtual Learning*. URL: https://www.researchgate.net/publication/320558176_Digital_Competence_in_Learning_English_as_a_Foreign_Language-Opportunities_and_Obstacles
 2. Mei, B. (2022). The Characteristics of Adult Learners and Second Language Teaching Strategies. *Proceedings of the 2022 International Conference on Science Education and Art Appreciation (SEAA 2022)*. DOI: 10.2991/978-2-494069-05-3_117. <https://www.atlantis-press.com/proceedings/seaa-22/125976980>
 3. Nilsson, J., Berggren, R., Garzon, B., Lovden, M. (2021). Second Language Learning in Older Adults: Effects on Brain Structure and Predictors of Learning Success. *Aging Neurosci*. DOI: 10.3389/fnagi.2021.666851 <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnagi.2021.666851/full>
-

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ПІДТРИМАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Валентина Самілик,

кандидат педагогічних наук,

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка, Глухів, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7556-7760>

Анотація. У тезах висвітлено актуальні проблеми, що випали на долю українського суспільства: воєнні дії, пандемія COVID-19 та загальний стресовий стан населення. Автори визначають необхідність інформаційної підтримки для комплексної реабілітації вразливих груп населення, зокрема у сфері ментального здоров'я. Програма «Ти як?» надає безплатну психологічну допомогу, інформаційну підтримку та доступ до корисних ресурсів. Зрозумілість і доступність цієї ініціативи свідчать про її

важливість для забезпечення психосоціальної підтримки українському населенню. Такий підхід допомагає формувати культуру турботи про ментальне здоров'я та сприяє зміцненню резиліентності громадян.

Ключові слова: ментальне здоров'я, стресовий стан, психологічна допомога, інформаційна підтримка, «аптечка психологічної самопомоги», програма «Ти як?».

Abstract. *The theses highlight the current issues facing Ukrainian society: military actions, the COVID-19 pandemic, and the general population's stress. The authors identify the necessity of informational support for the comprehensive rehabilitation of vulnerable population groups, particularly in the field of mental health. The «How Are You?» program provides free psychological assistance, informational support, and access to useful resources. The clarity and accessibility of this initiative attest to its importance in providing psychosocial support to the Ukrainian population. Such an approach helps cultivate a culture of caring for mental health and promotes the strengthening of citizens' resilience.*

Keywords: *mental health, stress, psychological assistance, informational support, «How Are You?» program.*

Актуальність. Сьогодні наша країна переживає складні часи. Воєнні дії стали травмуючим фактором для всіх верств населення. Наразі у більшості громадян спостерігаємо третю стадію стресового стану – виснаження, якому передувала загальна реакція тривоги та підвищення загальної резистентності організму до впливу стресорів. Варто зазначити й про події до повномасштабного вторгнення, а саме поширення пандемії COVID-19, що також стала викликом для нашого суспільства. Часткова ізоляція, перехід на дистанційну форму навчання та роботи, загострення хронічних хвороб, зниження рухової активності – все це та багато іншого негативно впливало на здатність підтримувати ментальне здоров'я ще до початку обстрілів території країни, вимушеного переселення. Непоодинокими стали випадки, коли дорослі люди не могли знайти опору в собі, підтримувати свій емоційний стан і, відповідно, адекватно реагувати в екстремальних ситуаціях або ж в умовах напруження та виснаження. Не дозволяючи, за

певних обставин, бути конгруентними, на відміну від дітей, створювали додаткові бар'єри для душевної гармонії. З огляду на зазначене, інформаційна підтримка комплексної реабілітації вразливих верств населення є актуальним викликом сьогодення.

Мета наших наукових розвідок полягала у висвітленні контенту, що акумулює в собі матеріал про надання послуг щодо підтримання та відновлення ментального здоров'я, порушених хворобами, травмами, фізичними, хімічними або ж соціальними чинниками. Потужною в цьому контексті є Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?», створена для забезпечення безоплатної кваліфікованої психологічної допомоги та підтримки населенню нашої країни. Зручна навігація онлайн-платформи, можливість оперативного переходу на сторінки інших корисних ресурсів, інформативна інфографіка є швидкою допомогою для тих, хто цього потребує [3].

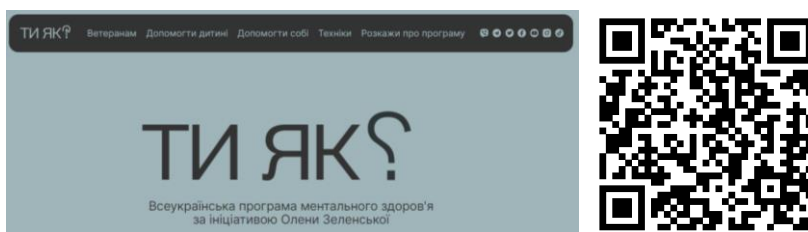

Рис. 1. Код швидкого доступу до онлайн-платформи надання безоплатної професійної психологічної допомоги та підтримки українцям «Ти як?»

Платформа уможлиблює консультації з психологами незалежно від місцезнаходження та запиту. Анонімні консультації в чат-ботах для осіб, готових до усної вербалізації запиту, та картки-гайди, відеоматеріали для аудиторії, яка ще не націлена на розв'язання проблеми «словами через рот».

Відвідувачі сайту можуть скористатися «Аптечкою психологічної самопомоги». Завантаживши її собі на смартфон, мають можливість використовувати навіть в умовах відсутності інтернету. Зрозумілість змісту, добірка ефективних технік уможлиблює використання «аптечки» особами, які не мають психологічної освіти, для самопомоги та допомоги близьким.

Для швидкого опанування стресу фахівці пропонують низку технік:

- 1) вправи, що знімають напругу в тілі:
 - вправа «Техніка релаксації: повільне дихання»;
 - вправа «Струси з себе стрес»;
 - вправа «Камінчик»;
- 2) вправи, що відволікають від тривожних думок:
 - вправа «Заземлення»;
 - вправа «Відчепитися з гачка»;
 - вправа «Книжка з малюнком»;
- 3) вправи для заспокоєння:
 - вправа «Цеглина»;
 - вправа «Амулет спокою»;
 - вправа «Прогулянка по колу»;
 - вправа «Метелик»;
 - вправа «Сокира» [1].

Маючи власні наративи роботи зі стресом, дорослі можуть допомагати дітям, які є найбільш вразливою групою населення.

Підліткова аудиторія може й самостійно опрацьовувати інформацію, завдання батьків – орієнтувати їх на адекватний контент. Так, на платформі «Не дрібниці» молодь, з притаманним їй кліповим мисленням, може знайти важливу та корисну інформацію, що коротко, але вичерпно надає відповіді на важливі запитання. Якщо для старшого покоління лонгріди (довгочити) є більш прийнятними, то лаконічні інформативні картки добре підійдуть підлітковій аудиторії (рис. 2) [2]:

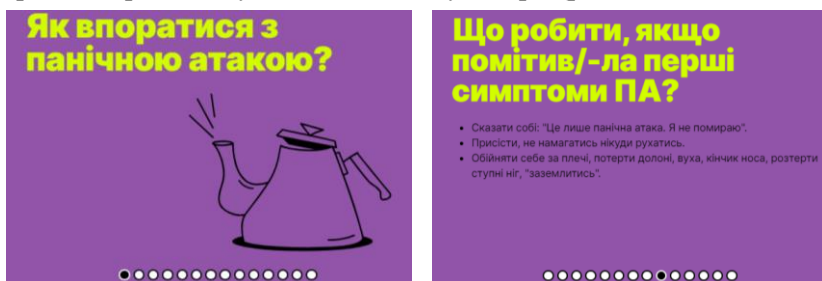

Рис. 2. Приклад інформаційних карток з рубрики «Важливі питання» платформи «Не дрібниці»

Отже, можемо зробити *висновок* про доцільність інформування населення щодо можливостей та переваг використання платформи «Ти як?» з метою забезпечення психосоціальної підтримки та реабілітації. Формування культури турботи про власне ментальне здоров'я розпочинається з обізнаності та можливості безбар'єрного отримання необхідних якісних матеріалів.

Джерела:

1. Аптечка психологічної самопомоги. URL: https://drive.google.com/file/d/1vsx3yPp9ELusAJKFy1497bMG_1qwtY0/view.
2. Не дрібниці. URL: <https://www.notrivia.com.ua/card-pack/yak-vporatisya-z-panichnoyu-atakoyu>.
3. Ти як? URL: <https://www.howareu.com>.

ЕМОЦІЙНА СФЕРА ЛЮДЕЙ ЗРІЛОГО ВІКУ З ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Дмитро Самойлов,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна
(науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Терентьева)

***Анотація.** Дослідження присвячене аналізу емоційної сфери. Так, в даному контексті дослідження включає в себе вплив військових конфліктів і деокупації на емоційний стан осіб, їх здатність адаптуватися до нових умов життя і відновлюватися після стресу. Метою дослідження є зосередження на психологічних реакціях, таких як тривога, депресія, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), а також на стратегіях подолання стресу, які використовують люди цього віку.*

***Ключові слова:** емоційна сфера, деокупація, люди зрілого віку, психологічні травми, відновлення*

Abstract. *The study is devoted to the analysis of the emotional sphere. Thus, in this context, the research includes the impact of military conflicts and de-occupation on the emotional state of individuals, their ability to adapt to new living conditions and recover from stress. The aim of the study is to focus on psychological responses such as anxiety, depression, post-traumatic stress disorder (PTSD) and coping strategies used by people of this age.*

Keywords: *emotional sphere, de-occupation, people of mature age, psychological injuries, recovery*

Постановка проблеми. Емоційна сфера людини є важливою складовою її психічного здоров'я, що включає різноманітні емоційні стани та процеси, що виникають під впливом зовнішніх подій і внутрішніх роздумів. Для людей зрілого віку, які пережили деокупацію територій, ці емоційні стани можуть бути особливо складними і болючими. Процес деокупації передбачає не лише фізичне звільнення території від окупантів, але й відновлення соціальних, економічних та інфраструктурних структур, що створює значний стрес для жителів.

В умовах окупації люди стикаються з серйозними викликами, такими як втрата соціальних зв'язків, погіршення умов життя, загроза здоров'ю та безпеці. Ці фактори негативно впливають на їх психологічний стан, часто приводячи до посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших емоційних розладів. Після деокупації люди можуть стикатися з труднощами в адаптації до нових умов життя, відновленні соціальних зв'язків і психічному відновленні.

Основною проблемою є недостатня розробка та впровадження ефективних психологічних стратегій та підтримки для осіб зрілого віку, які пережили деокупацію. Потреба в професійній психологічній допомозі стає актуальною для забезпечення ефективної реабілітації і підтримки цих людей, а також для розробки відповідних програм і методик, які можуть допомогти у відновленні їх емоційного і психічного здоров'я.

Тому є нагальна потреба в комплексному підході до дослідження та підтримки емоційної сфери людей зрілого віку з деокупованих територій, що включає в себе розробку специфічних програм психологічної допомоги, орієнтованих на

потреби цієї категорії населення, а також дослідження ефективності існуючих практик і методів реабілітації.

Метою даного дослідження є аналіз емоційних станів та психологічних змін, які відбуваються внаслідок повернення до звичних умов життя після тривалого періоду окупації.

Основні результати. Емоційна сфера – це термін, що вказує на сукупність емоційних станів та процесів у людини. Вона включає в себе різноманітні емоції, які можуть бути викликані різними факторами, такими як події, сприйняття оточуючого середовища, міжособистісні відносини та внутрішні роздуми.

Деокупація – це процес повернення контролю над окупованою територією та відновлення юридичної влади держави. Це не тільки фізичне звільнення окупованої території, але й процес відновлення її економіки, першочергових інфраструктурних об'єктів та забезпечення безпеки жителів цих районів.

Зрілий вік є своєрідним проміжним етапом, що охоплює період приблизно від 35 до 60 років. Однак ці межі можуть бути умовними, оскільки прив'язка до цієї категорії залежить від різних факторів, таких як вік дітей, стан самопочуття, професійні досягнення тощо. Тому тривалість зрілого дорослого віку у кожної людини може бути різною. На сьогоднішній день активно розвивається діяльність практичних психологів у сфері військової психології.

Розглянемо основні положення та принципи такого, на жаль нового для сучасної України напрямку, як емоційна сфера людей в окупації да після деокупації, яка щільно перекликається з військовою психологією.

Насамперед, треба зазначити, що люди, які опинилися за певних обставин в окупації, спочатку знаходяться в стресовому стані, іноді навіть в шоковому. Раптово втрачаються та руйнуються сталі сімейні, робочі, соціальні зв'язки, зникають та погіршуються соціально-побутові умови, виникає загроза здоров'ю та життю. Починається тиск та репресії з боку окупантів, в деяких випадках окупантами створюється ілюзія налагодження добрих стосунків з окупованими мешканцями шляхом роздачі якихось матеріальних благ, також люди піддаються інформаційному тиску та вкидам дезінформації в

медіапростір. Це вкрай негативно впливає на психологічний та психічний стан здоров'я людей. На щастя, окупація рано чи пізно закінчується, люди стають вільними, але потім багато хто потребує психологічної допомоги, зазвичай в таких людей може з'являтися ПТСР (посттравматичний стресовий розлад). Як раз в такій ситуації в нагоді їм будуть практичні психологи, які повинні надавати цим людям психологічну допомогу, спираючись на такі принципи:

- принцип добровільності, коли клієнт усвідомлює наявність проблеми, прагне її розв'язати і вірить, що йому в цьому допоможе психолог;

- принцип діалогу взаємодії, коли консультування проходить у формі діалогу;

- принцип орієнтації на норми і цінності клієнта, коли психолог не насаджує свої цінності, не критикує

- принцип конфіденційності, коли інформація, яка отримана під час консультації, не повинна бути розголошена без згоди клієнта. Психолог також не має права отримувати додаткову інформацію про клієнта без його згоди;

- принцип, коли під час консультативного процесу встановлюються стосунки виключно «консультант – клієнт», навіть коли вони особисто знайомі.

Отже, вивчення емоційної сфери людей зрілого віку з деокупованих територій є одним з найбільш важливих напрямків практичної психології. У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі широко представлені різноманітні процедури та техніки психологічної підтримки людей, постраждалих від війни, що добре зарекомендували себе у роботі з психологічними наслідками перебування у зоні бойових дій: емоційні розлади, негативний характер думок, депресивні реакції, безсоння, фобії тощо.

На власному досвіді знаходження в окупації можу зазначити, що з кризовою ситуацією ми намагалися впоратись завдяки:

- сприйманню ситуацію, як вона є, сподіванням на краще, підготовкою до можливого найгіршого розвитку подій;

- діяли та робили те, що можливо в тих обставинах. Займали себе корисними справами та допомогою, за можливості,

близьким та знайомим, щоб голова була зайнята роботою, а не поганими думками;

- вірили в Україну та ЗСУ, бо віра не потребує доказів. Так легше проходив час очікування;

- звертались до гарних спогадів;

- планували справи, які хотіли зробити у майбутньому;

- знаходили сенс навіть нам потрібно пережити ці випробування;

- згадували, як наші пращури долали такі самі труднощі окупації;

- фільтрували та перевіряли інформацію.

Після деокупації ми намагалися не займатися самозвинуваченнями та самокопанням. В таких обставинах можуть часто виникати коливання настрою, але під час таких кризових подій як війна – це нормально. У більшості людей чергування станів наступне: агресія, роздратування → ейфорія → тривога, страх, паніка → апатія, симптоми депресії → адаптація. Виживає той, хто може адаптуватися. Треба прийняти факт того, що життя не буде таким, яким було раніше.

Дуже важливо, що навіть після завершення окупації людина відчуває, що з нею щось не так і вона іноді сама з цим впоратися не може, тоді рекомендовано звернутися до психолога, щоб він оцінив її стан. Невеликі висновки, щодо психології людини в окупації:

- загалом кожен може сам обирати, як прожити цей складний період, адже з будь-якої ситуації можна вийти з гідністю;

- треба цінувати своє життя та свободу, бо це все, що в нас є;

- треба цінувати сім'ю, водночас підтримувати гарні стосунки з сусідами, бо коли щось трапляється – родичі бувають далеко, а сусіди поруч;

- жити тут і зараз, а не в минулому чи майбутньому;

- треба намагатися пережити цю ситуацію і не зламатись, тоді можливо пережити будь-що;

- речі неважливі, бо коли настає кризова ситуація, окрім документів та їжі більше ніщо не має цінності;

- думки та віра – це реальна сила, від них залежить емоційно-психологічний стан людини і загалом те, яким буде її подальше життя.

Висновки. Емоційна сфера є критично важливою для розуміння психологічного стану людей, які переживають окупацію та її наслідки. В умовах окупації люди стикаються з серйозними стресовими ситуаціями, що викликані втратами соціальних зв'язків, погіршенням умов життя і загрозою безпеці. Ці обставини негативно впливають на психічне здоров'я і можуть призводити до виникнення посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Після деокупації, психологічна допомога є важливою для відновлення емоційного і психічного стану осіб, які пережили військові конфлікти. Практичні психологи повинні враховувати принципи добровільності, діалогу, орієнтації на норми і цінності клієнта, конфіденційності та встановлення чітких професійних меж у консультативному процесі.

Джерела:

1. Громадянська мережа ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/viyna/okupovani-iak-zminiuiutsia-zhiteli-tot-i-chomu-chas-maie-znachennia-24299>
2. Лазуренко О.О. Психологія емоцій. Київ: Книга Нова. 2018. 264 с.
3. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб., 4-те вид., випр. і доп. Київ: Каравела. 2020. 418 с.
4. Слюсаревський М.М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Вип. 4.1.
5. Борисенко Л., Корват Л. Психологічні особливості депресивних станів осіб в умовах воєнного стану в Україні. *Перспективи та інновації науки*, 2022. Вип. 9 (14).

**EDUCATIONAL ONLINE WORK WITH
REPRESENTATIVES OF ETHNICAL MINORITIES
IN THE PR CHINA**

Сі ЛІУ,
аспірант,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди (Україна – Китай)
<https://orcid.org/0000-0003-1949-3514>

Анотація. У Китайській Народній Республіці (КНР) значну частину населення становлять етнічні меншини, кожна з яких має свою унікальну культуру, мову та традиції. Однак історично склалося так, що доступ до якісної освіти та освітніх ресурсів для цих меншин був нерівним. Щоб усунути цю невідповідність, освітня онлайн-робота стала багатообіцяючим шляхом для розширення можливостей етнічних меншин у Китаї. Метою дослідження є представити онлайн освіту як дієвий інструмент надання якісних освітніх послуг представникам національних меншин у місцях компактного їх проживання із урахуванням особливостей їх національно-культурної спадщини. Зроблено висновки про дієвість цього інструменту для КНР для реалізації конституційного права громадян країни на отримання якісної державної освіти незалежно від етнічної приналежності та походження.

Ключові слова: КНР; онлайн освіта; національні меншини; освітні послуги

Abstract. In the People's Republic of China (PRC), ethnic minority groups constitute a significant portion of the population, each with its unique culture, language, and traditions. However, historically, access to quality education and educational resources has been unequal for these minority communities. To address this disparity, educational online work has emerged as a promising avenue for empowering ethnic minorities in China. The aim of the study is to present online education as an effective tool for providing quality educational services to representatives of national minorities in places of their compact residence, taking into account the peculiarities of their national and cultural heritage. Conclusions were made about the effectiveness of this tool for the People's Republic of China to realize the constitutional right of the country's citizens to receive high-quality public education regardless of ethnicity and origin.

Key words: China; online education; national minorities; educational services

In the People's Republic of China (PRC), the educational landscape has been undergoing significant transformation, with online education emerging as a powerful tool for reaching diverse populations, including representatives of ethnic minorities. China is home to 55 officially recognised ethnic minority groups, each with its unique cultural heritage and language. Ethnic minority regions in China often face geographical, economic, and infrastructural challenges that hinder access to traditional educational resources. Educational online work bridges this gap by providing digital platforms for learning, enabling students from remote or marginalised areas to access educational materials and resources. Through online courses, virtual classrooms, and educational apps, students can engage in learning activities tailored to their needs, regardless of their geographical location. This ensures that ethnic minority representatives have equal opportunities to pursue education and acquire knowledge critical for personal growth and socio-economic advancement.

Language and cultural preservation are essential aspects of ethnic minority identity. Educational online work plays a vital role in preserving and promoting the languages, traditions, and cultural heritage of minority communities in China. Online platforms offer language learning courses, digital libraries, and multimedia resources that facilitate the preservation and dissemination of indigenous languages and cultural practices. By embracing digital technologies, ethnic minority representatives can reconnect with their cultural roots, pass down traditional knowledge to future generations, and foster a sense of pride and belonging within their communities. One of the primary advantages of online education is its ability to transcend geographical barriers and reach remote and underserved communities, including those inhabited by ethnic minorities in China. Through online platforms, individuals residing in rural or isolated areas can access educational materials, courses, and expertise that may not be available locally. This accessibility is particularly crucial for ethnic minorities, many of whom reside in regions with limited educational infrastructure and resources. Furthermore, online education can be tailored to accommodate linguistic and cultural diversity, thereby fostering inclusivity. Platforms can offer courses in multiple languages, including minority languages, allowing learners

to engage with content in their native tongues. This linguistic inclusivity not only facilitates comprehension but also preserves and promotes the rich cultural heritage of ethnical minority groups.

Online education empowers ethnical minorities by equipping them with valuable skills and knowledge essential for personal and professional development. For instance, vocational training programs delivered through online platforms can enable individuals to acquire marketable skills and enhance their employment prospects. These programs can be designed to align with the specific needs and aspirations of ethnical minority communities, thereby fostering economic empowerment and reducing disparities. Moreover, online education can facilitate the preservation and revitalisation of traditional crafts, arts, and knowledge systems within ethnical minority groups. Through digital platforms, elders and community leaders can impart traditional wisdom, cultural practices, and indigenous knowledge to younger generations, ensuring the continuity of cultural heritage amidst modernisation.

In addition to its instrumental benefits, online education fosters cultural exchange and understanding among ethnically diverse populations in China. Virtual classrooms bring together learners from different backgrounds, allowing for cross-cultural dialogue, collaboration, and mutual appreciation. By interacting with peers from various ethnical backgrounds, individuals gain insights into different cultures, perspectives, and lived experiences, fostering empathy, respect, and solidarity. Furthermore, online education can serve as a platform for promoting intercultural awareness and combating stereotypes and prejudices. Through curated content and interactive activities, learners can explore the histories, traditions, and contributions of ethnical minority groups, challenging misconceptions and fostering interethnic harmony.

Empowering ethnic minorities through education is integral to promoting socio-economic development and narrowing the gap between different ethnic groups in China. Educational online work enhances the skill sets, literacy levels, and employability of ethnic minority representatives, enabling them to participate more actively in the modern economy. Online vocational training programs, entrepreneurship courses, and job placement services empower individuals to pursue economic opportunities and contribute to the

overall development of their communities. By equipping ethnic minorities with the necessary knowledge and skills, educational online work fosters inclusive growth and social cohesion across diverse ethnic groups in the PRC.

While online education holds promise for empowering ethnical minorities in China, several challenges and considerations must be addressed. Infrastructure limitations, including inadequate internet connectivity and digital literacy gaps, may hinder access to online resources, particularly in remote regions. Efforts to expand broadband infrastructure and enhance digital literacy skills are essential to ensure equitable access to online education. Additionally, the cultural relevance and linguistic appropriateness of online educational content must be carefully considered to effectively engage ethnical minority learners. Content creators and educators should collaborate with representatives from ethnical minority communities to develop culturally responsive materials that resonate with learners' experiences and perspectives.

As the Conclusion it should be mentioned, that educational online work represents a transformative opportunity to empower ethnical minorities in the People's Republic of China. By overcoming geographical barriers, fostering inclusivity, and promoting cultural exchange, online education has the potential to enhance access to quality education, facilitate skills development, and foster interethnic understanding and harmony. Educational online work holds immense potential for empowering ethnic minorities in the People's Republic of China by facilitating access to education, preserving cultural heritage, and promoting socio-economic development. By harnessing the power of digital technologies, ethnic minority representatives can overcome barriers to education, embrace their cultural identity, and contribute to the prosperity and unity of the nation. As China continues to invest in digital infrastructure and educational innovation, it is imperative to prioritise the inclusion and empowerment of ethnic minority communities in the digital age. Through concerted efforts and collaborative initiatives, educational online work can serve as a catalyst for positive change and equitable development across all ethnic groups in the PRC.

Sources:

1. Lam, Ch. (2022). Education Stratification of Ethnic Minorities in China. *Advances in Economics, Business and Management Research. Proceedings of the 2022 International Conference on Creative Industry and Knowledge Economy (CIKE 2022)*. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.atlantis-press.com/article/125972835.pdf&ved=2ahUKEwie0KCy7MmFAxWqZkEAHYgnCKcQFnoECCgQAQ&usg=AOvVaw2IIKrMxsYoBWmy4E-Gmj90>
2. Liu, X. (2023). Ethnic minority students 'access, participation and outcomes in preparatory classes in China: a case study of a School of Minzu Education. *Asia Pacific Journal of Education*, 43(1), 173–188. <https://doi.org/10.1080/02188791.2021.1926918>
3. Yu, J. (2022). Digital Education for Ethnic Minorities in China. *Science Insights*, 41(2), 585–591. <https://doi.org/10.15354/si.22.re070>

ВПЛИВ СТИГМИ НА ПРОЦЕС РЕІНТЕГРАЦІЇ КЛІЄНТІВ ПРОБАЦІЇ

Оксана Тропіна,

*Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна*

*(науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Терентьева)*

***Анотація.** Дослідження присвячене основним труднощам, які супроводжують колишніх ув'язнених після звільнення з місць позбавлення волі та обґрунтовуються особливості стигматизації клієнтів пробації. реінтеграції у суспільство є стигма, яка створюється суспільством на основі упередженого ставлення та відсутності правдивої інформації, через існуючу соціальну нерівність. Клієнти пробації часто стикаються зі стигматизацією, що проявляється у труднощах спілкування, працевлаштування, адаптації та ресоціалізації, з упередженнями та негативним ставленням з боку суспільства, що може призвести*

до їхньої соціальної ізоляції, що ускладнює процес повернення до нормального життя. Основна увага акцентується на експериментальному дослідженні впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації, що передбачало інтерв'ювання колишніх засуджених на базі реабілітаційного центру з метою встановлення думки клієнтів пробації стосовно впливу на них стигми.

Ключові слова: дискримінація, інтерв'ювання, клієнти пробації, місця позбавлення волі, пробація, реінтеграція, ресоціалізація, стигма, стигматизація

Abstract: *The study is devoted to the main difficulties that accompany ex-prisoners after release from prisons and substantiates the specifics of stigmatization of probation clients. Probation is considered as the main form of alternative punishment, which provides for the release of the convict from serving the sentence with a probationary period, during which he is under the supervision of the relevant authorities, which help ex-convicts to reintegrate into society after release. The main problem that accompanies probation clients on the way to reintegration into society is stigma, which is created by society based on prejudiced attitudes and lack of true information, as well as due to existing social inequality. It is noted that probation clients often face stigmatization, manifested in difficulties in communication, employment, adaptation and resocialization, as well as prejudice and negative attitudes from society, which can lead to their social isolation, which complicates the process of returning to normal life. The main focus of the article is on an experimental study of the influence of stigma on the process of reintegration of probation clients, which involved interviewing ex-convicts at a rehabilitation center in order to establish the opinion of probation clients regarding the impact of stigma on them.*

Keywords: *discrimination, interviewing, clients of probation, places of deprivation of liberty, probation, reintegration, resocialization, stigma, stigmatization*

Постановка проблеми. Шляхи вирішення проблем, пов'язаних зі стигматизацією щодо клієнтів пробації та осіб, що відбули покарання.

Мета дослідження: вивчення теоретичного аспекту та дослідження впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації.

Основні результати. Стигма сприяє ізоляції та дискримінації колишніх правопорушників з боку суспільства. Стигматизація негативно впливає на психологічний стан клієнтів пробації. Вони можуть відчувати сором, вину, низьку самооцінку та тривогу, що ускладнює їхню здатність до адаптації та самореалізації. Психологічні проблеми, зумовлені стигмою, часто призводять до депресії, наркоманії або алкоголізму, що погіршує їхнє становище та ускладнює процес реінтеграції.

Таким чином, дослідження впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації є надзвичайно важливим для розробки ефективних заходів, які сприятимуть їхньому успішному поверненню до суспільства, що вимагає комплексного підходу та включає психологічну підтримку, освітні та професійні програми, а також зміцнення соціальних зв'язків. Лише так можна забезпечити зниження рівня рецидиву та сприяти створенню безпечного та інклюзивного суспільства.

Стигма може проявлятися у будь-якому віці та середовищі. Основною причиною стигми може бути найнижчий соціальний статус особи у суспільстві [6, с. 116]. Стигма може мати значні довготривалі наслідки для тих, хто зазнає її впливу, і здатна впливати на все їхнє життя. Стигма загрожує соціальній ідентичності та самооцінці особистості [4, с. 2].

Люди, які перебувають у конфлікті із законом, часто стикаються зі стигматизацією, що проявляється у труднощах спілкування, працевлаштування, адаптації та ресоціалізації. Інші люди неохоче або навіть з острахом взаємодіють з ними, бояться приймати їх на роботу, уникають через сприйняття соціумом високої ймовірності повторення злочинів. Такі стигми руйнують подальші шляхи успішної реадaptaції та ресоціалізації клієнтів пробації.

Дослідження передбачало застосування методів соціологічного інтерв'ю, методів аналізу даних, контент-аналізу та математично-статистичні методи.

У ході інтерв'ювання клієнтів пробації було з'ясовано, що більшість із них (15 осіб, або 75 %) перебували під наглядом упродовж 3-5 років. Під час перебування у пробації більшість клієнтів відмітили, що соціальна й психологічна допомога їм надавалася тільки епізодично. Також більшість клієнтів пробації

підтвердили, що після завершення періоду перебування їх у місцях позбавлення волі вони самостійно зверталися за соціальною, рідше – за психологічною допомогою.

За результатами опрацювання відповідей, клієнти пробації вказали, що дуже хотіли б змінити ставлення суспільства до себе, зокрема отримати рівні можливості у працевлаштуванні у різних сферах діяльності без будь-яких обмежень.

За отриманою від респондентів інформацією, клієнти пробації мають потребу у таких додаткових послугах: правова допомога, медична допомога, сприяння соціальній реадaptaції, опанування нових навичок, проходження додаткових курсів навчання, здобуття нової професії чи спеціальності.

Важливе значення має здійснення моніторингу прогресу реадaptaції та ресоціалізації клієнтів пробації, добору адекватного інструментарію і форм роботи з клієнтами пробації залежно від їх індивідуально-психологічних особливостей та соціального статусу; варіювання методів і форм роботи з клієнтами пробації; приділення особливої уваги саморефлексії й самоаналізу власних досягнень клієнтів пробації; сприяння підвищенню рівня задоволеності клієнтів пробації своїм життям через використання пізнавальних занять і творчих справ; практикування проведення соціальних та психологічних корекційних тренінгів для клієнтів пробації.

Значну роль має приділення уваги використанню комунікативних інструментів при роботі з клієнтами пробації; використанню інтерактивних методів і форм роботи з клієнтами пробації; залучення до розробки тренінгових занять з клієнтами пробації психологів, коучів та психоаналітиків; надання можливості клієнтам пробації брати участь у громадських та колективних творчих справах; демонстрування своїх вмінь та досвіду; практикування проведення корекційних занять із обов'язковим невимушеним живим спілкуванням клієнтів пробації між собою та фахівцями, які з ними працюють; проведення ігрових форм проведення корекційних занять, музичний супровід, гімнастичних та релаксаційних вправ залежно від загального соматичного стану клієнтів пробації; здійснення апробації інноваційних технологій при проведенні соціальної та психологічної роботи з клієнтами пробації;

сприяння створенню умов для продуктивних дискусій, спеціальних інструктивних занять із важливих для клієнтів пробації питань; пропонування клієнтам пробації альтернативу їх діяльності, зокрема участь у творчих проєктах та самозайнятість.

Висновки. Таким чином, вплив стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації є суттєвим і багатограним, оскільки стигма часто призводить до соціальної ізоляції, дискримінації та упередженого ставлення з боку суспільства.

Експериментальне дослідження дало змогу перевірити вплив стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації шляхом проведення інтерв'ювання колишніх засуджених на базі реабілітаційного центру, з метою встановлення думки клієнтів пробації стосовно впливу на них стигми.

Було визначено, що колишні засуджені після звільнення з місць позбавлення волі мають проблеми з отриманням соціальних і психологічних послуг, відчувають значні труднощі у комунікації, а особливо у пошуку роботи й працевлаштуванні за фахом. Клієнти пробації дуже часто відчувають значні прояви дискримінації стосовно себе порівняно з іншими громадянами особливо у питаннях працевлаштування.

Стигматизація клієнтів пробації негативно впливає на їхню самооцінку, знижуючи мотивацію до змін та ускладнюючи процеси реадaptaції та ресоціалізації. Високий рівень стигматизації ускладнює доступ клієнтів пробації до роботи, освіти та інших соціальних послуг, що є критично важливими для успішної реінтеграції.

Для ефективної реінтеграції клієнтів пробації необхідно впроваджувати комплексні заходи, що включають просвітницьку роботу, правову допомогу, психологічну підтримку та соціальну адаптацію. Просвітницькі та інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства щодо проблем і потреб клієнтів пробації, можуть значно зменшити рівень стигматизації. Індивідуалізований підхід у роботі з клієнтами пробації, врахування їхніх особистих потреб та обставин сприятиме більш ефективній реадaptaції та ресоціалізації.

Джерела:

1. Бережна О.О. Проблема політичної коректності та стигматизації в сучасній англійській суспільно-політичній літературі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. № 59. С. 23-26.

2. Купенко О.В. Соціальна робота: від теорії до практики: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 192 с.

3. Романова А.С. Психологічно-правові особливості ресоціалізації засуджених. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2021. №. 11 (23). С. 40-46.

4. Чорна В.В. Психічне здоров'я і стигматизація в умовах сьогодення. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2019. № 1. С. 1-3.

5. Чутора М.В. Підходи до розуміння сутності явища стигми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. Вип. 4. С. 199-203.

6. Gavan L., Hartog K., Koppenol-Gonzalez G.W., Gronholm P.C., Feddes A.R., Kohrt B.A., Jordans M.J.D., Peters R.M. Assessing stigma in low- and middle-income countries: A systematic review of scales used with children and adolescents. *Social Science & Medicine*. Volume 307, August 2022, P. 115-121.

7. Jacoby A. Epilepsy and social identity: the stigma of a chronic neurological disorder. *The Lancet Neurology*. 2005. №4.3. P. 171–178.

8. Major B., Laurie T. O'Brien The Social Psychology of Stigma". *Annual Review of Psychology*. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.psych.56.091103.070137>.

ПІДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРІВ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА: ДОСВІД ЦЕНТРУ МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТИ ЄВРОПИ

Іван Українець,

аспірант,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Суми, Україна

Анотація. Актуальність дослідження полягає в необхідності висококваліфікованих менеджерів закладів культури і мистецтв. У зв'язку з цим доцільним є вивчення закордонного досвіду, зокрема країн ЄС. Метою наукової розвідки є вивчення досвіду Центру міжнародної освіти Європи. Виявлено особливості магістерської програми Спільний магістр європейського культурного управління. Зроблено висновок про ефективність досліджуваної програми.

Ключові слова: менеджери закладів культури і мистецтва, заклади вищої освіти, Центру міжнародної освіти Європи, ЄС

Abstract. The relevance of the research lies in the need for highly qualified managers of cultural and arts institutions. In this regard, it is advisable to study foreign experience, in particular of EU countries. The purpose of scientific research is to study the experience of the Center for International Education of Europe. The peculiarities of the Master's program Joint Master of European Cultural Management have been revealed. A conclusion was made about the effectiveness of the studied program.

Keywords: managers of cultural and art institutions, institutions of higher education, the Center for International Education of Europe, the EU

Понад 60 років Центр міжнародної освіти Європи (Center international de formation européenne (CIFE)) пропагує цінності Європи, європейської інтеграції та управління, багатомовності та студентської мобільності через свої європейські та міжнародні програми вищої освіти.

CIFE є приватним закладом вищої освіти та досліджень, заснованим у 1954 році. Широта його географічної діяльності та різноманітність академічних програм свідчать про основні зобов'язання CIFE: впевнене, орієнтоване на майбутнє бачення Європи, інноваційна концепція викладання та усвідомлення викликів світу, що змінюється. CIFE має сильну міжнародну орієнтацію з головним офісом у Німці та офісами в Берліні, Брюсселі та Стамбулі.

CIFE активно підтримує мобільність здобувачів освіти: учасники шести його магістерських програм чергуються кожен семестр, переносючи місце навчання з Франції (Ніцца) до Німеччини (Берлін), Італії (Рим), Великобританії (Кентербері), Туреччини (Стамбул) або Тунісу (Tunis). Ознайомлювальні поїздки до Брюсселя, Страсбурга, Люксембурга та Лейпцига пропонують додаткове розуміння конкретних регіональних тонкощів і проблем.

Окрім коротших академічних програм і підготовки керівників, CIFE пропонує низку міжнародних та міждисциплінарних магістерських програм, зокрема: Магістр глобального енергетичного переходу та управління в Ніцці та Берліні (англійська мова викладання); Спільний магістр глобального економічного управління та зв'язків із громадськістю (GEGPA) у Римі, Берліні, Ніцці (англійська мова викладання); Спільний магістр з торгівлі та кліматичної дипломатії ЄС (EUDIPLO) у Римі, Берліні, Ніцці (англійська мова викладання); Спільний магістр європейського культурного управління (EUCULTURE) у Римі, Берліні, Ніцці (англійська мова викладання); Магістр передових європейських та міжнародних досліджень (MAEIS) та ін.

У межах дослідження зупинимося на особливостях програми Спільний магістр європейського культурного управління.

Спільний магістр з європейського культурного управління – це однорічна програма, яка проходить у трьох різних містах:

1) програма починається в Римі, на кампусі Школи державного управління Луїса. Курси надають можливість ознайомитися з особливостями управління культурною політикою, зосереджуючись на політиці ЄС та культурному менеджменті, зокрема в Середземноморському регіоні. Перший період програми триває з жовтня по січень.

2) програма продовжується в Берліні. Викладання зосереджується на культурі Центральної та Східної Європи та сталому розвитку. Студенти отримують уявлення про роль культури в місцевому та регіональному розвитку. Другий період програми триває з лютого по квітень.

3) програма закінчується в Ніцці. Особлива увага приділяється західноєвропейській культурі та діджиталізації

культури. Студенти відвідують курси «Культурні відмінності в мультикультурному світі», «Культурна дипломатія» та «Цифрова культурна спадщина», а також «Екологічний перехід культури». Останній період програми триває з квітня по липень.

На завершення навчання здобувачі освіти мають можливість здійснити ознайомлювальну поїздку до культурного центру Парижа, яка дає можливість поспілкуватися з ключовими учасниками сектору культури та отримати уявлення про роботу основних культурних установ. У межах своїх академічних вимог студенти завершують остаточну магістерську роботу.

Структурно програма складається з чотирьох модулів:

1. Управління культурною політикою.

У межах першого модуля студенти дізнаються про контекст і виклики європейської культурної політики у XXI столітті, та мають можливість прослухати такі курси:

- Європейські інституції
- Політика та програми Європейського Союзу
- Фінансування культури ЄС
- Культура Спадщина Середземноморської Європи
- Управління культурною спадщиною

2. Культура Центральної та Східної Європи та сталий розвиток.

У процесі вивчення другого модуля здобувачі освіти мають змогу вивчати величезний потенціал культурної спадщини для досягнення амбітних цілей сталого розвитку. Серед основних курсів:

- Культурна спадщина Центральної та Східної Європи
- Культурні інституції та політика сталого розвитку
- Мистецтво і Лідерство: Вивчення сталого розвитку за допомогою візуального мистецтва

3. Західноєвропейська культура та діджиталізація культури.

Третій модуль уможливує дослідження цифрової економіки та штучного інтелекту, які формують культурну політику XXI століття:

- Культурна спадщина Західної Європи, розширення можливостей завдяки культурним відмінностям: як працювати в мультикультурному світі?

- Культурна дипломатія та політика щодо цифрової культурної спадщини та сучасного мистецтва
- Культурна громадська політика та сталість: впровадження екологічного переходу культури

4. Методологія прикладних досліджень, тематичні дослідження, лабораторії та майстер-класи по всій навчальній програмі в Римі, Берліні та Ніцці.

Таким чином, у результаті вивчення кусу здобувачі освіти отримують всебічне розуміння європейської культурної спадщини та її викликів у світлі подвійного екологічного та цифрового переходів; знайомляться з новими політичними можливостями та викликами, пов'язаними зі штучним інтелектом; мають можливість зрозуміти правову та економічну динаміку сучасних культурних і креативних індустрій в ЄС; отримують професійні навички, необхідні для управління, бюджетування та збору коштів для європейських культурних проєктів; зустрічаються та обмінюються з ключовими учасниками сектору культури, такими як художники, куратори музеїв, політики та науковці.

Джерела:

Center international de formation européenne. URL: https://www.cife.eu/en/3/description_406-1

Master in European Cultural Governance. URL: https://www.cife.eu/en/3/description_406-1

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ФАХОВОЇ
ПЕРЕДВИЦОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Альбіна Фаїн,

викладач-методист,

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»,

Кам'янець-Подільський, Україна
Володимир Піддубний,
доктор технічних наук, професор
Державний торговельно-економічний університет,
Київ, Україна

Анотація У науковій роботі розглядається актуальність формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Метою дослідження є визначення теоретичних та практичних аспектів формування інформаційно-цифрової компетентності у здобувачів з особливими освітніми потребами.

Запропоновано методи та прийоми формування інформаційно-цифрової компетентності у здобувачів з особливими освітніми потребами, які створюють певне науково-освітнє середовище, яке розвиває інтелектуальні та творчі здібності студентів, підвищує їх інтерес до вивчення навчальної дисципліни, формує інформаційну культуру, виховує почуття прекрасного, і, як наслідок, сприяє формуванню необхідних ключових і предметних компетентностей.

Ключові слова: інформаційно-цифрова компетентність, інклюзивне навчання, студенти з особливими освітніми потребами, інформаційно-цифрові технології

Abstract. The scientific work examines the relevance of the formation of information and digital competence of students with special educational needs in the conditions of inclusive education.

The purpose of the study is to determine the theoretical and practical aspects of the formation of information and digital competence in students with special educational needs.

Methods and techniques for forming information and digital competence among students with special educational needs are proposed, which create a certain scientific and educational environment that develops intellectual and creative abilities of students, increases their interest in learning the academic discipline, forms an information culture, educates a sense of beauty, and, as a result, contributes to the formation of the necessary key and subject competencies in general.

Keywords: information and digital competence, inclusive education, students with special educational needs, information and digital technologies

Молодь ХХІ століття – це покоління, яке не знає життя без інформаційних технологій. Вони оточені ними з самого народження, використовуючи їх для навчання, роботи, спілкування та розваг. Сучасне суспільство стрімко діджиталізується, тому вміння володіти цифровими інструментами стає все більш необхідним для успішної кар’єри.

Особливо важливу роль інформаційні технології відіграють в інклюзивній освіті. Вони дають можливість дітям з особливими потребами:

- отримати кращий доступ до навчальних матеріалів.
- підвищити свою мотивацію та залученість до навчання.
- покращити свої навчальні результати.
- підвищити свою самооцінку.
- розвинути свої соціальні навички.

Інформаційні технології – це потужний інструмент, який може допомогти молоді ХХІ століття стати успішними, компетентними та соціально адаптованими. В освітньому середовищі компетентність розглядають як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [3].

Як показує аналіз наукових джерел, характерною особливістю сучасних освітніх тенденцій у закладах освіти є спрямованість на розвиток професійних знань і компетентностей, творчої ініціативи, конкурентоспроможності, мобільності майбутніх фахівців, здатності до самостійної розумової праці, самовизначення та самоосвіти.

Рівень інформатизації суспільства безпосередньо пов’язаний з рівнем інформатизації освіти та знаходиться в прямій залежності від відповідного оснащення навчальних закладів необхідним обладнанням та програмним забезпеченням, а також від вміння ефективного їх використання.

Зміщення акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на розвиток у студентів здатності практично діяти, застосовувати навички й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики

передбачає компетентнісний підхід [3, с. 29–34.]. Такий підхід забезпечує високий рівень готовності майбутніх фахівців до успішної діяльності в різних сферах суспільства, що є особливо актуальним для молоді з інвалідністю.

Сучасний студент має швидко сприймати і опрацювати великі масиви інформації, а без озброєння сучасними засобами і технологіями це не можливо. В студентів за допомогою реальних об'єктів (телевізор, магнітофон, телефон, факс, комп'ютер, принтер, модем, копір тощо) й інформаційних технологій (аудіо-, відеозапис, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет) формуються вміння самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати та передавати її [2, с. 10-13].

Студент з особливими освітніми потребами, в залежності від нозології, має ще ширше коло засобів і технологій. Ось кілька прикладів інформаційно-технічних інструментів, які можна використовувати в інклюзивній освіті:

- програмне забезпечення для читання з екрана (програмне забезпечення читає текст вголос, що може допомогти студентам з порушеннями зору або дислексією);

- програмне забезпечення для збільшення (програмне забезпечення збільшує текст і зображення на екрані, що може допомогти учням з порушеннями зору);

- програмне забезпечення для розпізнавання мови (програмне забезпечення перетворює мовлення в текст, що може допомогти учням з порушеннями мови або письма);

- програмне забезпечення для субтитрів (програмне забезпечення може додавати субтитри до відео, що може допомогти нечуючим людям зрозуміти, що говорять у відео);

- програмне забезпечення для жестової мови (програмне забезпечення може допомогти навчитися жестовій мові).

Сьогодні інклюзивний заклад освіти має стати найважливішим фактором формування нових сучасних життєвих установок особистості з особливими освітніми потребами. Це під силу лише тим педагогам, які здатні не тільки "завантажувати" пам'ять студентів, а й формувати їх компетентності, зокрема й інформаційно-цифрової компетентності.

Одним з провідних педагогічних інструментів формування інформаційно-цифрової компетентності студентів з особливими освітніми потребами в закладів освіти є застосування інформаційної технології навчання, але обов'язково логічно пов'язаної з іншими інноваційними технологіями або їх елементами (технологією критичного мислення, проектною технологією, технологією проблемного навчання тощо). Важливими умовою цього процесу є готовність педагога до впровадження інформаційно-цифрових технологій навчання:

- організаційні здібності педагога;
- педагогічні вміння та майстерність педагога;
- володіння комп'ютерною технікою та інформаційними технологіями педагогом;
- готовність до самоосвіти та професійного росту педагога;
- відкритість та комунікабельність педагога;
- співробітництво педагога-студент, студент-педагога.

Завдяки використанню інформаційної технології навчання, крім формування інформаційно-цифрової компетентності на заняттях створюється певне науково-освітнє середовище, яке розвиває інтелектуальні та творчі здібності студентів, підвищує їх інтерес до вивчення навчальної дисципліни, формує інформаційну культуру, виховує почуття прекрасного, і, як наслідок, сприяє формуванню необхідних ключових і предметних компетентностей в цілому.

Підсумувавши, можна зазначити, що інформаційно-цифрова компетентність – це інтегративне утворення, яке віддзеркалює здатність студентів з особливими освітніми потребами до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею в усіх її формах та представленнях як у традиційній, друкованій формі, так і в електронному вигляді; вмінь працювати з комп'ютерною технікою та мультимедійними технологіями, навичок застосувати їх у професійній діяльності та повсякденному житті; дає можливість студенту з інвалідністю стати успішною людиною в сучасному інформаційному суспільстві, приймати усвідомлені рішення на основі критично осмисленої інформації, вміло застосовувати інформаційно-

технічних інструменти для сприйняття інформації в залежності від індивідуального нозологічного захворювання.

Завдання педагога – спробувати, ширше поглянути на зміст і методи навчання свого предмету, постаратися впелести в канву традиційних навчальних занять з предмета ті, яких сьогодні не вистачає студентам, зокрема, ті що формують вміння та складові інформаційно-цифрової компетентності.

Для ефективного формування інформаційно-цифрової компетентності у студентів, педагог має володіти такими інформаційними і цифровими технологіями:

- готовими програмними продуктами;
- програмами MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher, Excel);
- інтернет-ресурсами, слідкувати за їх новинками;
- соціальними сервісами Інтернету;
- засобами зчитування та кодування інформації;
- впроваджувати хмарні технології навчання;
- користуватися Інтернет платформами для оцінювання результатів навчання тощо.

Філософ, психолог та реформатор освіти Джон Дьюї говорив: *«Якщо ми навчаємо сьогодні так, як навчали вчора, ми крадемо у наших дітей завтра».*

Джерела:

1. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V, *Відомості Верховної Ради*. С. 102.

2. Гуревич Р.С. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів засобами мультимедійних технологій. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2007. С. 38–41.

3. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 26.03.2024).

СОЦІАЛЬНА ІНЖЕНЕРІЯ: ЗБРОЯ МАСОВОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Наталія Фалько,

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

(науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Терентьєва)

***Анотація.** Досліджується роль людського фактора в кібербезпеці та зосереджується на психологічних аспектах соціальної інженерії. Автор аналізує, як зловмисники використовують знання про людську поведінку для досягнення своїх цілей. Пропонуються рекомендації щодо підвищення стійкості індивідів до маніпулятивних впливів та розробки ефективних стратегій протидії соціальній інженерії.*

***Ключові слова:** соціальна інженерія, психологія, кібербезпека, маніпуляція, інформаційні технології, безпека дани, людський фактор, психологічні аспекти, інтернет, соціальні мережі*

***Abstract.** This paper explores the role of the human factor in cybersecurity, with a particular focus on the psychological aspects of social engineering. The author analyzes how malicious actors exploit knowledge of human behavior to achieve their goals. Recommendations are provided for improving individuals' resilience to manipulative influences and developing effective strategies to counter social engineering.*

***Keywords:** social engineering, psychology, cybersecurity, manipulation, information technology, data security, human factor, psychological aspects, internet, social media*

***Постановка проблеми.** Незважаючи на численні дослідження, залишається недостатньо вивченим питання, які саме психологічні механізми роблять людей вразливими до соціальних атак. Розуміння цих механізмів є ключовим для розробки ефективних стратегій захисту. **Мета дослідження:** ідентифікувати основні психологічні фактори, що впливають на успішність соціальних атак, розробити програми тренінгів для підвищення психологічної стійкості людей.*

Ефективне дослідження сучасних проблем соціальної інженерії можливе лише з точки зору мультинаукового підходу, а саме на межі психології, соціології, політології, інформаційних технологій, менеджменту, економіки, кібербезпеки та ін. Адже, всі ці сфери діяльності значною мірою сфокусовані на емоційному впливі на соціум, індивіда. А можливості Інтернету в цілому та соцмереж безпосередньо дають продукувати будь-яку емоцію в необмежених масштабах, а отже, вести особу чи суспільство (його частину) в потрібному маніпулятору руслі.

Лише розуміння тенденцій розвитку соціуму та інструментів управління ним як зі знаком плюс, так і мінус (маніпулювання) може дати відповіді і щодо розвитку впливів на конкретного індивіда в такому потужному ресурсі, як Інтернет. На нашу думку, сьогодні є кілька напрямків такого інтересу для науки та практиків: визначити та структурувати інструменти впливу соціальної інженерії на особу за допомогою ШІ; дослідити можливості практичного психолога зрозуміти суть проблеми клієнта, постраждалого від інтернет-шахрайства; на державному рівні визначити методи залучення якомога більшої частини суспільства до навчання протидії соціальній інженерії та удосконалення правового регулювання з цього питання.

Аналіз останніх публікацій показав, що питаннями формування нового суспільства, психологічним портретом сучасної людини займалися багато філософів, науковців, психологів, серед яких можна відмітити таких як: Дж. Акерлоф, А. Коваль, М. Кастельс, І. Лапченко, Н. Чепелева, Р. Шиллер тощо. Незважаючи на досить широкий спектр проведених досліджень, питання використання соціальної інженерії для сучасної моделі сучасного фішингу, пов'язаного із заволодінням даних, а саме – персональних даних, чутливої інформації та номерів банківських карток, виступає частиною загальної проблеми, котрій присвячується багато наукових статей у різних галузях науки.

У сучасному світі найбільшу цінність та значимість несе інформація, а найслабкішим місцем у її захисті є ж самі люди. Технології стрімко розвиваються, а разом з ними збільшується чисельність злочинів у кіберпросторі. Все більше хакерів намагаються отримати дані з осіб, фірм та різних організацій у

своїх інтересах. І з кожним разом вони застосовують різні підходи для отримання бажаного результату. Існують безліч методів та способів пов'язаних з шахрайством в цифровому середовищі, проте одним з найнебезпечніших та найбільш ефективних вважається соціальна інженерія

У ширшому розумінні соціальною інженерією можна вважати будь-які маніпуляції, пов'язані з психологією поведінки. Однак це поняття не завжди пов'язане зі злочинною чи шахрайською діяльністю. Насправді соціальна інженерія широко використовується і вивчається в різних контекстах, в таких областях, як соціальні науки, психологія й маркетинг.

Селіванова та Левитський у роботі “Дослідження методів соціальної інженерії. Частина I. Вплив на здоров'я людини” зазначають: “цей термін є синонімом диктатури й тоталітарної тиранії. Ідея полягає у тому, щоб поводитися з людськими істотами так само, як інженер поводить з матеріалом, з якого він будує мости, дороги і машини. Воля соціального інженера має замінити волю багатьох людей, яких він планує використати для побудови своєї утопії» [2].

Соціальна інженерія – це термін, який використовується для позначення широкого спектра зловмисних дій, що здійснюються за допомогою людської взаємодії. Він використовує психологічні маніпуляції, щоб змусити користувачів робити помилки безпеки або надавати конфіденційну інформацію.

Соціальна інженерія продовжує залишатися одним з популярних та важливих інструментів для кіберзлочинців. Адже ці методи є ефективними та економічно вигідними. Це дає змогу розширювати спектр атак, роблячи їх більш різноманітними та використовуючи нові сучасні технології. Глобальна поширеність та використання методів соціальної інженерії у повсякденному житті базується на твердженні, що люди завжди були й залишаються найбільш вразливою ланкою у захисті інформації.

На нашу думку, доречно згадати і найвідомішого хакера світу. Кевін Мітнік, хоч і не мав професійної освіти в галузі психології, виявився відмінним спостерігачем та аналітиком людської поведінки через його вміння використовувати соціальну інженерію для здійснення взломів. Він досліджував психологічні слабкі місця та тенденції в людському мисленні і

використовував цю інформацію для маніпуляцій та отримання доступу до конфіденційної інформації. Його роботи, такі як "Мистецтво обману" та "Мистецтво вторгнення", демонструють його розуміння особливостей психіки людини, здатність адаптувати свої методи до різних ситуацій і особистостей. Визнаний майстер соціальної маніпуляції, який використовував знання про людську психологію для досягнення своїх цілей у сфері кібербезпеки (як зі знаком плюс, так зі знаком мінус).

Соціальна інженерія намагається використати притаманні людям слабкості, наприклад: квапливість, жадібність, альтруїзм чи страх перед офіційною установою, з метою отримання конфіденційної інформації і подальшого доступу до системи [4].

В. Яковенко і Н. Казеян розглядають соціальну інженерію як метод несанкціонованого доступу до інформації або системам зберігання інформації завдяки взаємодії з людиною. Вона стала універсальним способом управління діями людини з мінімальним використанням технічних засобів. Метод заснований на використанні слабкостей людського фактора з впливом на психіку об'єкта, і тому представляє найбільшу загрозу для інформаційної безпеки [3].

В її основу покладено психологічне управління людиною, а саме, емоційний стан: зацікавленість, стурбованість, страх, довіра тощо. Основною метою соціальної інженерії є отримання допуску до конфіденційної інформації, паролів, електронної пошти, банківських даних і інших захищених систем [1].

Суть соціальної інженерії полягає в тому, щоб використати людську природу та вразливості, заманити їх у пастку та переконати здійснити небезпечні дії. Це може бути здійснено через використання маніпулятивних технік, які базуються на довірі, необережності або незнанні людей [3].

Соціальна інженерія – це вид шахрайства, при якому використовуються психологічні методи та маніпуляції. Іншими словами можна сказати, що соціальна інженерія – це не злам програми чи пристрою, це «злам» людини. А уже в результаті застосування соціальної інженерії зловмисники можуть отримати доступ до конфіденційної інформації чи до захищеного пристрою.

Останнім часом спостерігається збільшення випадків шахрайства за допомогою соціальної інженерії, що передбачає незаконний доступ до інформації без використання технічних засобів. Це передбачає маніпулювання поведінкою людини, яке змушує її здійснити дії, що сприяють крадіжці коштів або отриманню особистих даних. Такі методи включають фальшиві SMS-розсилки, злом даних для входу на популярні інтернет-ресурси, фішинг, квіпрокво і інші.

Високий рівень розповсюдженості цього виду шахрайства підкреслює важливість своєчасного інформування про загрози як ключового захисного механізму для користувачів сучасних комунікаційних засобів. Хоча соціальна інженерія являє собою нематеріальну загрозу, не стати її жертвою можна, утримуючи пильність і не дозволяючи шахраям провести себе [1].

Атаки соціальної інженерії є постійною загрозою в цифровому світі, але розуміння психології цих тактик може допомогти окремим особам і організаціям захиститися від них. Визнаючи психологічні тригери та тривожні сигнали, пов'язані із соціальною інженерією, ми можемо зміцнити свій захист і захистити наше цифрове життя від маніпулятивних кіберзлочинців [5].

Людина не може одразу виявити, що перед нею шахрай через те, що істинний аферист – віртуоз своєї справи. Він ні до чого не змушує. Він робить вас співучасниками власного краху. Він не краде – користувач віддає. Він не випитує – люди самі розповідають йому свою історію. Ми віримо, бо хочемо повірити. Тому проаналізувавши основні методики, що використовує соціальна інженерія в онлайн-просторі, виявлені взаємозв'язки між особливостями людської психіки та методами соціальної інженерії.

З'ясовано, що шахраї активізуються саме у складні, кризові періоди життя суспільства, оскільки критичне мислення людини знижується, вона втрачає пильність і через занурення у свої думки не помічає небезпеки. Єдине, що може допомогти у цій ситуації – самоконтроль. Шахраї розраховують якраз на емоційну незрілість. Вони тиснуть на слабкі місця людей. А ще вони дуже спостережливі: відстежують у соціальних мережах, що зараз актуально, на що реагують люди. Відповідно до цього

створюють контент – зі зворушливою історією та вразливою картинкою, щоб це було емоційно, щоб зачіпало за живе.

Зазначимо, що у третьому кварталі 2023 року компанія Vade виявила значне збільшення кількості фішингових і шкідливих атак. Обсяги фішингу зросли на 173% порівняно з попереднім кварталом (493,2 млн проти 180,4 млн).

Соціальна інженерія є комплексною проблемою, що вимагає міждисциплінарного підходу. Її ефективність базується на глибокому розумінні людської психології, соціологічних процесів та технологічних можливостей.

Висновки. для ефективного протистояння соціальній інженерії необхідно об'єднати зусилля психологів, соціологів, інформатиків, юристів та інших фахівців. Розуміння психологічних механізмів, які лежать в основі соціальної інженерії, є ключовим для розробки ефективних стратегій захисту. Соціальні зміни, такі як пандемії, економічні кризи та політична нестабільність, війна можуть підвищувати вразливість людей до методів соціальної інженерії. Постійне підвищення обізнаності населення щодо загроз соціальної інженерії є важливим елементом комплексної стратегії захисту. Потреба у вдосконаленні законодавства для ефективнішої боротьби з кіберзлочинами, пов'язаними з соціальною інженерією.

Джерела:

1. Колісник Т., Ющенко Я. Актуальні проблеми кібербезпеки: небезпека соціальної інженерії в кіберпросторі. *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми*: збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 травня 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; ГС «Глобальний центр взаємодії в кіберпросторі». Харків : ХНУВС, 2021. С. 63-65.

2. Селіванова А., Левитський Ю. Дослідження методів соціальної інженерії. Частина І. Вплив на здоров'я людини. *Automation of Technological and Business Processes*, 14 (2), С. 56-62. URL: <https://doi.org/10.15673/atbp.v14i2.2334>

3. Яковенко В.С., Казеян Н.К. Соціальна інженерія в Інтернет-просторі. *Інформаційні технології та моделювання економічних процесів*. 2016. Вип. III-IV (63-64). С. 119-126.

4. Cyber Witcher. Соціальна Інженерія: Методи та захист в цифровому світі. URL: <https://hackyourmom.com/kibervijna/shho-take-soczialna-inzheneriya-chastyna-1/> (дата звернення: 03.04.2024)

5. Okaiwele E. The Psychology of Social Engineering Attacks. URL: <https://developerehis.medium.com/the-psychology-of-social-engineering-attacks-ac0e551a5612> (дата звернення: 28.03.2024)

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ТВОРЧОГО САМОРОЗВИТКУ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МУЗИКИ

Хуан Панькан,

аспірант,

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Суми, Україна

***Анотація.** Головна мета української системи освіти полягає у створенні умов для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України. Національна Доктрина розвитку освіти України передбачає, що система освіти має забезпечувати в дітей розвиток творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації, у тому числі творчого саморозвитку. Метою наукової розвідки є вивчення ролі вчителя у процесі творчого саморозвитку учнів основної школи засобами музики. Виявлено, що роль учителя в такому контексті полягає у створенні умов для пробудження, активізації в учнів творчих імпульсів, для пізнання радості творення.*

***Ключові слова:** вчителі музики, учні основної школи, творчий саморозвиток*

***Abstract.** The main purpose of the Ukrainian education system is to create conditions for the development and self-realization of each person as a citizen of Ukraine. The National Doctrine of Development of Education of Ukraine provides that the education system should provide children with the development of creative abilities, the formation of self-*

education and self-realization skills, including creative self-development. The purpose of the article is to study the role of the teacher in the process of creative self-development of primary school students by means of music. It is revealed that the role of the teacher in this context is to create the conditions for awakening, activation of students' creative impulses, for knowing the joy of creation.

Keywords: *music teachers, primary school students, creative self-development.*

Музика є одним із найважливіших мистецьких, культурних і фольклорних уявлень у кожній соціальній групі. Незаперечним є той факт, що музика завжди присутня в нашому суспільстві, функціонуючи як точка зустрічі між людським різноманіттям і тим, що є спільним для інших культур: емоціями, починаючи з їхніх внутрішніх властивостей до зовнішніх.

Вважаємо за необхідне зазначити, що навколишнє середовище кожної людини є важливим для розвитку творчості, тобто відсутність перешкод, наявність ресурсів, експозиція до різноманітних моделей у дитинстві, визнання творчої поведінки та сімейного й соціального середовища, яке заохочує індивідуалізм, різні аспекти, які покращують творчість. З цієї точки зору креативність – це явище, яке залежить від взаємодії між людьми та контекстами (Loi & Dillon, 2006), причому останніми є сім'я, вчителі та творчі моделі розвитку креативності (Sternberg & Lubart, 1997).

Музична освіта є частиною області навчання в галузі мистецтв та культури в системі освіти, яка сприяє розвитку творчих здібностей та творчого саморозвитку особистості.

Важливо пам'ятати, що музичні здібності людини не обмежуються вивченням музичних акордів, ритму чи гармонії. Також важливо розвивати пам'ять, концентрацію, увагу та розслаблення, а також здатність розуміти та контролювати емоційний стан кожного.

Серед науковців (Kotilahti, K. et al., 2010; Platel, 2002; Peretz, 1994) існує думка, що музичні здібності впливають на обидві півкулі мозку, оскільки права запам'ятовує тексти пісень, а ліва – відповідає за оцінку дрібних деталей кожної композиції.

Кожна мистецька творчість є результатом поєднання різних

когнітивних функцій і особистих здібностей. Тому можемо стверджувати, що людина, яка має високий рівень творчого саморозвитку, ефективніше здійснюватиме пізнавальну діяльність, ніж ті люди, які копіюють і повторюють шаблони.

Що стосується музичної освіти, важливо пам'ятати, що музика представлена як життєво важливий ресурс на етапах раннього дитинства для когнітивного розвитку, оскільки через звукові ігри, пісні, озвучення історій тощо цілком можливо, щоб стимулювати дітей і виконуючи адекватну роботу, можна розвивати природні та спонтанні прояви до творчості.

Переконані, що існує чіткий зв'язок між музичною освітою та підвищенням творчості, оскільки це дозволяє суб'єкту відтворювати музичний твір, персоналізувати його, оскільки він інтерпретує твір, тобто робить його своїм.

Важливо також пам'ятати, що когнітивні моделі, які розвиваються як під час прослуховування музичного твору, так і коли їх інтерпретують, викликають більшу активність мозку. Таким чином, можна стверджувати, що правильна музична освіта протягом усього академічного життя є необхідною, оскільки вона сприятиме розширенню різних когнітивних здібностей учнів і особливо їхньої творчості.

Важливо створювати на уроці умови для творчої активності кожного учня. Музична творчість активізує фантазію учнів, спонукає до самостійних пошуків форм втілення свого задуму, сприяє глибшому сприйманню музики.

Відомим фактом залишається творчість учителя і учнів на уроці музичного мистецтва, яка не має меж і тому цікавою є практика залучення учнів до самостійного створення медіа-супроводів уроків, до виявлення власної творчості, знань із мистецьких дисциплін, що сприяє розвитку їх творчості. Безпосереднє здійснення завдань музичного навчання залежить від учителя, рівня його кваліфікації, якості роботи, підходу до викладання предмету, умілого керівництва творчим процесом на уроці. Учителю повинен творчо підходити до осмислення методичних рекомендацій, вибираючи із них найважливіше та найкорисніше для себе.

Використовуючи різні методи на уроці музичного мистецтва, вчитель формує в учнів не тільки навички музичної діяльності,

розвиває не лише музичні здібності, він природно вводить школярів у світ звуків, відчуттів, почуттів, явищ, подій і вчинків. У такий спосіб учні основної школи отримують від педагога універсальний, ключ до розв'язання, як навчальних, так і життєвих ситуацій та завдань. Розуміння вчителем місця творчості у становленні особистості учня визначає відбір відповідних педагогічних засобів, що сприяють вирішенню проблеми творчого саморозвитку учнів основної школи на уроках музичного мистецтва. Такі уроки сприяють формуванню образного мислення, творчої уяви, спостережливості, створюють можливості для арт-самовираження, розширюють особистий мистецький досвід учнів, а відтак і формують навички творчого саморозвитку.

Таким чином, роль учителя в такому контексті полягає у створенні умов для пробудження, активізації в учнів творчих імпульсів, для пізнання радості творення. Чим раніше розпочати таку роботу з дітьми, тим більше шансів, що творчі можливості учнів не згаснуть, а розвинуться, щоб виявитися згодом у всіх сферах діяльності.

Джерела:

Loi, D., Dillon, P. (2006). Adaptive Educational Environments as Creative Spaces. *Cambridge Journal of Education*, 36, 363-381.

Sternberg, R. J., Lubart, T. I. (1997). *La creatividad en una cultura conformista. Un desafío a las masas*. Barcelona: Paidós.

Kotilahti, K. et al. (2010). Hemodynamic Responses to Speech and Music in Newborn Infants. *Human Brain Mapping*, 31, 595-603.

Pérez Aldeguer, S. (2012). *Didáctica de la expresión musical en Educación Infantil*. Valencia: PSYLICOM.

Platel, H. (2002). Neuropsychology of Musical Perception: New Perspectives. *Brain*, 125, 223-224. <https://doi.org/10.1093/brain/awf078>.

INFORMATION COMPETENCE AS A PREREQUISITE FOR STUDENTS` PARTICIPATION

IN INTERNATIONALISATION PROGRAMS IN UNIVERSITIES OF CHINA

Цзивень ВАН,

аспірант,

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2033-1224>

Анотація. Оскільки Китай продовжує утверджувати свою позицію світового лідера у сфері вищої освіти, інтернаціоналізація стала ключовим пріоритетом для університетів по всій країні. Участь у програмах інтернаціоналізації не тільки збагачує академічний досвід, але й покращує міжкультурну компетентність студентів та розширює їх загальну глобальну перспективу. Однак, щоб повністю скористатися цими можливостями, студенти повинні володіти інформаційною компетентністю – здатністю отримувати доступ, оцінювати та ефективно використовувати інформацію. Мета – дослідити значення інформаційної компетентності як передумови для участі студентів у програмах інтернаціоналізації в університетах Китаю. Висновки: інформаційна компетентність є необхідною умовою для участі студентів у програмах інтернаціоналізації в університетах Китаю, що дозволяє їм приймати обґрунтовані рішення, досягати успіху в навчанні та сприяти міжкультурному обміну.

Ключові слова: Китай; інформаційна компетентність; інтернаціоналізація; програми обміну для студентів

Abstract. As China continues to assert its position as a global leader in higher education, internationalisation has become a key priority for universities across the country. Participating in internationalisation programs not only enriches the academic experience but also enhances students' cross-cultural competence and global perspective. However, to fully benefit from these opportunities, students must possess information competence—the ability to access, evaluate, and utilise information effectively. The aim of the essay is to explore the significance of information competence as a prerequisite for students' participation in internationalisation programs in universities in China, highlighting its role in facilitating informed decision-making, fostering academic

success, and promoting intercultural exchange. In conclusion, information competence is a prerequisite for students' participation in internationalisation programs in universities in China, enabling them to make informed decisions, succeed academically, and promote intercultural exchange.

Keywords: *China; information competence; internationalisation; students` exchange programs.*

In an era characterised by globalisation and digitalisation, the ability to navigate and utilise information effectively has become a critical skill for success in academia and beyond. Chinese universities recognise the importance of information competence in preparing students for participation in internationalisation activities. As China solidifies its status as a frontrunner in global higher education, the emphasis on internationalisation has surged among universities nationwide. Engaging in internationalisation programs not only enriches the academic journey but also amplifies students' cross-cultural understanding and global outlook. Nevertheless, to maximise the advantages of such initiatives, students must demonstrate information competence – the proficiency to access, assess, and apply information resourcefully. Information competence empowers students to make informed decisions regarding their participation in internationalisation programs. By accessing a variety of sources, including university websites, program brochures, and online forums, students can gather comprehensive information about available opportunities, such as study abroad programs, exchange partnerships, and international research collaborations. Through critical evaluation and analysis of this information, students can assess the suitability of different programs based on their academic interests, career goals, and personal preferences. Furthermore, information competence enables students to navigate the application process for internationalisation programs effectively. By understanding the eligibility criteria, application deadlines, and required documentation, students can prepare competitive applications that showcase their qualifications and motivations for participation. Moreover, students can access resources and support services, such as academic advisors, peer mentors, and workshops on study abroad preparation, to

enhance their readiness and confidence in pursuing international experiences.

Information competence is essential for students to succeed academically in internationalisation programs. Effective information seeking and evaluation skills enable students to access scholarly resources, such as academic journals, research databases, and online libraries, to support their studies and research projects. Moreover, students can critically evaluate the credibility, relevance, and reliability of information sources, ensuring the quality and integrity of their academic work. Furthermore, information competence facilitates effective communication and collaboration with peers and faculty members from diverse cultural backgrounds. By accessing digital communication tools, such as email, video conferencing, and online discussion forums, students can engage in virtual learning environments, participate in group projects, and exchange ideas with international counterparts. This intercultural exchange enriches students' academic experiences, broadens their perspectives, and fosters mutual understanding and respect across cultural boundaries.

Information competence plays a crucial role in promoting intercultural exchange and dialogue among students participating in internationalisation programs. By accessing a variety of cultural resources, such as literature, films, and multimedia materials, students can deepen their understanding of different cultural perspectives, values, and practices. Moreover, students can engage in virtual intercultural exchanges, such as language tandem programs, cultural exchange clubs, and online forums, to interact with peers from diverse cultural backgrounds and exchange insights and experiences. Furthermore, information competence enables students to navigate intercultural challenges and conflicts effectively, promoting constructive dialogue and collaboration in multicultural settings. By accessing resources on cultural competence, intercultural communication, and conflict resolution, students can develop the skills and strategies necessary to navigate cultural differences, resolve misunderstandings, and build harmonious relationships with their peers. This cross-cultural competence enhances students' ability to thrive in diverse academic and professional environments, preparing them to become global citizens and leaders in an interconnected world.

Chinese universities incorporate information literacy components into their curriculum to cultivate students' information competence systematically. Courses on information literacy are designed to teach students essential skills such as information seeking, evaluation, and citation. These courses often cover topics such as database searching, critical appraisal of sources, and ethical use of information, empowering students to navigate the vast landscape of information resources effectively. Moreover, information literacy is integrated into discipline-specific courses, where students learn how to access and evaluate discipline-specific information sources relevant to their academic fields. By embedding information literacy instruction into the curriculum, Chinese universities ensure that students develop the necessary skills to locate, evaluate, and apply information in their academic endeavours, thereby laying a solid foundation for their participation in internationalisation activities.

Chinese universities provide students with access to a wide range of digital resources and technologies to support their information competence development. University libraries offer online databases, e-journals, and e-books, providing students with access to a wealth of scholarly information. Additionally, universities invest in digital learning platforms and tools that facilitate collaborative research, data analysis, and information sharing among students. Furthermore, Chinese universities leverage technology-enhanced learning environments to deliver information literacy instruction to students. Online tutorials, interactive modules, and instructional videos are used to supplement traditional classroom instruction, allowing students to learn at their own pace and convenience. By leveraging digital resources and technologies, Chinese universities enhance students' access to information and provide them with opportunities to develop information competence in a digital age.

Chinese universities offer experiential learning opportunities that allow students to apply and refine their information competence in real-world contexts. Internships, research projects, and study abroad programs provide students with opportunities to engage in information-seeking activities, critically evaluate information sources, and communicate findings effectively. Moreover, Chinese universities encourage students to participate in extracurricular activities such as academic conferences, research competitions, and

community engagement projects, where they can further develop their information competence through hands-on experience. By providing experiential learning opportunities, Chinese universities foster a culture of lifelong learning and equip students with the practical skills and knowledge needed to succeed in internationalisation activities.

In conclusion, information competence is fundamental for students to engage effectively in internationalisation programs at Chinese universities, empowering them to make informed choices, excel academically, and foster intercultural connections. Through the cultivation of skills in information seeking, evaluation, and application, students can access resources, surmount obstacles, and actively participate in cross-cultural learning endeavours. Chinese universities play a vital role in enhancing students' information competence and preparing them for participation in internationalisation activities. By integrating information literacy into the curriculum, providing access to digital resources and technologies, and offering experiential learning opportunities, Chinese universities empower students to navigate the complexities of the information landscape effectively. As Chinese universities continue to prioritise internationalisation efforts, fostering information competence among students will remain essential for their success in a globalised world. As Chinese universities persist in prioritising internationalisation efforts, nurturing information competence among students becomes imperative to fully leverage the benefits of these initiatives and equip students for success in a globalised society.

Sources:

1. Liu, Z. (2023). The Digital Competence of Chinese University Students: A Survey Study. *Journal of Education and Educational Research*, 2(1), 35-38. URL: <https://doi.org/10.54097/jeer.v2i1.5132>
2. Wang, Y., Xue, Ch. & Hua, Tong. (2021). University Student Core Competencies – China's Experience. *International Journal of Education*. URL: <https://doi.org/13.64.10.5296/ije.v13i3.19057>.
3. Zhang, Y. (2022). Rethinking internationalisation at home from a system perspective: Evidence from China's higher education institutions. *International Journal of Chinese Education*, 11(1). URL: <https://doi.org/10.1177/2212585X221095881>

4. Zhou, N., Wang, J., Liu, X., Yang, L. and Jin, X. (2023). The digital competence of Chinese higher education students and the linkage with their career adaptability. *Education + Training*. 65, 6/7, 939-954. URL: <https://doi.org/10.1108/ET-08-2022-0315>

АРТ-ТЕРАПІЯ ТА САМООЦІНКА: ЯК ТВОРЧІСТЬ ВПЛИВАЄ НА САМОСПРИЙНЯТТЯ У СТАРШОМУ ВІЦІ

Ірина Цехоцька,

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

(науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Терентьєва)

Анотація. Дослідження присвячене тому, як в літньому віці зміни в життєвих обставинах, такі як вихід на пенсію або втрата близьких, можуть негативно позначатися на самооцінці та загальному психоемоційному стані осіб старшого віку. Розглянемо Арт-терапію, як метод творчого самовираження, що може стати важливим інструментом у покращенні самооцінки та емоційного благополуччя цієї категорії людей. Арт-терапія надає можливість старшим людям досліджувати та виражати свої почуття через творчість, що може позитивно вплинути на їхню самооцінку.

Ключові слова: арт-терапія, самооцінка, творчість, самосприйняття, старший вік, творче самовираження, психологічний стан, соціальна взаємодія, когнітивні функції, індивідуальний підхід, стрес, тривожність

Abstract. The research is devoted to how in old age changes in life circumstances, such as retirement or the loss of loved ones, can negatively affect self-esteem and the general psycho-emotional state of older people. Let's consider art therapy as a method of creative self-expression, which can become an important tool in improving self-esteem and emotional well-being of this category of people. Art therapy provides an opportunity for older people to explore and express their

feelings through creativity, which can positively affect their self-esteem.

Keywords: *art therapy, self-esteem, creativity, self-perception, older age, creative self-expression, psychological state, social interaction, cognitive functions, individual approach, stress, anxiety*

Постановка проблеми. Аналіз творчих процесів, такі як малювання або живопис, що можуть значно покращити самооцінку у людей похилого віку. Дослідження мистецтва, в розрізі покращення літніми людьми відчуття досягнення, підвищення власного значення і пошуку нового сенсу життя. «Процес створення мистецького твору часто супроводжується відчуттям особистого досягнення, що сприяє позитивному самосприйняттю» [2, с. 45].

Метою даного дослідження є доведення того, що Арт-терапія також допомагає знижувати рівень стресу та тривожності, які можуть негативно впливати на самооцінку. Творчий процес виступає як механізм розслаблення, що дозволяє зменшити негативні емоції і сприяє покращенню загального психоемоційного стану. «Творча діяльність має здатність знижувати стрес, що в свою чергу позитивно впливає на прийняття власної цінності» [3, с. 30].

Важливим аспектом є соціальна взаємодія, яка може покращити самооцінку старших людей. Участь у групових арт-терапевтичних заняттях дозволяє людям похилого віку взаємодіяти з іншими, що допомагає зменшити почуття ізоляції і покращити соціальне самопочуття. «Групові арт-терапевтичні заняття сприяють формуванню нових соціальних зв'язків і підвищують відчуття соціальної підтримки» [4, с. 55]

Арт-терапія також впливає на когнітивні функції, що може позитивно позначитися на самооцінці. Творчі заняття стимулюють когнітивні процеси, такі як пам'ять та увага, що допомагає старшим людям зберігати розумову активність і підвищувати свою впевненість у власних силах. «Активне використання творчих технік сприяє підтримці когнітивної функції і відчуття власної спроможності» [5, с. 60].

Практичне застосування арт-терапії вимагає індивідуального підходу до потреб та інтересів старших людей. Важливо враховувати фізичні можливості учасників та їхні уподобання

для забезпечення ефективності та задоволення від творчого процесу. «Адаптація арт-терапевтичних програм до індивідуальних потреб є ключем до успішного впливу на самооцінку та емоційний стан старших людей» [6, с. 70].

Важливо вивчити, які саме творчі активності мають найзначніший вплив на різні аспекти самооцінки, а також як культурні та особистісні чинники можуть модифікувати результати терапії.

1. Персоналізація підходу: Розробка і впровадження арт-терапевтичних програм, адаптованих до індивідуальних уподобань і особливостей кожної людини, є важливою для забезпечення максимального ефекту. Урахування особистого досвіду, вподобань та творчих здібностей може значно підвищити ефективність терапії.

2. Інтеграція з іншими терапевтичними методами: Комбінація арт-терапії з іншими формами психологічної підтримки, такими як когнітивно-поведінкова терапія або групова терапія, може покращити результати і забезпечити комплексний підхід до підвищення самооцінки.

3. Оцінка довгострокових ефектів: Необхідно проводити дослідження, які б вивчали довгострокові ефекти арт-терапії на самооцінку та загальне психоемоційне благополуччя осіб старшого віку. Це дозволить визначити, як довго зберігаються позитивні зміни і які чинники сприяють їх утриманню.

4. Промоція арт-терапії у громадах: Поширення інформації про переваги арт-терапії серед старшого населення та створення доступних програм у місцевих громадах можуть допомогти збільшити кількість осіб, які отримують користь від цих методик.

Попри очевидні переваги арт-терапії, існує необхідність у подальшому дослідженні та вдосконаленні методик для оптимізації її впливу на самооцінку у старшому віці.

Висновки. Арт-терапія є потужним інструментом для підвищення самооцінки та покращення психоемоційного стану старших людей. Отже творчість забезпечує можливість для самовираження, зменшення стресу та соціальної інтеграції, що позитивно впливає на сприйняття власної цінності і життя в цілому. Її ефективність залежить від індивідуального підходу,

адаптації методик та інтеграції з іншими терапевтичними методами.

Подальші дослідження та вдосконалення арт-терапевтичних практик можуть значно розширити можливості цієї терапії у підтримці людей похилого віку.

Джерела:

1. Петренко І.О. Арт-терапія та її вплив на емоційний стан людей похилого віку. Київ: Наукова думка, 2019. 28 с.
2. Левченко Т.А. Психологічні аспекти творчої діяльності: арт-терапія для літніх людей. Харків: Основа, 2021. 52 с.
3. Власова Н.М. Творчість як засіб зменшення стресу у старшому віці. Львів: Видавництво Львівського університету, 2018. 40 с.
4. Кравченко О.С. Соціальна взаємодія та арт-терапія: дослідження ефективності групових занять. Одеса: Чорномор'я, 2022. 48 с.
5. Гусева Л.І. Когнітивні функції та творчість у літньому віці. Дніпро: Просвіта, 2020. 34 с.
6. Яремчук В.П. Індивідуальний підхід у арт-терапії для осіб старшого віку. Київ: Педагогічна думка, 2023. 60 с.

АРТ-ТЕРАПІЯ ТА САМООЦІНКА: ЯК ТВОРЧІСТЬ ВПЛИВАЄ НА САМОСПРИЙНЯТТЯ У СТАРШОМУ ВІЦІ

Ірина Чистякова,

*кандидат педагогічних наук, професор,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка, Суми, Україна*

***Анотація.** Розкрито питання специфічної підготовки вчителів музичного мистецтва в Німеччині та Швеції. Акцентовано увагу, що у Німеччині (і в німецькомовних країнах) програми навчання вчителів музичного мистецтва надаються для різних цільових груп та для різних типів шкіл. У Швеції ж діє загальна система освіти вчителів, у якій музика може бути одним із предметів.*

Ключові слова: вчителі музичного мистецтва, підготовка вчителів, Німеччина, Швеція

Abstract. *The issue of specific training of music teachers in Germany and Sweden is revealed. It is emphasized that in Germany (and in German-speaking countries) training programs for music teachers are provided for different target groups and for different types of schools. In Sweden, there is a general system of teacher education, in which music can be one of the subjects.*

Keywords: *music teachers, teacher training, Germany, Sweden*

Навчання вчителів музичного мистецтва в кожній країні визначається освітньою системою та не може бути зрозумілою, не враховуючи різних аспектів та стосунків, наприклад, позиції музичної освіти в системі шкільного навчання.

Навчання вчителів музичного навчання в багатьох країнах Європи проходить процес значних змін. Зауважимо, що через Болонський процес багато країн перебувають у процесі зміни курсів навчання вчителів, наприклад, вносячи фундаментальні зміни парадигми в галузі теорії освіти, як відображено в гаслі «від викладання до навчання». Ця назва звучить як альтернатива, але, традиційно, знаходить два різні підходи до навчання вчителів музичного мистецтва.

Зупинимося на досвіді підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в Німеччині та Швеції. Насамперед зазначимо, що Німеччина відрізняється від Швеції, оскільки існує більш спеціалізований підхід: як у Німеччині, так і в німецькомовних країнах, програми навчання вчителів музичного мистецтва надаються для різних цільових груп та для різних типів шкіл.

Таким чином, можна вибрати між спеціальними програмами: для вчителів класу, для інструментальних / співаючих викладачів та викладання музики в ранньому дитинстві – програм, які часто забезпечують більш широкий доступ, коли вони відповідають потребам дорослих, які хочуть брати участь у створенні та реагуванні на музику без орієнтації на вивчення інструменту.

Навчання вчителів у Німеччині, як і освіта дітей та молодих людей у школах, організована федеральними державами і, отже, встановлюється по-різному. Понад 60 установ пропонують програми навчання вчителів музичного мистецтва, особливо для викладачів у класі.

Зазвичай існує спеціалізована підготовка для різних типів шкіл та для різних вікових груп, і це починається від самого початку програм навчання вчителів музичного мистецтва. «Спеціалізація» також використовується в іншому сенсі: зокрема, навчання вчителів музичного мистецтва у музичних коледжах робить сильний акцент на мистецькій підготовці. Порівняно зі Швецією, також менше зважається на спільному ядрі навчальних наук. Ще одна відмінність полягає в тому, що педагогіка та методи навчання в основному прив'язані до тематичної галузі музики в німецьких програмах.

Одним із дуже позитивних аспектів німецької традиції є багатство ресурсів, наданих для програм навчання вчителів музичного мистецтва: значна кількість індивідуальних занять у мистецькій сфері є частиною звичайної навчальної програми, а також багато курсів для підтримки спеціалізації в майбутній професійній галузі. Більшість музичних коледжів погодилися створити чотирирічну програму бакалавра та дворічну програму магістра як базову кваліфікацію для вчителів, щоб забезпечити достатньо часу для музичного розвитку.

У Швеції навчання вчителів музики пропонується в Стокгольмі, Гетеборзі, Мальме, Еребру, Пітео та Арвіці. Усі школи належать до місцевого чи регіонального університету, за винятком Королівської академії музики у Стокгольмі, яка є незалежним університетським коледжем. Програма підготовки викладачів здійснюється на рівні бакалаврата.

З 2001 року навчання вчителів музичного мистецтва є частиною загальної підготовки вчителів, і кожен майбутній учитель має спільну так звану «загальноосвітню сферу» (90 європейських кредитів (ECTS)). Для того, щоб навчати нижчі вікові групи початкової школи (учнів віком 7-12 років), ступінь викладача має складатися з 270 ECTS у межах двох предметних областей, де принаймні одна коштує 90 ECTS.

У більшості шведських програм підготовки вчителів музичного мистецтва як предмет не може бути обрана для нижчого вікового діапазону обов'язкової школи. Однак це можливо для навчання в неповній середній школі (учні 13–15 років). Щоб стати вчителем музики для цієї вікової групи, крім зосередження на загальноосвітній галузі, учні повинні вивчати музику як основний предмет, а також вибрати другий предмет і одну спеціалізацію. Багато студентів навчання вчителів музичного мистецтва вважають за краще використовувати другий предмет і спеціалізацію для музичних курсів і, роблячи це, стають викладачами одного предмета.

Підводячи підсумок, можна сказати, що в Швеції існує загальна система освіти вчителів, у якій музика може бути одним із предметів, і це, ймовірно, продовжуватиметься в майбутній модифікованій програмі освіти вчителів.

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ ГАРЯЧКИ ЗАХІДНОГО НІЛУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Наталія Яковенко

кандидат медичних наук, доцент,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, Миколаїв, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5669-7957>

Ігор Хомуленко

кандидат медичних наук, доцент,
Миколаїв, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1947-6485>

***Анотація.** Гарячка Західного Нілу (ГЗН) відома в світі вже понад 50 років, але залишається актуальною проблемою медицини сьогодні. Це захворювання має глобальне поширення на планеті, зі стабільними у часі природними й антропогенними осередками. За останній рік все більше випадків фіксується і в Україні. Метою нашого дослідження був аналіз, систематизація даних та*

узагальнення інформації щодо особливостей перебігу і клінічної картини ГЗН на сучасному етапі.

Ключові слова: гарячка Західного Нілу, епідеміологія, клінічний перебіг, наслідки.

Abstracts. *West Nile fever (WNF) has been known for over 50 years, but remains a serious medical problem today. This disease has a global spreading on the planet, with stable natural and anthropurgic foci. Many cases of this disease have been registered in Ukraine for the last year. The aim of our research was analysis, systematization of data, generalization of information about clinical manifestations and outcomes of West Nile Virus Infection at the present stage.*

Keywords: *West Nile fever, epidemiology, clinical manifestations, outcomes.*

Актуальність. Значне занепокоєння медичної спільноти на сучасному етапі викликають захворювання групи природно осередкових особливо небезпечних інфекцій, що належать до родини Flaviviridae, представником якої є гарячка Західного Нілу [1]. З моменту ідентифікації вірусу Західного Нілу ще в 30-х роках ХХ сторіччя, розуміння клінічних особливостей, спектру проявів та функціональних наслідків цього захворювання значно змінилось.

Метою дослідження є аналіз та систематизація даних щодо особливостей перебігу ГЗН на сучасному етапі.

Основні результати. Гарячка Західного Нілу – захворювання, збудником якого є West Nile Virus (WNV) – Вірус Західного Нілу. Головним джерелом та резервуаром гарячки Західного Нілу в природі є 17 видів переважно перелітних птахів, крім того резервуаром можуть бути деякі дрібні ссавці, гризуни, кажани. Трасконтинентальне переміщення птахів сприяє планетарному поширенню збудника і змінює ареали його поширення. ГЗН роповсюджена в багатьох країнах Африки, Азії, Середземномор'я, окремі спалахи реєструються в США, Канаді, Мексиці, Австралії, країнах Центральної Америки і Карибського басейну. Все більше випадків останнім часом фіксується і в Україні [1, 2, 3, 4].

Сприйнятливість людини до ГЗН є високою. Переносники захворювання — різні види комарів, особливо рода Кулекс, які інфікуються під час харчування кров'ю інфікованих птахів. Під час укусів комарів вірус потрапляє в організм людей і тварин, де він здатний розмножуватися і призводити до хвороби. Рідко можливе контактне зараження кров'ю тварин. Крім того, інфікування людей можливе при трансплантації органів, переливанні препаратів крові, грудному вигодовуванні, під час вагітності від матері до дитини [4, 5, 6]. Групами ризику інфікування вірусом ГЗН є особи, які проживають біля водних об'єктів, працівники тваринницьких господарств і птахоферм; мешканці будинків з підтопленими підвальними приміщеннями; лісники, мисливці, туристи, військовослужбовці [7]. В окрему групу медичного ризику можна віднести реципієнтів препаратів крові, органів, тканин і клітин, працівників лабораторій, новонароджених дітей від інфікованих матерів [1, 8, 9]. У віковій структурі в гіперендемичних регіонах переважають діти раннього віку та особи віком старше 50-ти років. Ці групи пацієнтів, а також імунокомпроментовані особи, пацієнти з супутніми захворюваннями (діабетом, патологією серця, нирок) мають більший ризик виникнення тяжких клінічних форм захворювання [4, 10, 11, 12].

Інкубаційний період ГЗН в середньому триває 2-6 днів, але може коливатися від 2-14 днів до кількох тижнів у імунокомпроментованих осіб [4, 5, 8].

Клінічна маніфестація ГЗН досить поліморфна. Як правило, виділяють три основні форми хвороби: нейроінвазивну (менінгіт, енцефаліт, менінгоенцефаліт, мієліт), грипоподібну (гарячкова) і екзантематозну [4, 5, 8]. Значна частка – до 85 % випадків хвороби, мають безсимптомний перебіг [4, 5]. Однак, сімдесят років спостережень за ГЗН свідчать про зростання кількості епідемічних ускладнень з охопленням сотень-десятків тисяч людей, збільшенням частки тяжких клінічних форм, переважно за рахунок випадків нейроінфекцій, а також летальних завершень [1, 13].

У дітей з ГЗН в клініці захворювання, як правило, превалюють грипоподібні симптоми, які тривають декілька днів і самостійно проходять без лікування [4, 5, 8]. Як показало

дослідження масштабного спалаху ГЗН в Техасі у 2012 році, на дітей у віці 2-18 років припадало 3,8 % випадків захворювання. Основними симптомами у дітей з ГЗН при цьому були: підвищена температура тіла, болі в м'язах, загальна слабкість, лімфаденопатія, іноді висип на тілі. Приблизно у половини дітей спостерігались ознаки ураження ЦНС (головний біль, порушення свідомості, запаморочення, менінгеальні симптоми, блювання, судоми, вогнищева неврологічна симптоматика, симптоми ураження черепно-мозкових нервів) [14, 15]. Згідно з іншими дослідженням, в США у 2002-2005 рр серед дітей віком від 1 місяця до 18 років було зареєстровано 1051 випадків ГЗН. Серед них – 317 пацієнтів (30 %), мали нейроінвазивний перебіг захворювання. Двоє (0,6 %) педіатричних хворих із нейроінфекціями мали летальне завершення: немовля з енцефалітом і 14-річний хлопчик із менінгітом, перебіг якого був ускладнений супутньою патологією імунної системи [16].

Рідко ГЗН може маніфестувати гострим млявим паралічем, клінічно схожим на поліомієліт [1, 8]. Також відомо про WNV-асоційований синдром Гієна — Барре та радикулопатії. Рідко були описані серцеві аритмії, міокардити, неврити, увейти, хореоретиніти, орхіти, панкреатити у пацієнтів з ГЗН [5].

Більшість жінок, що були інфіковані WNV під час вагітності, народжують дітей без будь-яких ознак інфекції та клінічних відхилень. Але відомі дослідження, де після перенесеної матір'ю на 27 тижні вагітності нейроінвазивної ГЗН, у дитини при народженні були виявлені кістозні ураження мозкової тканини і хоріоретиніт [5].

Як відомо, WNV може передаватися дитині від матері через грудне молоко, хоча це і доволі рідкі випадки [6]. В 2002 році у жінки розвинувся West Nile енцефаліт після переливання крові, яке вона отримала невдовзі після пологів. Лабораторний аналіз показав наявність WNV в грудному молоці. Мати продовжила годувати немовля та через 3 тижні було отримано позитивний тест на WNV у дитини. При цьому дитина залишалася здоровою без будь-яких ознак інфекції. [6].

Більшість пацієнтів із нейроінвазивними формами ГЗН, а саме West Nile менінгітом, повністю одужують, але ще протягом декількох тижнів або місяців в них можуть зберігатися

загальне нездужання, підвищена втомлюваність, слабкість. Пацієнти після West Nile енцефаліту та мієліту часто мають залишкові неврологічні дефіцити. Летальність серед пацієнтів із нейроінвазивними формами захворювання складає близько 10%, і значно вище у пацієнтів з енцефалітом і мієлітом, ніж менінгітом [1, 5]. Нещодавні дослідження підняли питання можливої персистенції WNV інфекції та подальшого розвитку у інфікованих осіб захворювань нирок [5].

Узагальнення. Незважаючи на те, що ГЗН відома медичній спільноті вже досить давно, клінічні та епідеміологічні закономірності та прояви на сучасному етапі залишаються вивченими недостатньо, ми маємо багато відкритих питань з приводу цього захворювання, які потребують подальшого дослідження і аналізу.

Джерела:

1. Шуль У.А. Епідеміологічні особливості гарячки Західного Нілу та оптимізація системи епідеміологічного нагляду на ендемічних територіях: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук: 14.02.02 «Епідеміологія». Львів, 2017.

2. Hongoh V., Berrang-Ford L., Scott M.E., Lindsay L.R. Expanding geographical distribution of the mosquito, *Culex pipiens*, in Canada under climate change. *Applied Geography*. 2012. Vol. 33. P. 53–62.

3. Vittecoq M., Lecollinet S., Jourdain E. [et al.] Recent circulation of West Nile virus and potentially other closely related flaviviruses in southern France. *Vector Borne Zoonotic Dis.* 2013. Vol. 13. P. 610–613. URL: <http://dx.doi.org/10.1089/vbz.2012.1166>

4. West Nile Virus Scientific brief: World Health Organisation. 2017 October [cited 2017 October 3]. URL: [West Nile virus \(who.int\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/west-nile-virus)

5. Clinical Signs and Symptoms of West Nile Virus Disease. CDC. 2024 May [cited 2024 May 15]. URL: [Clinical Signs and Symptoms of West Nile Virus Disease | West Nile Virus | CDC](https://www.cdc.gov/west-nile-virus/about/signs-symptoms/index.html)

6. West Nile and Breastfeeding. CDC. 2024 May [cited 2024 May 15]. URL: [West Nile and Breastfeeding | West Nile Virus | CDC](https://www.cdc.gov/west-nile-virus/about/breastfeeding/index.html)

7. Hayes E.B., Komar N., Nasci R.S. [et al.]. Epidemiology and transmission dynamics of West Nile Virus disease. *Emerg. Infect. Dis.* 2005. Vol. 11, № 8. P. 1167-1173.

8. West Nile fever in children. URL: [West Nile Fever in Children - Stanford Medicine Children's Health \(stanfordchildrens.org\)](https://www.stanfordchildrens.org/en/topic/default?id=west-nile-fever-in-children-93-P02479)

9. Zou S., Foster G.A., Dodd R.Y. [et al.]. West Nile fever characteristics among viremic persons identified through blood donor screening. *J. Infect. Dis.* 2010. Vol. 202, № 9. P. 1354-1361.
 10. West Nile virus infection. URL: [West Nile virus infection \(europa.eu\)](http://europa.eu)
 11. Yasemin Ö., Murat Ö., Özgür C., İlknur E. Plasma Exchange in the Treatment of A Child with West Nile Virus Encephalitis: A Case Report. *Erciyes Med J.* 2022. 44(4): 430–433. URL: https://jcpres.com/storage/upload/pdfs/EMJ_44_4_430_433.pdf
 12. Sambri V., Capobianchi M., Charrel R. [et al.]. West Nile virus in Europe: emergence, epidemiology, diagnosis, treatment, and prevention. *Clin. Microbiol. Infect.* 2013. Vol. 19, № 8. P. 699-704.
 13. Schoepp R.J., Rossi C.A., Khan S.H. [et al.]. Undiagnosed acute viral febrile illnesses, Sierra Leone. *Emerg. Infect. Dis.* 2014. Vol. 20, № 7. P. 1176- 1182.
 14. Cervantes D.T., Chen S., Sutor L.J. [et al.]. West Nile virus infection incidence based on donated blood samples and neuroinvasive disease reports, Northern Texas, USA, 2012. *Emerg. Infect. Dis.* 2015. Vol. 21. P. 681–683. URL: <http://dx.doi.org/10.3201/eid2104.141178>
 15. Chung W.M., Buseman C.M., Joyner S.N. [et al.]. The 2012 West Nile encephalitis epidemic in Dallas Texas. *JAMA.* 2013. Vol. 310. P. 297–307. URL: 10.1001/jama.2013.8267
 16. Handique S.K. Viral infections of the central nervous system. *Neuroimaging Clin. N. Am.* 2011. № 21. P. 777–794.
-

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Antoci Diana – vice-rector for research at «Ion Creange» State Pedagogical University of Chisinau, Doctor Habilitatus, University Professor (Chisinau, Republic of Moldova).

Білик Олена Анатоліївна – професор кафедри технології хлібопекарських і кондитерських виробів Національного університету харчових технологій, кандидат технічних наук, професор (Київ, Україна).

Білоцерківець Ірина – молодший науковий співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського (Київ, Україна).

Вараксіна Наталія Володимирівна – науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського (Київ, Україна).

Велієва Дінара Зеврійівна – магістрантка 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Гнатуша Наталія Вікторівна – магістрантка 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Гнезділова Кіра Миколаївна – професор кафедри дошкільної та спеціальної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доктор педагогічних наук, професор (Черкаси, Україна).

Голіков Антон – аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (Суми, Україна).

Горяня Лариса Григоріївна – Президент Міжнародної академії культури безпеки, екології та здоров'я, доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна).

Гуралюк Андрій Георгійович – завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (Київ, Україна).

Деркач Оксана Вікторівна – викладач кафедри технологій оздоровлення та фізкультурно-спортивної реабілітації Державного податкового університету, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент (Ірпінь, Україна).

Загоруйко Тетяна Андріївна – магістрантка 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Дрозд Олена Володимирівна – доцент кафедри психології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, кандидат педагогічних наук (Миколаїв, Україна).

Constantinov Valentin – Director of Center of Polish History and Culture at «Ion Creange» State Pedagogical University of Chisinau, Doctor Habilitatus (Chisinau, Republic of Moldova).

Коренева Інна Миколаївна – декан факультету природничої і фізико-математичної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, доктор педагогічних наук, професор (Глухів, Україна).

Корольова Ольга Вікторівна – в.о. завідувача кафедри медичної біології та фізики, мікробіології, гістології, фізіології та патофізіології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, кандидат біологічних наук, доцент (Миколаїв, Україна).

Кочубей-Литвиненко Оксана Валеріївна – директор Навчально-наукового інституту харчових технологій Національного університету харчових технологій, доктор технічних наук, професор (Київ, Україна).

Крикун Валентина – аспірантка спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (Суми, Україна).

Kurmanayeva Dina – Visiting scholar at Michigan State University, PhD, associate professor (Kazakhstan – USA).

Лаврентьєв Олександр Миколайович – завідувач кафедри технологій оздоровлення та фізкультурно-спортивної реабілітації Державного податкового університету, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент (Київ, Україна).

Лебеденко Андрій – аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (Суми, Україна).

Лисенкова Ірина Петрівна – завідувач кафедри психології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, доктор педагогічних наук, професор (Миколаїв, Україна).

Мещерякова Юлія Олександрівна – студентка спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Ліна ХЕ – аспірантка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна – Китай).

Ліпін ТАН – викладач Університету Наннінг (КНР).

Луценко Олена Іванівна – завідувач кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Глухівського національного університету імені Олександра Довженка, кандидат біологічних наук, доцент (Глухів, Україна).

Ляшкевич Антоніна Іванівна – професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та інноваційної педагогіки Херсонської державної морської академії, доктор педагогічних наук, професор (Херсон, Україна).

Мазуренко Людмила Іванівна – доцент кафедри мовної підготовки Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія», кандидат політичних наук (Одеса, Україна).

Маскаєва Ірина Анатоліївна – магістрантка 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Mukhtarkhanova Ainagul – Visiting scholar at Michigan State University Candidate of pedagogical sciences, associate professor (Kazakhstan – USA).

Мусенко Лілія Анатоліївна – магістрантка 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Неннова Євгенія Сергіївна – магістрантка 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Піддубний Володимир Антонович – професор Державного торговельно-економічного університету, доктор технічних наук, професор (Київ, Україна).

Пищченко Вікторія Вікторівна – в.о. завідувача кафедри анатомії, клінічної анатомії, оперативної хірургії, патоморфології та судової

медицини Чорноморського національного університету імені Петра Могили, кандидат біологічних наук, доцент (Миколаїв, Україна).

Романюк Вікторія Леонідівна – старший викладач кафедри іноземних мов Національного університету оборони України; старший викладач кафедри мовної підготовки Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту (Київ, Україна).

Руднєва Ірина – завідувачка кафедри романської філології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат педагогічних наук, доцент (Харків, Україна).

Самілик Валентина Іванівна – старший викладач кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, кандидат педагогічних наук (Глухів, Україна).

Самойлов Дмитро Олександрович – магістрант 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Сі ЛУ – аспірантка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (Україна – Китай).

Терентьєва Наталія Олександрівна – в.о. директора навчально-наукового медичного інституту, професор кафедри психології Чорноморського національного університету імені Петра Могили, провідний науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського; доктор педагогічних наук, професор, віце-президент Міжнародної академії культури безпеки, екології та здоров'я (Миколаїв, Київ, Україна).

Тропіна Оксана Леонідівна – магістрантка 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Іван Українець – аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (Суми, Україна).

Файн Альбіна Володимирівна – викладач природничих наук ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж» Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» (Кам'янець-Подільський, Україна).

Фалько Наталія Іванівна – магістрантка 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Хомуленко Ігор Олександрович – кандидат медичних наук, доцент (Миколаїв, Україна).

Хуан Панькан – аспірант спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (Суми, Україна).

Цзивень ВАН – аспірант Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (Україна – Китай).

Цехоцька Ірина Леонідівна – магістрантка 2-го року навчання спеціальності 053 Психологія Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).

Чистякова Ірина Анатоліївна – завідувач аспірантури і докторантури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, кандидат педагогічних наук, професор (Суми, Україна).

Яковенко Наталія Олександрівна – доцент кафедри педіатрії та хірургічних дисциплін Чорноморського національного університету імені Петра Могили, кандидат медичних наук, доцент (Миколаїв, Україна).

Яремчук Ольга Миколаївна – старший викладач кафедри медичної біології та фізики, мікробіології, гістології, фізіології та патофізіології Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна).